

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

FRANÇOİS BERNİER'İN GÖZÜNDEN ÂLEMGÎR'İN TAHTA ÇIKIŞ SÜRECİ VE
HÜKÜMDARLIĞININ İLK ON YILI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar TAŞKIN

HAZİRAN - 2025

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**FRANÇOİS BERNIER'İN GÖZÜNDEN ÂLEMGÎR'İN TAHTA ÇIKIŞ SÜRECİ VE
HÜKÜMDARLIĞININ İLK ON YILI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Bahar TAŞKIN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ

HAZİRAN - 2025

TRABZON

ONAY

Bahar TAŞKIN tarafından hazırlanan "François Bernier'in Gözünden Âlemgîr'in Tahta Çıkış Süreci ve Hükümdarlığının İlk On Yılı" adlı bu çalışma 30.07.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Uğur ÜÇÜNCÜ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Neslihan DURAK	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Haydar AKYAZI
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ-Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Bahar TAŞKIN
22.06.2025

ÖNSÖZ

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Hindistan coğrafyasında hüküm süren Bâbürlü Devleti'nin hükümdarlarından biri olan Âlemgîr, gerek askeri başarıları gerekse uyguladığı politikalarla tarih sahnesinde öne çıkmaktadır. Her ne kadar başarılarıyla övgü toplasa da, tahta çıkış sürecinde kardeşleri ve babasına karşı izlediği tutum nedeniyle eleştirilerin odağı haline geldiği görülmektedir. Özellikle Hindistan'ı ziyaret eden Batılı seyyahlar ve yerli kaynaklar karşılaştırıldığında, söz konusu hükümdarın iki farklı şekilde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmadaki amacımız Âlemgîr'in tahta çıkışı ve hükümdarlığı süresince gerçekleştirdiği askeri, siyasi ve diplomatik faaliyetlerin batılı bir seyyah ve hekim olan François Bernier'in gözünde nasıl değerlendirildiğini ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada, Bernier'in tanıklıkları merkeze alınmakla birlikte, döneme ait yerli kaynaklarla ve diğer Avrupalı seyyahlarla karşılaştırmalı bir analiz yapılmakta; böylece Âlemgîr döneminde yaşanan siyasi gelişmeler hem Avrupalı bir gözlemcinin bakış açısıyla hem de Bâbürlü tarih yazımı çerçevesinde ele alınması amaçlanmaktadır. Diğer taraftan Türkçe literatürde Âlemgîr dönemiyle ilgili, seyyah gözlemleri ve yerli kaynakları birlikte ele alan az sayıda çalışmanın bulunması, bu araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışmanın, mevcut literatürdeki boşluğa katkı sunması amaçlanmaktadır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümü *Âlemgîr'in Şehzadelik Dönemi* başlığı altında toplanmıştır. Burada, Âlemgîr'in çocukluğu ve şehzadeligi döneminde gerçekleşen olaylar üzerinde durularak, söz konusu şehzadenin hükümdarlığa giden yolda edindiği tecrübelerden bahsedilmiştir. Ayrıca Âlemgîr'in çocuklarına dair bilgilere de yer verilmiştir. İkinci bölüm, *François Bernier'in Seyahatnamesine Göre Âlemgîr'in Tahta Çıkış Süreci* başlığı ile ele alınmıştır. Söz konusu bu kısımda Âlemgîr'in tahta çıkışı sürecinde kardeşleri ile olan mücadeleleri üzerinde durulmuştur; ayrıca Âlemgîr ve Şah Cihan'ın ilişkisine de değinilmiştir. Son bölüm ise *François Bernier'in Seyahatnamesine Göre Âlemgîr'in Tahta Çıkışından 1668 Yılına Kadar Yaşanan Gelişmeler* şeklinde başlıklandırılmıştır. Bu bölümde, Âlemgîr'i tebrik için gelen elçiler, gerçekleşen askeri mücadeleler, hastalığı sürecindeki olaylar ve Şah Cihan'ın ölümü ele alınmıştır.

Tezin hazırlanma sürecinde bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, desteğini her zaman hissettiren ve katkılarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışman hocam Sayın Doç. Dr. Müslüme Melis SAVAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Haziran, 2025

Bahar TAŞKIN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GÖRSELLER LİSTESİ	IX
HARİTALAR LİSTESİ.....	X
KISALTMALAR LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1-18

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÂLEMGÎR'İN ŞEHZADELİK DÖNEMİ.....	19-34
1.1. Âlemgîr'in İlk Yılları	19
1.1.1. Âlemgîr'in Dünyaya Gelişi	19
1.1.2. Çocukluk Yılları.....	20
1.2. Âlemgîr'in İlk İcraatları	23
1.2.1. Bundelâ Seferi	23
1.2.2. Dekken ve Gucerât Valilikleri.....	25
1.2.3. Özbeklerle Mücadelesi	27
1.2.4. Kandahar Seferi.....	30
1.3. Âlemgîr'in Çocukları	32

İKİNCİ BÖLÜM

2. FRANÇOİS BERNİER'İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE ÂLEMGÎR'İN TAHTA ÇIKIŞ SÜRECİ	35-61
2.1. Taht Mücadelesi Öncesindeki Durum	35
2.1.1. Şehzadelerin Genel Tutumu	35
2.1.2. Şehzadelerin Valilik Görevine Tayin Edilmeleri	39
2.1.3. Emir Cumla ile Âlemgîr Arasındaki İttifak	40
2.1.4. Şah Cihan'ın Hastalığına İlişkin Haberlerin Yayılması	43

2.1.5. Âlemgîr'in Murat Bahş ve Emir Cumla'ya Mektubu	45
2.2. Âlemgîr'in Tahta Yükseliş Süreci	46
2.2.1. Samugarh Mücadelesi.....	48
2.2.2. Şah Cihan'ın Hapsedilmesi	51
2.2.3. Murat Bahş'ın Hapsedilmesi	52
2.2.4. Âlemgîr'in İlk Culûs Töreni ve Dârâ Şükûh Üzerine İlerlemesi	54
2.2.5. Kachva (Hecve) Mücadelesi	56
2.2.6. Dârâ Şükûh'un Ölümü ve Âlemgîr'in İkinci Culûs Töreni.....	58
2.2.7. Şah Şücâ'nın Mağlubiyeti	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FRANÇOİS BERNİER'İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE ÂLEMĞÎR'İN TAHTA ÇIKIŞINDAN 1668 YILINA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER.....	63-103
3.1. Bâbürlü Sarayına Gelen Elçiler.....	63
3.1.1. Bâbürlülerde Elçilik.....	63
3.1.2. Özbeklerden Gelen Elçiler	65
3.1.3. Hollanda Tarafından Gönderilen Elçi.....	69
3.1.4. Habeşistan'dan Gelen Elçiler	71
3.1.5. Mekke, Basra ve Yemen'den Gelen Elçiler.....	75
3.1.6. İran'dan Gelen Elçi	77
3.2. Âlemgîr'in Hastalanması.....	80
3.3. Şah Cihan ve Âlemgîr Arasındaki İlişki.....	84
3.4. Âlemgîr'in Keşmir Yolculuğu.....	85
3.4.1. Keşmir	85
3.4.2. Keşmir'e Hareket	87
3.5. Emir Cumla'nın Assam Seferi.....	90
3.6. Bengal Korsanları ile Mücadele.....	93
3.7. Şah Cihan'ın Ölümü	95
3.8. Şivaci'nin İsyanı	97
3.9. Golkonda ve Bicapur Hükümetleri ile İlişkiler	101
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	105
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ.....	116

ÖZET

Âlemgîr, şehzadelîği döneminde babası Şah Cihan tarafından çeşitli seferlerde görevlendirilmiş ve bu görevler sayesinde askeri alanda önemli bir tecrübe kazanmıştır. Edindiği bu tecrübeler, ilerleyen yıllarda babasının hastalığıyla başlayan taht mücadelesinde kardeşlerine karşı üstünlük sağlamasında ve nihayetinde iktidarı ele geçirmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Öte yandan 1658 yılında Bâbürlü topraklarına ulaşan Fransız seyyah François Bernier, dönemin önemli siyasi gelişmelerinden biri olan Âlemgîr'in tahta çıkış sürecine bizzat tanıklık etme fırsatı bulmuştur. Nitekim Bâbürlü sarayında görev alan François Bernier, bu sayede dönemin siyasi, askeri ve toplumsal gelişmelerine doğrudan tanıklık etme imkânı bulmuştur. Bu suretle, 1656-1668 yılları arasında yaşanan olayları hem kendi gözlemlerine hem de duyduklarına dayanarak ayrıntılı bir şekilde kaydetmiştir.

Âlemgîr kardeşleri Dârâ Şükûh, Şah Şücâ ve Murat Bahş'a karşı yürüttüğü siyasette üstünlük sağlayarak onları saf dışı bırakmış, ardından babası Şah Cihan'ı kontrol altına alarak merkezi otoriteyi ele geçirmiştir. Bu süreçte kimileri tarafından acımasız bir hükümdar kimileri tarafından ise başarılı bir lider olarak tanımlanmıştır. Diğer taraftan, tahta çıktıktan sonra siyasi meşruiyetini göstermek amacıyla çeşitli ülkelerden gelen elçileri kabul etmiş, akabinde isyan hareketleri ve korsanlık faaliyetlerine karşı etkin önlemler almıştır. Karşılaştığı tehditlere karşı kararlı ve etkili bir şekilde müdahalede bulunan Âlemgîr, bu tehlikeleri başarıyla ortadan kaldırarak iktidarını pekiştirmiştir. Bu süreçte sergilediği güçlü liderlik ve askeri başarılar, onun merkezi otoritesini sağlamlaştırmasında önemli rol oynamıştır. Âlemgîr'in bu dönemde izlediği kararlı ve disiplinli yönetim anlayışı, Bâbürlüler'in siyasi istikrarını korumasına ve devletin güçlü bir şekilde idare edilmesine olanak sağlamışsa da son yıllarında gelişen isyanların devletin gidişatını olumsuz yönde etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Bâbürlü Devleti, Âlemgîr, François Bernier, Seyahatname

ABSTRACT

During his time as a prince, Aurangzeb was sent on various expeditions by his father Shah Jahan and gained important experience in the military field thanks to these duties. The experiences he gained played a decisive role in his gaining the upper hand over his brothers in the struggle for the throne that began with his father's illness in the following years and eventually in seizing power. On the other hand, the French traveler François Bernier, who reached Mughal lands in 1658, had the opportunity to witness firsthand the ascension of Aurangzeb to the throne, one of the important political developments of the period. Indeed, François Bernier, who served in the Mughal court, had the opportunity to directly witness the political, military and social developments of the period. In this way, he recorded in detail the events that took place between 1656 and 1668, based both on his own observations and what he had heard.

Aurangzeb gained the upper hand in the politics he carried out against his brothers Dara Shukuh, Shah Shuja and Murat Bakhsh, and eliminated them, then took control of his father Shah Jahan and seized the central authority. During this period, he was described by some as a cruel ruler and by others as a successful leader. On the other hand, after ascending to the throne, he received ambassadors from various countries in order to demonstrate his political legitimacy and subsequently took effective measures against rebellions and piracy activities. Aurangzeb intervened decisively and effectively against the threats he faced, and successfully eliminated these dangers and consolidated his power. The strong leadership and military successes he displayed during this process played an important role in consolidating his central authority. Although Aurangzeb's determined and disciplined management approach during this period enabled the Baburs to maintain political stability and to carry out a strong administration, the negative course of events such as revolts and uprisings in recent years was coming to an end.

Keywords: India, Baburs State, Aurangzeb, François Bernier, Travelogue

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel Nr.	Görsel Adı	Sayfa Nr.
1	François Bernier	11
2	Dârâ Şükûh ve oğlu Siphir Şükûh	36
3	Şah Şücâ	37
4	Sultan Âlemgîr	38
5	Murat Bahş	38
6	Roşhanara Begüm	39
7	Emir Cumla ve Harem Dairesi.....	40
8	Samugarh Mücadelesi	51
9	Şivaci.....	97
10	Bicapur Kalesi'nde Bulunan Bir Top (1688)	104
11	Âlemgîr'in Golkonda Kuşatması (1687).....	104

HARİTALAR LİSTESİ

Harita Nr.	Harita Adı	Sayfa Nr.
1	Singh Deo Yönetiminde Bundelâ (1626).....	25
2	Bâbürlü Devleti (1601)	30
3	Kuzey Afganistan	32
4	Alemgir'in Saltanatı Döneminde Başlıca Eyaletler ve Bölgeler.....	63
5	Keşmir.....	87
6	Assam Haritası	93
7	Batı Dekken, 1701	101

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Âlemgîr'den Önce Hindistan'da Türk Varlığı

Asırlar boyunca geniş bir coğrafyada siyasi ve kültürel etkisini yaymayı başaran Türklerin, Hindistan bölgesinde de derin izler bıraktıkları görülmektedir. M.Ö. 2. yüzyıldan MS 19. yüzyıla kadar Sakalar, Ak Hunlar, Gazneliler, Gurlular, Delhi Türk Sultanlığı ve son olarak Bâbürlüler gibi Türk kökenli devletler, Hindistan coğrafyasında hâkimiyet kurar ve dönemlerinin önemli güçleri hâline gelirler. Bu süreklilik, Türklerin bölgeye yalnızca askeri bir güç olarak değil, aynı zamanda kalıcı yönetim anlayışı sunduklarını da göstermektedir. Bu bağlamda, çalışmamızın konusu olan Bâbürlü hükümdarı Âlemgîr dönemine geçmeden önce, tarihsel arka planını ortaya koymak adına Hindistan'daki Türk varlığını genel hatlarıyla ele almak yerinde olacaktır.

Doğuda Çin, batıda Karadeniz ve Tuna bölgesine kadar yayılan Sakaların, M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren *İskit* adıyla Bizans kaynaklarında yer aldığı ifade edilmektedir.¹ Diğer taraftan, söz konusu millet, Yunanlılar tarafından *İskit* (*Skuthoi*), Asurlular tarafından *Ashkuzai*, Persler ve Hintliler tarafından ise *Saka* olarak anılır.² Ayrıca Çin kaynaklarında *Soy*, *Sai* ve Sanskrit metinlerde *Shâka* olarak geçmektedir.³

Hindistan coğrafyasında hüküm süren bir diğer devlet Ak Hunlardır. Söz konusu devlet, Çin kaynaklarında *I-ta*, *I-tien*, *Hua*, *Ye-ta*; Süryani kaynaklarında Eptalid, Abdel; İslam kaynaklarında Haytal, Habtal, Hebatila; Hint metinlerinde *Hûna*, *Sveta Hûna*, *Trakshya* olarak adlandırılmaktadır.⁴ Büyük kısmı Volga'dan batıya geçen Hunlardan, Güney İran'a ve Batı Afganistan'a inen bir kolun Ak Hunları oluşturduğu ileri sürülmektedir.⁵ Ak Hunların ilk ortaya çıktığı tarih tam olarak tespit edilemese de, 4. yüzyılın ortalarında başlayıp 6. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya'dan Sasani topraklarına ve Hindistan içlerine kadar yayılarak devlet kurdukları bilinmektedir.⁶

¹ M. Melis Savaş, **Hindistan Türk Tarihi**, Selenge, İstanbul 2024, s.15.

² Rene Grousset, **Bozkır İmparatorluğu**, Çev. Reşat Uzmen, İstanbul 2017, s.33.

³ Savaş, **Hindistan**, s.13.

⁴ Tilla Deniz Baykuzu, "Asya Hunları", **İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara, 2018, s.31; Savaş, **Hindistan**, s. 31.

⁵ İbrahim Kefesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Ötüken, İstanbul 2017, s.83.

⁶ Savaş, **Hindistan**, s.37.

425'lerde İran Platosu'na giren Ak Hunların, günümüzde Tahran yakınlarında olan Rey'e kadar ilerleyerek Sasanilerle karşı karşıya geldikleri görülmektedir.⁷ Ardından iki devlet arasında gerçekleşen Kushhmian Savaşı'nda, Ak Hun ordusu mağlup olur.⁸ Ak Hunlarla Sasaniler arasındaki mücadeleler, 454 yılında Ak Hunların Sasani hükümdarı Yezdgird'i mağlup etmesine kadar devam eder.⁹ 457 yılında Yezgird'in ölümü üzerine oğulları Hürmüz ile Firuz arasında taht kavgası çıkar ve Ak Hun Hükümdarı Aksungur'un desteğini alan Firuz tahta geçer. Ancak 484 yılına gelindiğinde, Aksungur ve Firuz arasında çıkan savaşta Firuz yenilerek hayatını kaybeder, ardından Sasani tahtına Kavurd oturur ve bu dönemde Mazdek isyanı patlak verir.¹⁰ Ak Hunların batı kolunda gelişmeler bu şekilde seyrederken, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da bulunan doğu kolu, bölgedeki Kuşanları ortadan kaldırdıktan sonra 450'lerde Toroman öncülüğünde Pakistan'dan Pencap'a doğru ilerler.¹¹ Hindistan'a yönelen Ak Hunlar, daha sonra Gupta Devleti karşısında üstünlük kurmayı başarır.¹² Toroman'ın 515'te vefatından sonra tahta çıkan Mihirakula, Hindistan'ın önemli bir bölümünü yöneterek Keşmir'i hâkimiyeti altına alır.¹³ Ardından Güney Hindistan ile Seylan fethedilir ve bu dönemde Ak Hun Devleti'nin sınırlarının, Kuzey Hindistan ve Hazar Denizi'nin güneydoğusundan Çin'e kadar uzandığı görülür.¹⁴ Ancak bir tarafta İran'da Sasani hükümdarı Anuşirvan, diğer tarafta Orta Asya'da Gök-Türk hakanı İstemi Yabgu, Ak Hunları sıkıştırır.¹⁵ Gerçekleşen Batı Göktürk-Sasani ittifakı sonucunda, Ak Hunlar önce 557 yılında Afganistan'da, ardından Hindistan'da hâkimiyetlerini kaybederek yıkılma sürecine girerler.¹⁶

Hindistan coğrafyasında önemli bir konumda olan devletlerden bir diğeri Gaznelilerdir. Samani Devleti'nin Tük kökenli komutanlarından Alptigin, Doğu Afganistan'da Gazne şehrini ele geçirir ve böylece 963 yılında Gazneli Devleti'nin temeli atılır.¹⁷ 977 yılında, Alptigin'in güvendiği valilerinden Sebüktegin'in başa geçmesiyle birlikte devletin kuruluşu tamamlanır.¹⁸ Böylece Gazneli Devleti'nin asıl kurucusu Sabüktegin olarak kabul edilir ve söz konusu hükümdar, kısa sürede sınırları Tohoristan ve Zemindâver'e kadar genişletir.¹⁹ Daha sonra Sebüktegin, Hindistan'a

⁷ Müslüme Melis Savaş, **Ak Hunlar**, Selenge, İstanbul 2021, s.50.

⁸ Savaş, **Ak Hunlar**, s.50.

⁹ Müslüme Melis Çelikleş, **Gupta Tarihi ve Kültürü**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2019, s.51.

¹⁰ Çelikleş, **Gupta Tarihi**, s.52.

¹¹ Çelikleş, **Gupta Tarihi**, s.52.

¹² Baykuzu, a.g.m. , s.33.

¹³ Savaş, **Ak Hunlar**, s.69.

¹⁴ Baykuzu, a.g.m. , s.35

¹⁵ Kafesoğlu, a.g.e. , s.87.

¹⁶ Neslihan Durak, "Hindistan'da Saka, Kuşan, Ak Hunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, 25-28 Haziran 2007, s.143.

¹⁷ Erdoğan Merçil, "Gazneliler", **İslam Ansiklopedisi**, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 480.

¹⁸ Merçil, a.g.m. , s. 480.

¹⁹ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 4.

yönelerek Kabil Nehri boyunca ilerler ve 986-987'de Peşaver'e kadar gelir.²⁰ Hint topraklarını ele geçirdikten sonra Horosan'a yönelen Sebüktegin, hastalanması üzerine Gazne'ye dönmek ister; ancak yolda hayatını kaybeder.²¹

Sebüktegin, veliaht olarak büyük oğlu İsmail'i bıraksa da Mahmud, babasının ölümünden sonra kardeşi ile savaşır ve 998 yılında tahtı ele geçirir.²² Mahmud, tahta geçtikten sonra Karahanlı Devleti ile birlikte Samani toraklarını paylaşır; ardından Hindistan'a yönelir.²³ Hindistan'ın iç kesimlerini ilk kez zapt eden Sultan Mahmud Türk, Arap, Afgan ve Hintlilerden oluşan bir ordu meydana getirir.²⁴ Söz konusu hükümdar dini, ekonomik ve siyasi nedenlerle birlikte Hindistan üzerine 17 sefer düzenler ve bunlardan ilkinin, 1001 yılındaki Peşaver Seferi olduğu belirtilir.²⁵ Ayrıca, 1025-1026'daki Somnat seferi ile büyük başarı elde eden Sultan Mahmud, Sünni İslam dünyasının kahramanı olarak kabul edilir.²⁶

Sultan Mahmud'un 1030 yılında vefatından sonra, oğulları Mesud ve Muhammed arasında taht kavgası baş gösterir. Bu mücadelede Mesud, kardeşini mağlup ederek tahta oturur.²⁷ Babasının Hindistan seferlerini devam ettiren Mesud, Sarsava Kalesi'ni ele geçirse de, 1040 yılında Selçuklu Devleti ile yaptığı Dandanakan Savaşı'nı kaybederek Hindistan'a kaçmak zorunda kalır.²⁸ Bunun üzerine tahta çıkan Muhammed, 1041 yılında Mesud'u öldürür ve bu süreçten sonra gücünü kaybeden Gazneli Devlet'i 1186 yılında Gurlular²⁹ tarafından yıkılır.³⁰

1173-1174 yıllarında Sultan Gıyasettin, Gazne'yi ele geçirerek bölgenin yönetimini kardeşi Mu'izzed-din Muhammed'e(Muhammed Guri) bırakır, böylece Gurlu Devleti'nin Gazne kolu kurulur.³¹ Muhammed Guri, söz konusu bölgede hâkimiyetini sağladıktan sonra, Hindistan'a

²⁰ Merçil, a.g.m. , s 480.

²¹ Savaş, **Hindistan**, s.55.

²² Savaş, **Hindistan**, s. 55-56.

²³ Merçil, a.g.m. , s.480-481.

²⁴ Savaş, **Hindistan**, s.56.

²⁵ Saadettin Yağmur Gömeç ve Müslüme Melis Çelikleş, **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yayınevi, Ankara 2019, s.32; Savaş, **Hindistan**, s.58-60.

²⁶ Merçil, a.g.m. , s.481.

²⁷ Merçil, a.g.m. , s.481.

²⁸ Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s.35.

²⁹ Gur coğrafyası, Orta Afganistan'ın dağlık bölgesiyle Garcistan'ın güneyi, Cüzcan, Ferahrud, Herirud ve Murgap nehirlerini içine alır. Bölgede yaşayanların Fars, Arap, kökenli olduğu söylene de Türk olma ihtimalleri de dile getirilir. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s. 65; Diğer taraftan bu coğrafya Samanilerin ve 1111'den itibaren Gaznelilerin hâkimiyetinde kalır, sonrasında ise Gur ülkesi olarak adlandırılır. Ancak 1216'da Harezmşahlar egemenliğine giren söz konusu coğrafya 1220'den itibaren Moğolların eline geçer. Bkz. Ergin Ayan, "Gurluların Menşei Meselesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C.4, S.6, 2011, s.39.

³⁰ Gömeç ve Çelikleş, a.g.e., s.35-36; Savaş, **Hindistan**, s.63.

³¹ Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi Gurkanlı Devletinin Büyük Tarihi (1526)**, TTK Basımevi, C.1, Ankara 1987, s.255; Savaş, **Hindistan**, s.67.

hareket eder ve 1175-1176'da Multan'ı alarak seferlerini başlatır.³² Söz konusu coğrafyanın içlerine ilerleyen Muhammed Guri, Lahor ve Ecmir'e hâkim olup Delhi yöneticisini haraca bağladıktan sonra, başarılı komutanlarından Kudbeddin Aybek'i³³ Hindistan'a vali olarak atar.³⁴ Hindistan'da önemli fetihler yapmaya devam eden ve 1206'da Lahor'dan Afganistan'a yaptığı yolculuk sırasında öldürülen Muhammed Guri, Hindistan'ın kapılarını Türk yöneticilerine açmayı başarır.³⁵

Muhammed Guri'nin hizmetinde olan ve yetenekleri sonucunda Hindistan'a vali olarak atanan Kutbeddin Aybek, Muhammed Guri'nin 1206'da ölümünden sonra tahta çıkar ve başkenti Gazne'den Lahor'a, ardından Delhi'ye taşır.³⁶ Böylece Delhi Türk Sultanlığı'nın temelleri atılır.³⁷ Ancak sultanlığın asıl kurucusu, Aybek'in damadı Şemsettin İltutmuş³⁸ olur. İltutmuş, taht iddiasında bulunan melik Taceddin Yıldız ve Nasuriddin Kabace'yi ortadan kaldırarak tahta oturur; ardından Bihar, Ranthambhor, Mandor, Lahor, Multan, Bengal, Bilsan (Bhilsa) ve Ucceyn'i zapt eder.³⁹ İltutmuş'un 1236'da ölümünden sonra tahta çıkan beş hükümdar arka arkaya öldürülür ve neticede 1266'da Türk asıllı Gıyaseddin Balaban'ın başa geçmesiyle tekrardan disiplin sağlanır.⁴⁰ Balaban'ın ölümünden sonra, 1287'de tahta torunu Keykubad oturur fakat başarılı olamayınca 1290'da Celaleddin Firüz Şah Halaci bir darbe ile tahtı ele geçirir ve böylece Delhi Türk Sultanlığı'nda Halaci Hanedanı⁴¹ dönemi başlar.⁴²

Yeğeni Alaaddin Muhmmmed, Celaleddin Firuz'u öldürdükten sonra 1296'da tahta çıkar ve Hindistan'ın fethine devam ederek Gucerât, Malva, Çitor, Sivana, Calore, Ranthambur, Devletabad (Devagiri) bölgelerini hâkimiyeti altına alır.⁴³ Ancak Alaaddin'in 1316'da ölümü ile hanedanlıkta karışık dönem başlar ve tahta çıkan hükümdarlar başarı elde edemez. 1320 yılına gelindiğinde ise babası Türk, annesi Hindu asıllı olan Gazi Melik isyan çıkartarak Gıyasettin Tuğluk unvanıyla

³² Savaş, **Hindistan**, s.67-68.

³³ 1150'de Orta Asya'da bulunana bir Türk ailenin çocuğudur. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s.75.

³⁴ Bayur, a.g.e., C.1, s.257-260; Savaş, **Hindistan**, s.68-69.

³⁵ Savaş, **Hindistan**, s.71.

³⁶ Savaş, **Hindistan**, s.75; Bayur, a.g.e., C.1, s.300.

³⁷ Enver Konukçu, "XIII.-XVI. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", **Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, C.9 S.27, 1996, s.1179.

³⁸ Memlük asıllı bir Türk. Bkz. Salim Cöhce, "Dehli Türk Sultanlığı'nda Memlûk Sistemi", <https://ttk.gov.tr/10-37879-9789751751003-2022/>, s.15.

³⁹ Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.130.

⁴⁰ Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s.130; Cöhce, a.g.m., s.15.

⁴¹ Türk kökenli bir hanedanlıktır. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s.104.

⁴² Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s.130.

⁴³ Savaş, **Hindistan**, s.109; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s.130; Bayur, a.g.e., C.1, s.314-315.

tahta geçer ve böylece, Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklular Hanedanı dönemini başlar.⁴⁴ Gıyaseddin Tuğluk kuzeyde Pencap, batıda Gucerât, doğuda Bengal ve güneyde Orangal(Cacnagar) sınırına kadar uzanan bölgede yaşayan farklı unsurları kendi hâkimiyetinde birleştirir.⁴⁵ Sırasıyla Muhammet Tuğluk, Mahmud, Firüz Şah, Tuğluk Şah(II. Gıyaseddin Tuğluk), Ebubekir, Muhammed, İskender, Mahmud Nasreddin tahta çıkar.⁴⁶ Ancak 1388'de Firuz Şah'ın ölümü ile başlayan iç karışıklık 1398'de Timur'un Delhi'ye girmesiyle iyice artar ve bu süreçte 1413'te Mahmud Nasreddin hayatını kaybeder.⁴⁷ Ardından Multan Valisi Seyyid Hızır Han, Delhi'yi zapt etmesiyle 1414'te Tuğluklular Hanedanı sona erer ve Afgan asıllı Seyyidler Hanedanı dönemi başlar.⁴⁸

1451 yılına kadar hüküm süren Seyyidler Hanedanı, Afgan asıllı Behlül Lodi'nin Delhi'yi ele geçirmesiyle sona erer ve Lodi Hanedanı dönemi başlar. Söz konusu hanedanlık, 1526'ya kadar varlığını sürdürür ancak 1517'de tahtta çıkan İbrahim Lodi'nin sert davranışlarından rahatsız olan beyler, Kabil'de bulunan Bâbü'nden yardım ister. Bunun üzerine Delhi'ye gelen Bâbü, 1526'da Panipat Savaşı ile İbrahim Lodi'yi mağlup eder ve neticede Delhi Türk Sultanlığı dönemi sona erer.⁴⁹

Asıl adı Zahirü'd-Din Muhammed olan Bâbü 14 Şubat 1483 yılında, Timur'un torunlarından Fergana hâkimi Ömer Şeyh ile Cengiz'in torunlarından Yunus Han'ın kızı Kutlug Nigar Hanım'ın oğlu olarak, Fergana Vadisi'nin Ahsı kentinde dünyaya gelir.⁵⁰ 1526 yılında gerçekleştirdiği Panipat başarısı ile Lodi Hanedanı'na dolayısıyla Delhi Türk Sultanlığı'na son verir, ardından süratle Delhi ve Agra'yı ele geçirerek Bâbürlü Devleti'ni kurar.⁵¹

Bâbü, ilk yıllarında önce Kuzey Hindistan'ın doğusunda bulunan Purab Afganları⁵² ile mücadele eder ve Afganların başında bulunan Bihar valisi Bahar Han Luhan'ı geri püskürtür. Daha sonra, 16 Mart 1527'de Çitor racası Rana Sanga ile Agra'nın batısında olan Kanva'da karşı karşıya gelir; bu savaşta galip gelen Bâbü, Racastan ve Malva'nın bir kısmına hâkim olur. Ardından, 1528-

⁴⁴ Konukçu, "Hindistan'da Türk Kurucular", 1180; Bilal Koç, **Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2017, s.54.

⁴⁵ Koç, a.g.t. , s.64.

⁴⁶ Konukçu, "Hindistan'da Türk Kurucular", s.1181.

⁴⁷ Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s.130.

⁴⁸ Farooqi, Delhi Sultanlığı, s.130; S.Haluk Kortel, "Tuğluklular", **İslam Ansiklopedisi**, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, s.335.; Savaş, **Hindistan**, s.141.

⁴⁹ Savaş, **Hindistan**, s.149-154; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", s.131.

⁵⁰ Savaş, **Hindistan**, s.156.

⁵¹ Enver Konukçu, "Bâbü", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.396.

⁵² Söz konusu dönemde Kuzey Hindistan'ın doğusunu genel olarak *Purab* denilmektedir. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi Gurkanlı Devletinin Büyük Tarihi (1526-1737)**, TTK Basımevi, C.2, Ankara 1947, s.23, dipnot 1. Purab bölgesinde bulunan Afganlar da *Purab Afganları* olarak adlandırılmaktadır.

1529 yıllarında Bengal'i ele geçirir ve böylece Bâbürlü Devleti, Kuzey Hindistan'ın önemli bir kısmında etkin hale gelir.⁵³

Bâbü'r'ün, 26 Aralık 1530 yılında vefat etmesi üzerine tahta, oğullarından asıl adı Nasıreddin Muhammed olan ve 6 Mart 1508 yılında Kabil'de dünyaya gelen Hümayun geçer.⁵⁴ Agra'da tahta çıktıktan sonra kardeşlerine farklı bölgelerin idaresini veren Hümayun, Kamran'ı Pencap, Kandahar ve Kabil; Hindal'ı Elver; Askeri'yi ise Sembel yönetimi ile görevlendirir.⁵⁵ Hümayun, hükümdarlığının ilk aylarında Lodiler ve diğer Afgan gruplarla mücadele ederek onları püskürtür; 1535 yılına gelindiğinde ise Gucerât'a hâkim olan Bahadır Şah'ı, Mandasor Savaşı ile mağlup ederek bölgeyi ele geçirir.⁵⁶ Daha sonra Gucerât'ı kardeşi Askeri'ye bırakan Hümayun, Agra'ya döner; ancak Bahadır Şah, tekrardan harekete geçerek Gucerât'ı Askeri'nin elinden alır.⁵⁷ Diğer taraftan, Hümayun'un kardeşleri taht için ayaklanınca çıkan karışıklıktan faydalanan, Afgan Sur kabilesine mensup Şir Han saldırıya geçerek önce Benares'i, ardından Delhi'yi ele geçirir.⁵⁸ Daha sonra 1539'da Çavsa'da ve 1540'ta Kannevc'de Şir Han'a mağlup olan Hümayun, tahtı kaybederek Agra'ya oradan da Lahor'a kaçmak zorunda kalır.⁵⁹ 1544 yılına gelindiğinde Hümayun, Safevi Hükümdarı Şah I. Tahmasb'ın desteğini alarak Hindistan için mücadeleye devam eder ve neticede, 1555 yılında Afgan ordusuna karşı galip gelerek tekrardan Bâbürlü tahtına oturur.⁶⁰

1566 yılında Hümayun'un ölümü üzerine tahta, oğlu Ebulfetih Celalettin Mehmet Ekber Şah geçer.⁶¹ Ancak Ekber tahta çıktığında, naibi olan Bayram Han onun adına hareket eder.⁶² Bu dönemde Hindu komutan olan Himu, Panipat Savaşı(1556) ile bozguna uğratılır ve böylece Kuzey Hindistan'da Türk egemenliği yeniden tesis edilir.⁶³ 1560 yılında Bayram Hoca'nın azledilmesiyle tek başına hareket eden Ekber, fetih politikalarına sürdürür. Böylece Malva, Gandvana, Çitor, Kâlincâr, Gucerât, Bihar, Bengal, Keşmir, Sind, Orissa, Belucistan, Mekrân ve Kandahar

⁵³ Bayur, a.g.e. , C.2, s. 26-27; Savaş, **Hindistan**, s.164.

⁵⁴ Enver Konukçu, "Hümâyun", **İslam Ansiklopedisi**, C.18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.480.

⁵⁵ Savaş, **Hindistan**, s.166; Stephan Conermann, **Babür İmparatorluğu (Müslüman Hindistan'ın Tarihi ve Kültürü)**, Çev. Muhammed M. Albayrak ve Nurettin Demir, Runik Kitap, İstanbul 2024, s.11.

⁵⁶ Enver Konukçu, "Bâbürlüler", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.401.

⁵⁷ Konukçu, "Bâbürlüler", s.401.

⁵⁸ Savaş, **Hindistan**, s.169-170.

⁵⁹ Jhon F. Richards, **Bâbü'r Türk İmparatorluğu (Tarih, Kültür, Teşkilat)**, Çev. Yasin Tekin, Selenge, İstanbul 2021, s.31; Savaş, **Hindistan**, s.170.

⁶⁰ Savaş, **Hindistan**, s.172-174.

⁶¹ Ömer Halis Bıyıktaç, **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Dorlion Yayınları, Ankara, 2023, s.96.

⁶² Michael H. Fisher, **Bâbürlüler (Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu)**, Çev. M. Fatih Çalışır, Kronik Kitap, İstanbul 2022, s.125; Richards, **Bâbü'r**, s.34.

⁶³ Enver Konukçu, "Ekber Şah", **İslam Ansiklopedisi**, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.542.

fethedilerek devletin sınırları genişletilir.⁶⁴ 1595-1601 yılları arasında Ahmadnagar dahil olmak üzere komşu devletlere boyun eğdiren Ekber, Hindistan'ı tek bir idare altında toplamayı başarır.⁶⁵

1605'te Ekber Şah'ın ölümü üzerine, oğlu Cihangir Agra'da tahta çıkar. Ekber oğluna Şeyh Selim b. Bahaeddin-i Çiştî'nin adını koysa da o Selim, isminin Osmanlı Padişahı Yavuz Selim ile karışacağını düşünerek kendisine "Cihangir" denilmesini ister.⁶⁶ Cihangir, tahta çıkacağı sırada büyük oğlu Hüsrev'in isyanı ile karşılaşır ve neticede isyanı bastırarak oğlunu Burhanpur'a gönderir.⁶⁷ 1615'te Mevar racası Rana Amar Singh'e üstünlüğünü kabul ettiren Cihangir, ardından oğlu Hürrem'i (Şah Cihan) Dekken üzerine göndererek Ahmednagar Kalesi'nin fethini gerçekleştirir.⁶⁸

1626 yılında Mehabet Han'ın isyan ettiğini öğrenen Cihangir, onun üzerine sefere çıkar; ancak Kabil yolu üzerindeyken esir düşer. Bu esareten, eşi Nurcihan sayesinde kurtulan Cihangir daha sonra oğlu Şah Cihan'ın Mehabet Han ile iş birliği yaparak isyan ettiğini öğrenir. Bunun üzerine Keşmir'e hareket etse de, hastalanarak Lahor'a dönder ve orada hayatını kaybeder.⁶⁹

Cihangir'in ölümünden sonra, Şah Cihan 1627'de Ebü'l Muzaffer Şehâbeddin Muhammed Sâhib-kıran unvanıyla Agra'da tahta çıkar.⁷⁰ Saltanatının ilk yıllarında Özbeklerle teması olur; ayrıca Dekken'deki Nizamşâhîler⁷¹, Bicapur'daki Âdilşâhîler⁷² ve Golkonda'daki Kutupşâhîler⁷³ bu dönemde Bâbürlü Devleti'ne bağlanır.⁷⁴ Bu suretle Hindistan topraklarının neredeyse 3 milyon

⁶⁴ Konukçu, "Ekber Şah", s.542; Savaş, **Hindistan**, s.181.

⁶⁵ Konukçu, "Ekber Şah", s.542.

⁶⁶ Savaş, **Hindistan**, s.195; Enver Konukçu, "Cihangir", **İslam Ansiklopedisi**, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.538.

⁶⁷ Konukçu, "Cihangir", s.538.

⁶⁸ Savaş, **Hindistan**, s.199-200.

⁶⁹ Savaş, **Hindistan**, s.201.

⁷⁰ Savaş, **Hindistan**, s.202; Azmi Özcan, "Şah Cihan", **İslam Ansiklopedisi**, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2010, s.251.

⁷¹ Nizamşâhîler, Behmeni Sultanı Mahmud Şehabeddin'in vekili Hasan Nizamülmülk Bahrî'nin oğlu Melik Ahmed tarafından kurulmuştur. Melik Ahmed, 1495 yılında kurduğu Ahmednagar şehrini devletin başkenti olarak ilan etmiştir. Bkz. İqtidar Husain Siddiqui, "Nizamşâhîler", **İslam Ansiklopedisi**, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s.193.

⁷² Behmenilere bağlı bir vali olarak görev yapan Yusuf Adil, 1489 yılında bölgedeki hâkimiyetini pekiştirerek bağımsızlığını ilan etmiş ve Güney Hindistan'da, Haydarabad'ın batısında yer alan Bicapur'da Âdilşâhîler Devleti'ni tesis etmiştir. Ayrıca Bicapur'a kale inşa ederek bölgeyi baş şehir ilan etmiştir. Bkz. Naim, "Bicâpûr" **İslam Ansiklopedisi**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s.127.

⁷³ 1527'de Behmeni Devleti'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan dört Müslüman Devletten biri olan Kutupşâhîler kendilerini Karakoyunlulara dayandırmışlardır. Hânedanın kurucusu olan Sultan Kuli 1496'da Kutbül-mülk unvanını alarak Batı Tilangâna valiliğine tayin edilmiştir. Behmenî hükümdarları III. Muhammed ile iyi geçinen Sultan Kuli, 1496'da Hindistan'ın meşhur şehirlerinden biri olan Golkonda'ya hâkim olmuştur. Daha sonra 1543'te Cemşid, 1550'de İbrahim, 1580'de Muhammed Kuli, 1596'da Muhammed Kutupşâh ve 1612'de Abdullah Kutupşâh hükümdar olmuştur. Bkz. Enver Konukçu, "Kutupşâhîler", **İslam Ansiklopedisi**, C.26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.500.

⁷⁴ Gömeç ve Çeliktas, a.g.e. , s.138-139.

km2'lik bir alanına hakim olunduğu Şah Cihan dönemi "altın çağ" olarak kabul edilir.⁷⁵ Diğer taraftan, mimaride de önemli gelişmeler yaşandığı söz konusu yıllarda, Şah Cihan'ın eşi Mümtaz Mahal için inşa ettirdiği Tac Mahal⁷⁶, Bâbürlülerin Hint topraklarındaki güç ve kuvvetini temsil eden bir yapı hâline gelir.⁷⁷

1657 yılına gelindiğinde, Şah Cihan'ın hastalığa yakalanması üzerine oğulları Dârâ Şükûh, Şah Şücâ, Âlemgîr ve Murat Bahş taht mücadelesine başlar. Bu durum Bâbürlü Devleti'nde iç karışıklıklara yol açar ve süreç, Âlemgîr'in 1658 yılında tahtı ele geçirmesiyle sonuçlanır.⁷⁸ Bu çalışmada, söz konusu taht mücadelesi ve sonrasında meydana gelen olaylar, dönemin tanıklarından biri olan Fransız hekim ve seyyah François Bernier'in gözlemleri ışığında detaylı biçimde ele alınacaktır.

Yazar ve Eser Hakkında

François Bernier, 1620'de Fransa'nın batısındaki Joue Etiau kentinde bir çiftçi ailenin oğlu olarak dünyaya gelir ve 1688'de hayatını kaybeder.⁷⁹ 15 yaşına geldiğinde, Paris'te bulunan ve daha sonra Lêe Louies-le-Grand olarak anılacak olan Collège de Clermont'a kayıt yaptırır.⁸⁰ Bir süre sonra rahip, filozof, astronom ve matematikçi olan Pierre Gassendi'nin hazırlamış olduğu sınavı geçerek 1652 yılında Montepellier Üniversitesi'ne kaydolar.⁸¹ Gassendi'nin hastalığı sürecinde yanında bulunan ve filozofun hayatına kaybetmesi üzerine eserlerinin yayımlanması ile ilgilenen Bernier, tıp diploması alarak kan dolaşımı gibi yeni bulgularla karşılaşır.⁸² Ayrıca Gassendi ile geçirdiği vakitte gözlem ve yorum yapma yeteneğini geliştirir.⁸³

Bernier, 26 Ağustos 1652'de Montpellier Üniversitesinden tıp doktoru derecesini aldıktan sonra, Yakın Doğu(Filistin Suriye) ve Mısır'a doğru yola çıkar.⁸⁴ Eserinde belirttiği üzere dünyayı

⁷⁵ Savaş, **Hindistan**, s.202.

⁷⁶ Yapımında Osmanlı Devleti'nden gelen mimarlar da görev almıştır. Bkz. Gömeç ve Çelikleş, a.g.e. , s.139.

⁷⁷ Savaş, **Hindistan**, s.203.

⁷⁸ Özcan, "Şah Cihan", s.251.

⁷⁹ François Bernier, **Travels in the Mogul Empire, A.D. 1656–1668**, Translated by Irving Brock, annotated by Archibald Constable (1891), revised by Vincent A. Smith, 2nd ed., Oxford University Press, 1916, s.XX.; Siep Stuurman, "François Bernier and the Invention of Racial Classification" **History Workshop Journal**, No. 50 Autumn, 2000, s.1; Siddhant Kalra, "François Bernier Travels to India", October 2014, s.1. https://www.researchgate.net/publication/292615870_Bernier_Travels_to_India.

⁸⁰ François Bernier, **Bâbürlü Devleti'nde Seyahatler (1656-1668)**, Çev. Emre Ömür, Divan Kitap, İstanbul 2025, s.12.

⁸¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.XX.

⁸² Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.12; Bernier, **Mogol Empire**, s.XX.

⁸³ Bernier, **Mogol Empire**, s.XX

⁸⁴ M.L. Dufrenoy, "A Precursor of a Modern Anthropology: François Bernier" *Isis*, Vol. 41, No.1 Mar.1950), **The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society**, s.1; Bernier, **Mogol Empire**, s.XX.

görme arzusuyla çıktığı yolculukta Kızıldeniz'i bir uçtan diğer uca gezmek ister.⁸⁵ Bu suretle, 1656'dan 1658'e kadar Mısır'ı, Arabistan'ın Kızıldeniz limanlarını ziyaret eder.⁸⁶ Kahire'de bir yıl geçiren Bernier Moka'ya ulaşır ve ardından Habeşistan'ın başkenti Gonder'i ziyaret etmeye hazırlanır.⁸⁷ Fakat yolculuğun tehlikeli olacağını düşünerek bölgeye gitmekten vazgeçer.⁸⁸ Bunun üzerine, 1658 yılında bir Hint gemisine binerek aynı yılın sonu veya 1659 yılının başında Surat'a ulaşır.⁸⁹

Bernier, Bâbürlü topraklarına ulaştığı dönemde, bölgede hüküm süren Şah Cihan'ın oğulları arasında gerçekleşen mücadeleye denk gelir ve saray ile olan ilişkisi de söz konusu mücadele sürerken gerçekleşir. Ecmir yakınlarındaki Deora'da, Şah Cihan'ın oğulları Âlemgîr ve Dârâ Şükûh arasında 12-13 Mart 1659'da yapılan savaş sırasında Surat'tan Agra'ya giden Bernier, Dârâ Şükûh ile karşılaşır.⁹⁰ Muhtemelen kendisinin doktor olduğunu dile getirmiştir ki söz konusu şehzade, dizinde yara olan eşinin tedavisi için Bernier'i yanına çağırır hatta ondan özel hekim olarak kendisini takip etmesini ister.⁹¹ Fakat daha sonra Dârâ'nın kendi güvenliği için bölgeyi terk etmesi üzerine hizmetçileriyle yalnız kalan Bernier, haydutlar tarafından rahatsız edilir. Bir süre sonra, Delhi'ye seyahat eden bir Bâbürlü soylusuyla karşılaşarak onun himayesinde yolculuğuna devam eder.⁹²

Bernier, Bâbürlü sarayına vardığında, hizmetine girdiği kişinin İranlı bir tüccar olan ve daha sonra Bahşi⁹³ ardından Delhi valisi olarak görev yapan Danışmend Han⁹⁴ olduğu bilinir.⁹⁵ Danışmend Han, devlet işlerini yerine getirdikten sonra felsefe, astronomi, coğrafya ve anatomi ile ilgilenir; ayrıca Bernier'le birlikte Gassendi ve Descartes'in eserlerini okurlar.⁹⁶ Öte yandan, Danışmend Han ile arası iyi olan Bernier kendisinden "Agâh'ım"⁹⁷ olarak bahseder.⁹⁸ Bunun yanı sıra onun ilim peşinde olduğunu dile getirir.⁹⁹

⁸⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.1.

⁸⁶ Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.12.

⁸⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.2.

⁸⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.2. Habeşistan'da karşılaştığı ve daha sonra Hindistan'a elçi olarak gelen kişi tarafından uyarıldığını söyler. Habeşistan'dan Gelen Elçiler başlığı altında daha detaylı bahsedilmiştir.

⁸⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.3; Hami Demir, "Bâbürlü Devleti'ne Dair Seyahatnâmeler", Ed. Cihan Oruç, **Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları**, Bilgeoğuz, İstanbul 2022, s.400.

⁹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.89.

⁹¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.89.

⁹² Bernier, **Mogol Empire**, s.92; Dufernoy, a.g.m. , s.1.

⁹³ Ordunun hazinedarı olan Bahşi ayrıca istihbarat ve denetimden de sorumludur. Bkz. Richards, **Bâbürlü Devleti**, s.363.

⁹⁴ Asıl adı Muhammed Şafi veya Molla Şafi olan İranlı bir tüccar olan bu kişi Şah Cihan tarafından Danışmend Han unvanıyla ordunun maaş sorumlusu (Bahşi) olarak görevlendirilmiş, Âlemgîr döneminde Şahccihanabad'a vali tayin edilmiştir. 1670 yılına gelindiğinde hayatına kaybetmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.4 dipnot 2.

⁹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.186; Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.13.

⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.324, 353; Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.13.

⁹⁷ Üstad veya efendi. Bkz Bernier, **Mogol Empire**, s.48, dipnot 2.

Dönemin seyyahlarından olan Manucci, Bernier'in Bâbürlü sarayındaki konumundan bahsederken, *O benim çok yakın bir arkadaşım ve Bâbürlü ülkesindeyken bir hekim olarak da çalışmadı. Fakat kendini, saraydaki en bilgili adam olan, ırk olarak Fars olan Danişmend Han'ın hizmetinde bir matematikçi olarak tanıttı*¹⁰⁰ ifadelerini kullanır. Buradan hareketle, Bernier'in saraydayken hekim sıfatını kullanmadığı sonucu çıkar. Ancak Bernier, seyahatnamesinde Özbekistan'dan gelen elçilerin hastalanması üzerine, kendisinin hekim olduğu bilindiği için onları üç kez ziyaret ettiğini belirtir.¹⁰¹ Bunun yanı sıra, Fransa maliye Bakanı Colbert'e yazdığı mektupta, Bâbürlü sarayındayken hekim olarak maaş aldığını da aktarır.¹⁰² Buradan da, aslında Bernier'in hekimlik mesleğini de icra ettiği anlaşılmaktadır.

Bernier'in mektubundaki ifadelerden, Keşmir yolculuğu esnasında Âlemgîr'e eşlik ettiği bilgisine ulaşılır.¹⁰³ Keşmir'den dönen Bernier, daha sonra Tavernier ile birlikte Bengal'e doğru yola çıkar ve ardından Allahabad yakınlarında Alum Chand'a varan ikili, Racmahal yakınlarına geldiklerinde yollarını ayırırlar.¹⁰⁴ Ardından Golkonda'ya gitmek için yola koyulan Bernier'in, 1667 yılında söz konusu bölgede olduğu anlaşılar. Daha sonra İran'ın Şiraz kentini ziyaret eden söz konusu yazar, 1669 yılına geldiğinde Fransa'ya döner.¹⁰⁵ Paris'teyken seyahat notlarını düzenler ve 1670 yılında seyahatnamesini Fransa kralına ithaf ederek yayınlar. Kitabın birden fazla baskısı yapılır ve ilk Fransızca baskısının yayımlanmasından sonra farklı dillere çevirileri gerçekleştirilir.¹⁰⁶

1658-1659 yıllarından 1668'e kadar Hindistan'da bulunan Bernier'in, önce Dârâ Şükûh'un özel hekimi olarak görev yaptığı, ardından Âlemgîr'in sarayında yüksek rütbeli bir devlet adamı olan Danişmend Han'ın hizmetinde bulunduğu ve bu süreçte Bâbürlü saray çevresiyle yakın ilişkiler kurarak dönemin siyasal ve toplumsal yapısını yakından gözlemleme imkânı elde ettiği bilgilerine ulaşılmaktadır.¹⁰⁷ Bernier, bu seyahati sırasında Şah Cihan'ın hükümdarlığının son dönemlerine ve Âlemgîr'in Bâbürlü tahtını ele geçiriş sürecine tanıklık ettiği; ayrıca Âlemgîr'in kardeşleriyle giriştiği taht mücadelesini yerinde gözlemlediği anlaşılmaktadır. Ülkesine döndükten

⁹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.48.

⁹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.141.

¹⁰⁰ Niccolao Manucci, **Storia Do Mogor Or Mogul India 1653-1708**, C.2, Çev. William Irvine, London 1907, s 109.

¹⁰¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.121.

¹⁰² Bernier, **Mogol Empire**, s.200.

¹⁰³ Bernier bu yolculuğu 1664 yılı olduğunu belirtse de vermiş olduğu tarihte yanlışlık olduğu anlaşılmaktadır.Söz konusu durum Keşmir Yolculuğu başlığında detaylı şekilde açıklanmıştır.

¹⁰⁴ Jean Baptiste Tavernier, **The Six Voyages of John Baptista Tavernier**, Çev. John Phillips, Londra: R.L. and M.P, 1678, Book I, s.51-54.

¹⁰⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.XXI.

¹⁰⁶ Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.13.

¹⁰⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.4; Demir. a.g.m., s.400.

sonra notları ve mektuplarını *Histoires de la derniere Revolution des Etats dua Grand Mogul*(Paris, 1670-1671) ismi ile yayımlanır.¹⁰⁸ Çalışmamızda ise Irvin Brock'un 1826'daki İngilizce çevirisinin, 1891'de Archibald Constable tarafından yeniden düzenlenen ve Vincent A. Smith tarafından gözden geçirilen ikinci baskısının, 1916 yılında Oxford Press tarafından yayımlanan versiyonu esas alınmaktadır.

Görsel 1: François Bernier

Kaynak: <https://archive.thedailystar.net/magazine/2008/08/03/history.htm>

François Bernier'in Hindistan'da gezip gördüklerini bir araya getirdiği seyahatnamesini birkaç bölüm halinde inceleyebiliriz. İlk iki bölümde, Şah Cihan'ın son dönemleri ve şehzadelerin savaşları ile birlikte Âlemgîr'in hükümdarlığının ilk dönemlerine dair önemli bilgiler yer alır.¹⁰⁹ Öte yandan, söz konusu bölümlerde Şah Cihan ve oğullarının davranışlarına dair bilgiler aktaran Bernier'in, Dârâ Şükûh'u daha ılımlı bir figür olarak yansıttığı, buna karşılık Âlemgîr'i nezaketten yoksun bir şekilde tasvir ettiği görülmektedir. Bu durum, anlatımında taraflı bir bakış açısının bulunabileceğini düşündürmektedir.

Seyahatnamenin ilk iki bölümünün ardından, eserin mektuplar şeklinde devam ettiği anlaşılmaktadır. Bernier'in eserinde toplam 12 tane mektup yer alır. Bunlardan ilk üçünü sırasıyla, Fransa Kralı XIV. Louis'in Maliye Bakanı olan Jean Baptiste Colberte¹¹⁰; parlamento görevinde bulunan ve başarılı yazar olan, Bernier'in yakın arkadaşlarından Francois de la Mothe le Vayer'e¹¹¹ ve Jean Chapelain'e¹¹² gönderir. Geriye kalan 9 mektubu ise Mösyö de Merveilles¹¹³ için yazar.

¹⁰⁸ Demir, a.g.m, s.400.

¹⁰⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.1-199.

¹¹⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s. 200-238.

¹¹¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.239 -299.

¹¹² Bernier, *Mogol Empire*, s.300 -349.

¹¹³ Bernier, *Mogol Empire*, s.350-454.

Mektup gönderdiği arkadaşlarından Chapelian, Colbert tarafından 1662 çağdaş edebiyatçıların listelerini hazırlaması için görevlendirilen ve Bernier'in Gassendi ile tanışmasını sağlayan kişidir.¹¹⁴

Colbert'e gönderdiği mektubunda Bernier, Hindistan'ın genel durumu ile Bâbürlü ordusu ve devlet yapısından bahsederken, zaman zaman Fransa hükümetiyle karşılaştırmalar yaparak Bâbürlü idaresine yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti, İran ve Hindistan'ı bir arada değerlendiren yazar söz konusu devletlerin toprak ya da mülkiyet hakkı ile ilgili yanlış politika izlemesinden ötürü zulüm ve sefalet içinde yıkılmaya yüz tuttuklarını dile getirmektedir. Hindistan'da eğitime önem verilmediğini de ekleyerek bu şekilde idare edilen bir devletin ticaret yaparken Avrupa'da tanık olunan dinamizmi ve başarıyı sürdüremeyeceği üzerinde durmaktadır. Bernier'in bu bölümde yaptığı yorumlar, onun "Doğu despotizmi" kavramının Batı'da popillerleşmesinde önemli bir rol oynadığı ve özellikle Karl Marx'ın Doğu toplumları hakkındaki düşüncelerini etkilediği görüşünü doğrulamaktadır.¹¹⁵ Hatta Marx'ın toprakta özel mülkiyetin olmadığı fikrini, Bernier'den aldığı ifade edilmektedir.¹¹⁶

Vayer'e gönderdiği mektupta, Delhi ve Agra şehirlerinde gördüklerini aktaran Bernier, özellikle Tac Mahal'in ihtişamını dile getirir. Ayrıca günlük hayattan ve saray hayatından da bahseder. Chapelain'a gönderdiği mektupta ise Hindistan'daki inanç sistemlerinden ve geleneklerden bahseden yazar, küçümseyici bir bakış açısıyla açıklamalarda bulunur. Özellikle sati¹¹⁷ geleneği üzerinde durarak bu adet karşısında şaşkınlığını gizleyemediğini aktarır. Neticede Bâbürlü ülkesinde gördüklerini eleştirel bakış açısıyla değerlendiren Bernier, *insan zihninde kabul görmeyecek kadar abartılı ve saçma hiçbir görüş yoktur*¹¹⁸ sözleri ile düşüncelerini özetler.

Son olarak Merveilles'e gönderdiği mektuplarda, özellikle Âlemgîr ile yaptığı Keşmir yolculuğu hakkında bilgi verir. Yolculuk için yapılan hazırlıklar, yürüyüş sırasında yaşananlar ve Keşmir hakkında bilgi veren yazarın söz konusu bölgeye olan hayranlığını da dile getirdiğini görürüz.

¹¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.300, dipnot 1; Bernier, **Mogol Empire**, s.349.

¹¹⁵ Bernier, **Bâbürlü Devleti**, s.14; Demir, a.g.m. , s.402; Lütfi Sunar, **Karl Marx ve Max Weber'in Doğu Topluluklarına Yaklaşımları**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010,s.94.

¹¹⁶ Sunar, a.g.t. , s.94.

¹¹⁷ Kadınların ölen kocasının ardından kendisini de kocasının yandığı ateşe atma geleneğidir. Âlemgîr söz konusu gelenek için önlemler aldığı bilinmektedir. Detaylı bilgi için Bkz. Müslüme Melis Savaş, "Âlemgîr Şah'ın (Evrenşiz) Hindu Politikaları ve Bunun Üzerine Bir Değerlendirme", **Apjir**, C.4, S.3, Aralık 2020, s.299.

¹¹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.349.

Kaynak Eserler

Âlemgîr döneminde yazılan eserlerden biri, Mirza Muhammed Kâzım tarafından Farsça kaleme alınan *Âlemgîrname*'dir.¹¹⁹ Âlemgîr'in isteği üzerine onun döneminde kaleme alınan eser, saltanatının ilk on yılını kapsayacak şekilde yazılır; ancak yine Âlemgîr'in emriyle, devlet işlerine dair olayların yazımının yasaklanması üzerine eserin yazımı durdurulur.¹²⁰ Bu nedenle Âlemgîr devrinin ilk 10 yılının resmi tarihi olarak tamamlanır. Yusuf Hikmet Bayur, eserin ayrıntılı fakat cansız bir şekilde yazıldığını belirtir.¹²¹

Akil Han Razi'nin kaleme adlıdığı *Vakıyât-ı Âlemgîrî*¹²², dönemin kaynakları arasında yer almaktadır. Şah Cihan'ın oğullarının arasında gerçekleşen veraset savaşı sırasında Âlemgîr'in hizmetinde olan yazar Akil Han Razi, Dekken'deki Devletabad'da kalıyordu; ancak söz konusu şehzadenin tahta çıkışından kısa bir süre sonra saraya çağrılır.¹²³ Anlattığı olayların bir görgü tanığı değildi, fakat anılarını resmi kayıtlardan ve savaşa gerçekten katılmış kişilerden topladığı bilgilere dayandırdığı kuvvetle muhtemeldir.¹²⁴ Eserin yazım tarihi hakkında net bilgi bulunmasa da 1668-1696 yılları arasında kaleme alındığı düşünülmektedir.¹²⁵

Muhammed Sâki Müsta'id Han'ın Farsça olarak yazdığı *Meâsir-i Âlemgîrî*'dir.¹²⁶ Yazar Âlemgîr'in oğlu ve halefi Şah Âlem Bahadur Şah'ın veziri İnayetullah Han'ın kâtibi olarak ömrünü saray ve orduda geçirir, dolayısıyla olayların birçoğuna şahitlik eder.¹²⁷ İlk on yıldan sonra tarih yazımının yasaklanmasına rağmen, Müsta'id Han gizlice yazmaya devam eder ve hükümdarın ölümüne (1707) kadar ki olayları içeren eser 1710 yılında tamamlanır.¹²⁸ İlk on yıl Âlemgîrname'den özetlenerek yazılır, geriye kalan dönem ise yazarın notları ve resmi belgeler ışığında kaleme alınır.¹²⁹

¹¹⁹ Çalışmamızda Elliot'un İngilizceye çevirerek yayımlamış olduğu kısımlarından yararlanılmıştır. Bkz. H.M.Elliot, **The History of India as Told by its own Historians (The Mohammedan Period)**, çev. John Dowson, C. 7, Londra 1877.

¹²⁰ Elliot, a.g.e. , s.174.

¹²¹ Bayur, a.g.e. , C.2, s.564.

¹²² Aqil Khan Razi, **The Waqaiat-i-Âlemgîrî of Aqil Khan Razi**, Ed. By Khan Bahadur Maulvi Haji Zafar Hasan, Publications of the Aligarh Historical Institute, Delhi 1946.

¹²³ Aqil Khan Razi, a.g.e. , s.1.

¹²⁴ Aqil Khan Razi, a.g.e. , s.1.

¹²⁵ Aqil Khan Razi, a.g.e. , s.3.

¹²⁶ Saqî Must'ad Han, **Maâsir-i Âlamgîrî: A History of the Emperor Aurangzib-Alamgîr (reign 1658-1707)**, Çev. Sir Jadunath Sarkar, Kalküta 1947.

¹²⁷ Bayur, a.g.e., C.2, s.564.

¹²⁸ Elliot, a.g.e., s.181.

¹²⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.564.

Hamid-üd-Din Bahadır Han'ın *Ahkâm-ı Âlemgîri* adlı eseri yine Âlemgîr dönemi için önemli kaynaklardandır. Yusuf Hikmet Bayur, yazarın Âlemgîr'in yakın çevresinden olduğunu belirtir.¹³⁰ Diğer taraftan söz konusu eserin içeriği, hükümdarın karakterini ve çalışma biçimlerini ele alan anlatımları kapsamaktadır. Ayrıca Prof. J. Sarkar, *Ahkâm-ı Âlemgîri*'nin Farsça metni ile birlikte *Anecdotes of Aurangzib*¹³¹ adı ile İngilizce çevirisini de yayımlar.¹³²

Kadı-ül-Kuzat Şeyhülislam'ın¹³³ hizmetinde bulunan Isar-das Nagar(1655-1749) Âlemgîr dönemine ait eser kaleme alan bir başka yazardır. Müellif, *Futuhât-ı Alamgiri* adlı kitabında Âlemgîr'in kardeşleri ile olan mücadelesini ve söz konusu şehzadenin tahtı ele geçirmek için yaptığı icraatları ele alır ve kitabını 1749-1750'lerde tamamlar.¹³⁴

Hafî Han tarafından yazılan *Müntehab-ül-Lübab* adlı Farsça eser de yine döneme ait ana kaynaklardandır. Hafî Han'ın babası Hâce Mir, Şehzade Murat Bahş'ın hizmetinde yüksek rütbeli memur olarak görev alır, ancak söz konusu şehzadenin ölümünden sonra ise Alemgir'in hizmetine girer. Bu suretle hükümdarın hizmetinde büyüyen Hafî Han, Alemgir'in ölümünden birkaç yıl sonra meydana getirdiği eserinde babasının tanıklık ettiği bilgilerden de faydalanır.¹³⁵

Bâbürlü sarayında memur olan Bahtavâr Han tarafından yazılan ve Âlemgîr'in ilk on yıllık dönemi için birinci elden kaynak niteliği taşıyan *Mir'âtü'l-Âlem* 1667'de kaleme alınır.¹³⁶ Resmi bir tarih olmayan bu eser Âlemgîr'nâme'yi tamamlayan bilgiler içermektedir.¹³⁷

Diğer taraftan Âlemgîr'in mektuplarından oluşan üç koleksiyon döneme ait önemli kaynaklardandır. Bunlardan ilki Âlemgîr'in başkâtibi İnâyetullan Han tarafından yayımlanan *Rukû'at-ı Âlemgîrî* (Âlemgîr'in Mektupları) veya *Kalimat-i Tayyibat*'dır (Mükemmal Sözler).¹³⁸ Adı geçen eser Jamshid H. Bilimoria tarafından 1908 yılında *Letters of Aurangzebe* adı ile İngilizceye çevrilir.¹³⁹ Ayrıca eserin Türkçe çevirisi de mevcuttur. İkincisi, kâtip Abdülkerim Emir Han'ın

¹³⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.564.

¹³¹ Jadunath Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib and Historical Essay*, Calcutta 1917.

¹³² Bayur, a.g.e., C.2, s.564.

¹³³ Devletin baş kadısı olan Abdul Vahhab'ın oğlu olan Şeyhül-İslâm Delhi kadısı idi. Babasının ölümünden sonra mahkemeye çağrıldı ve babasının ordunun kadısı görevini alır. Ancak Bicapur ve Golconda Sultanları gibi Müslüman kardeşlerle savaşmaması yönündeki tavsiyesinin hükümdar tarafından reddedilmesi nedeni ile 1682-83'te görevinden istifa eder. Bkz. Ishwardas Nagar, *Futuhât-ı Alamgiri*, Çev. Tasneem Ahmad, Delhi 1978, s.XVI, dipnot 2.

¹³⁴ Hami Demir, *Babürlü Hükümdarı Evrengzîb (Âlemgîr Şah): Hayatı ve Siyaseti (1658-1707)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2023, s.18.

¹³⁵ Elliot, a.g.e., s.207; Demir, a.g.t., s.19.

¹³⁶ Enver Konukçu, "Bahtâver Han", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1991, s. 523. ; Elliot, a.g.e., s.150.

¹³⁷ Konukçu, "Bahtâver Han", s.523.

¹³⁸ *Ruka'ât-ı Âlemgîrî (Bâbürlü Padişahı Âlemgîrî Evrengzîb'in Mektupları)*, Çev. H. Hilal Şahin ve Vedat Meral, Selenge, İstanbul 2024, s. 8,11.

¹³⁹ *Ruka'ât-ı Âlemgîrî*, s.9.

oğlu tarafından yayımlanan *Rakaim-i Karaim*; üçüncüsü ise hükümdarın ölümünden otuz sekiz yıl sonra race Aya Main'in hizmetçisi tarafından derlenen *Dastur-al-Amal Agahi* adlı eserdir.¹⁴⁰ Ayrıca babası, oğulları ve emirlere yazdığı mektuplardan oluşan *Adab-ı Âlemgîri* adlı başka bir eser de bulunmaktadır. Söz konusu eserin İngilizce çevirsinin yayımlandığı kısım; Âlemgîr'in Multan valisi olduğu 1650 yılının ortalarından, Golkonda'ya karşı sefere çıktığı 1656 yılı başlarına kadar babası Şah Cihan'a yazdığı mektupları içermektedir.¹⁴¹ Bahsi geçen mektuplar Âlemgîr'in özel hayatına dair bilgiler vererek onu kibar hoşgörülü dindar bir Müslüman olarak ifade eder, ayrıca mektuplarda Âlemgîr'in oğullarına tavsiyelerde bulunduğu görülür.¹⁴²

Bunların yanında özellikle Âlemgîr'in şehzadelik dönemine dair bilgi veren kaynaklar Abdülhamîd Lâhûrî'nin *Pâdişâhnâme*'si, İnayet Han'ın *Şah Cihannâme*'si¹⁴³ ve Muhammed Sâlih Kenbû'nun *Amel-i Sâlih* adlı eseridir.

Sir H. M. Elliot ve Prof J. Dowso'nun *The History of India as Told by its own Historians (The Mohammedan Period)* adlı eserinde Âlemgîr döneme ait kaynaklar hakkında bilgiler yer almaktadır. Özellikle Lâhûrî'nin *Pâdişâhnâme*'si, *Âlemgîrname*, *Müntehab-ül-Lübab* ve *Amel-i Sâlih* adlı kaynaklar incelenirken söz konusu yazarın çevirisini yayımladığı ilgili kısımlardan yararlanılmıştır.

Çalışmamızın ana kaynağı olan Francois Bernier'in eserinin yanı sıra, Âlemgîr dönemine dair bilgi edineceğimiz farklı seyahatnameler de mevcuttur. Söz konusu eserlerden biri İtalyan seyyah Niccola Manucci'ye aittir. Manucci, 1656 yılında Venedik'ten yola çıkarak Şah Cihan ve Âlemgîr dönemlerinde Bâbürlü sarayında bulunur.¹⁴⁴ Hekim olan söz konusu yazar Şah Cihan'ın oğlu Dârâ Şükûh ile racput hükümdarların maiyetinde topçu ve doktor, Âlemgîr'in oğlu şehzade Şah Âlem'in hizmetinde yine doktor olarak görev alır.¹⁴⁵ Sarayda bulunduğu sürede gözlem şansı elde ederek kaleme aldığı eserde, Şah Cihan döneminin son altı yılını ve Âlemgîr'in tahta çıkışından sonra ilk yirmi bir yılına dair bilgilere yer vermektedir.¹⁴⁶ Eseri, Fransız keşif ve tarihçi olan François Catrou tarafından 1705'te Paris'te yayımlanır ve daha sonra William Irvine İtalyanca olan eseri İngilizceye çevirerek *Manucci Storia do Mogor(1653-1708)* adı ile yayımlar.¹⁴⁷ Ayrıca Manucci

¹⁴⁰ Ruka'ât-ı Âlemgîrî, s.7.

¹⁴¹ Vincent Jhon Adams Plyn, *Adab-ı Âlemgîri (The Period Before the War of Succession being The Letters of Prince Muhamme Aurangzib Bahâdur to Muhammad Shihâbu'd-dîn Shah Jahan Sâhib-i-Qiran-1i-Sânî Emperor of Hindûstân*, Australian National University, 1974, s.iii.

¹⁴² Ruka'ât-ı Âlemgîrî, s.7.

¹⁴³ İnayat Khan, *The Shah Jahan Nama of İnayat Khan: an Abridged History of the Mughal Emperor Shah Jahan*, W. Begley and Z. Desai (ed.), Delhi: Oxford University Press, 1990.

¹⁴⁴ Demir, a.g.m., s.405.

¹⁴⁵ Bayur, a.g.e., C.2, s.565.

¹⁴⁶ Demir, a.g.m., s.405.

¹⁴⁷ Demir, a.g.m., s.405.

eserinde zaman zaman Bernier'den bahsederek vermiş olduğu bilgileri de eleştirir. Ancak birçok konuda Bernier ile aynı doğrultuda bilgiler aktardığı görülmektedir.

Fransız kuyumcu olan Jean Baptiste Tavernier Hindistan'a giden bir başka seyyahdır. İlk ziyaretini 1640 yılında yapan Tavernier 1665'te Âlemgîr ile görüşür ve onun mücevherlerini inceler.¹⁴⁸ Gezip gördüğü olayları bir kitap haline getirerek *Les six voyages de Jean Baptiste Tavernier* (1676-1679) adı ile yayımlar ve birçok dile tercüme edilen söz konusu eser *The Six Voyages of Jhon Baptiste Tavernier* (1678) ismi ile İngilizceye çevrilerek yayımlanır.¹⁴⁹ Üç cilt olan eserin ilk kısmı Osmanlı ve İran ülkelerini, ikinci kısmı daha çok Hindistan'a ait olmak üzere Uzak Doğu hakkında bilgileri içerir.¹⁵⁰ Hindistan'ın genel durumu ekonomisi ve mücevherleri hakkında bilgi veren yazar, Bâbürlü siyasi tarihi ile ilgili de önemli bilgiler içerir.¹⁵¹

İngiliz seyyah Jhon Fryer, 1677 yılında seyahatinde elde ettiği notları *A New Account of East India and Persia*¹⁵² adlı üç ciltlik eserinde okuyucuya aktarmaktadır. Dönemin idari yapısı ve sosyo-ekonomik koşulları hakkında bilgi veren yazar Bâbürlü Devleti ile ilgili pek fazla bilgiye yer vermemektedir.¹⁵³

1689 yılında Doğu Hindistan şirketine ait gemide görev alan Jhon Ovington, Bombay ve Surat yolculuklarında sonra gezip gördüklerini kitap haline getirir.¹⁵⁴ Söz konusu eser ilk olarak Jacob Tonson tarafından 1696 yılında *A Voyage to Suratt in The Year 1689* adı ile yayımlanır. Eserinde Âlemgîr'in tahta çıkış sürecinden bahseden yazar, Âlemgîr'i kardeşlerine ve babasına karşı tutumundan dolayı eleştirerek ona karşı olumsuz bir tavır sergilemektedir.¹⁵⁵

Kral III. William'ın hem de İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin temsilcisi olarak Hindistan'a gönderilen Willim Norris, 1699-1702 yıllarında Bâbürlü sarayında elçilik görevinde bulunur. Harihar Das, Norris'in notları ışığında *The Norris Embassy to Aurangazb (1699-1702)* adlı eseri meydana getirir.¹⁵⁶

¹⁴⁸ Demir, a.g.m., s.399.

¹⁴⁹ Demir, a.g.m.,s.400.

¹⁵⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.566.

¹⁵¹ Bayur, a.g.e., C.2, s.566; Demir, a.g.m.,s.400.

¹⁵² Çalışmamızda ikinci cildinden yararlanılmıştır. Bkz. Jhon Frey, **New account of East India and Persia Being Nine Years Travels 1672-1681**, vol.2, London 1912.

¹⁵³ Demir, a.g.m., s.396.

¹⁵⁴ Jhon Ovington, **A Voyage to Suratt In The Year 1689**, Edt. H.G. Rawlinson, M.A, London 1629, s.x,xviii.

¹⁵⁵ Ovington, a.g.e., s.106.

¹⁵⁶ Harihar Das, **The Norris Embassy to Aurangazb (1699-1702)**, Firma K.L. Mukhopadhyay, Calcutta 1959.

Söz konusu seyyahlar dışında yine Âlemgîr'in saltanatının ikinci yarısına şahitlik eden Alexander Hamilton, iki ciltlik *New Account of the East-Indies (1688-1723)*¹⁵⁷ adlı eserinde özellikle dönemin sosyo ekonomik durumu üzerinde durur.¹⁵⁸ Diğer taraftan Jean Thevenot, Abbe Barthelemy Carre, Gemelli Careri gibi isimler de Âlemgîr döneminde Hindistan'ı ziyaret eden seyyahlardır.¹⁵⁹

Araştırma Eserler

Âlemgîr dönemine dair bilgi edinebileceğimiz önemli çalışmalar bulunmaktadır. Jadunath Sarkar'ın kaleme aldığı beş ciltlik *History of Aurangzeb*¹⁶⁰ adlı eser, söz konusu hükümdar hakkında detaylı bilgiler içerir.¹⁶¹ Yusuf Hikmet Bayur, yazarın Müslüman-Hindu karşıtlığında Âlemgîr'i baş suçlu göstermek ve Türklerin tarihini önemsizleştirmek için bazen metinleri yanıltıcı biçimde kısalttığını hatta eksik aktardığını belirtir.¹⁶² Diğer taraftan Âlemgîr dönemi ile yakından ilgilenen Sarkar, *Ahkam-ı Âlemgîri* ve *Meâsir-i Âlemgîrî*'yi İngilizceye çevirir.

Söz konusu döneme ait çalışmalar arasında, Muni Lal'ın, *Aurangzeb*¹⁶³, Stanley Lane-Poole'un (1854-1931) *Aurangzeb and the Decay of the Mughal Empire*¹⁶⁴, Zahiruddin Faruki'nin *Aurangzeb and His Times*¹⁶⁵, Audrey Truschke'nin *Aurangzeb: The Life and Legacy of India's Most Controversial King* (California, 2017)¹⁶⁶ adlı eserleri yer almaktadır. Öte yandan Mountstuart Elphinstone, Hindistan üzerine yaptığı *History Of India By The Honourable Mountstuart Elphinstone (1847)*¹⁶⁷ adlı eserinde Bâbürlü dönemi hakkında bilgi verirken hükümdarları tek tek ele alır ve dolayısıyla Âlemgîr dönemini de kendi içinde değerlendirir. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz üzere H. M. Elliot ve Prof J. Dowso'nun Bâbürlü devrine ait ana kaynakları bir araya topladığı *The History of India as Told by its own Historians (The Mohammedan Period)* adlı eseri Âlemgîr dönemine ait eserleri görmemiz açısından oldukça önemlidir.

¹⁵⁷ Alexander Hamilton, *New Account of the East-Indies (1688-1723)*, C.1, London 1739.

¹⁵⁸ Demir, a.g.m., s.397.

¹⁵⁹ Demir, a.g.m., s.402,406.

¹⁶⁰ Jadunath Sarkar, *History of Aurangzib (1618-1707)*, C.1-2, Calcutta 1925.

¹⁶¹ Bayur, a.g.e., C.2, s.566.

¹⁶² Bayur, a.g.e., C.2, s.566.

¹⁶³ Muni Lal, *Aurangzeb*, New Delhi: Vikas Publishing House Pvt. Ltd. 1923.

¹⁶⁴ Stanley Lane Pool, *Aurangzeb and the Decay of the Mughal Empire*, Oxford: Clarendon Press 1901.

¹⁶⁵ Zahiruddin Faruki, *Aurangzeb and His Times*, Bombay: D. B. Taraporevala Sons and Co. 1935.

¹⁶⁶ Audrey Truschke, *Aurangzeb: The Life and Legacy of India's Most Controversial King*, Stanford: Stanford University Press, 2017.

¹⁶⁷ Elphinstone Mountstuart, *History Of India By The Honourable Mountstuart Elphinstone (1847)* Ed. Br. E.B. Cowell, M.A., London 1874.

Âlemgîr dönemine ilişkin Türkçe çalışmalar da mevcuttur. Bu bağlamda Yusuf Hikmet BAYUR'un *Evrenzîb ve Din-i Siyasi üzerinde Bir İnceleme*¹⁶⁸ adlı makalesi döneme dair bilgi edinebileceğimiz kaynaklardandır. Diğer taraftan Müslüme Melis SAVAŞ'a ait *Âlemgîr Şah'ın (Evrenzîb) Hindu Politikaları ve Bunun Üzerine Bir Değerlendirme* isimli makalesi söz konusu hükümdara dair önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca Hami DEMİR'in doktora tezi olan *Bâbürlü Hükümdarı Evrenzîb (Âlemgîr Şah): Hayatı ve Siyaseti (1658-1707)*, Âlemgîr dönemini siyasi, idari ve sosyal yönleriyle ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Ayrıca kitap haline getirilen söz konusu tez, *Evrenzîb (Âlemgîr) Büyük Türk-Hint Hükümdarı* adı ile yayımlanır.¹⁶⁹

Yukarıda bahsedilen eserlerin yanı sıra çalışmamızı meydana getirirken Hindistan'da Türk varlığına dair genel bilgilere ulaştığımız kaynaklar da mevcuttur. Bunlardan ilki Yusuf Hikmet BAYUR'un üç ciltlik *Hindistan Tarihi* adlı eseridir. Söz konusu eserde, ilk çağlardan başlayıp 1949 yılına kadar ki süreci ele alan yazar Bâbürlü dönemine dair önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca eserinde zaman zaman Bernier'e atıfta bulunduğu görülmektedir. Diğer bir çalışma ise Müslüme Melis SAVAŞ'ın *Hindistan Türk Tarihi* adlı kitabıdır. Söz konusu kitap Sakalardan Bâbürlülere kadar Hindistan'da kurulan Türk devletlerini içermektedir. Bu suretle söz konusu coğrafyada Türk varlığının ilerleyişini görmemiz açısından kıymetli bir eserdir. Bunların yanı sıra Saadettin Yağmur GÖMEÇ ve Müslüme Melis ÇELİKTAŞ'ın *Hindistan'da Türkler* kitabı, Hindistan coğrafyasında varlık gösteren Türklere dair bilgi edineceğimiz başka bir eserdir.

Salim CÖHCE tarafından kaleme alınan *Dehli Türk Sultanlığı'nda Memlûk Sistemi* adlı bildiri bu alanda önemli çalışmalardandır. Diğer taraftan Enver KONUKÇU'nun, *XIII.-XVI. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar* adlı makalesi ile Neslihan DURAK'ın *Hindistan'da Saka, Kuşan, Ak Hunlar* adlı makalesi Hindistan'da Türk varlığına dair yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır. Ayrıca Cihan ORUÇ'un editörlüğünde meydana getirilen *Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları* adlı eser, söz konusu dönemlere ait kaynakları bir arada görmemizi sağlamaktadır.

Öte yandan Micheal H. Fisher'in *Bâbürlüler (Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu)*, Jhon F. Richards'ın *Bâbü Türk Empürötorluğu (Tarih, Kültür, Teşkilat)*, Satish Chandra'nın *Medieval India (From Sultanat to the Mughals* ¹⁷⁰) adlı eserleri Bâbürlü dönemine ait bilgi edindiğimiz çalışmalardandır. Bunların yanı sıra James Grant Duff'ın *A History of the Mahrattas*¹⁷¹ adlı eserinde, Âlemgîr döneminde isyanda bulunan Şivaci hakkında ve mensup olduğu Marata ulusuna dair detaylı bilgilere ulaşılmaktadır.

¹⁶⁸ Yusuf Hikmet Bayur, "Evrenzîb Âlemgîr ve Dinî Siyaseti Üzerinde Bir İnceleme", **TTK Belleten**, CIX, S.33, 1945.

¹⁶⁹ Hami Demir, **Evrenzîb (Âlemgîr) Büyük Türk-Hint Hükümdarı**, Selenge, İstanbul 2024.

¹⁷⁰ Satish Chandra, **Medieval India (From Sultanat to the Mughals)**, Har-Anad Puplicaton, New Delhi 2015.

¹⁷¹ James Grant Duff, **A History of the Mahrattas**, C.1, Calcutta 1912.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÂLEMGÎR'İN ŞEHZADELİK DÖNEMİ

1.1. Âlemgîr'in İlk Yılları

1.1.1. Âlemgîr'in Dünyaya Gelişi

Ebü'l-Muzaffer Muhammed Muhyiddîn Evrengîzb, Bâbü'r'ün dördüncü göbekten torunu Şah Cihan ile Ercümend Banu Begüm Mümtaz Mahal'in üçüncü oğlu olarak 3 Kasım 1618'de Malva eyaletindeki Duhad (Dohad) şehrinde dünyaya gelir.¹⁷² Doğumundan birkaç gün sonra, Malva'nın başkenti Ucceyn'de şehzadenin doğumuna yakışır bir şekilde kutlamalar yapılır.¹⁷³ Tahta çıktıktan sonra Âlemgîr unvanını almasından dolayı Hindistan tarihçileri tarafından kendisinden Âlemgîr olarak bahsedilirken Avrupa literatüründe Evrengîzb olarak anılmaya devam eder.¹⁷⁴

Âlemgîr, babası Şah Cihan'ın Dekken valiliği görevini yürüttüğü dönemde dünyaya gelir ve doğumundan birkaç yıl sonra Şah Cihan ile dönemin hükümdarı olan babası Cihangir arasında siyasi bir mücadele baş gösterir.¹⁷⁵ 1622 yılında Safevi Hükümdarı Şah Abbas'ın Kandahar bölgesine ilerlediği ve kaleyi kuşattığı bilgisini alan Cihangir, oğlu Şah Cihan'a haber göndererek harekete geçmesini ister.¹⁷⁶ Bunun üzerine Burhanpur'dan yola çıkan Şah Cihan, Mandu'ya¹⁷⁷ gelir. Daha sonra babasına mektup göndererek gerekli hazırlıklar yapılmadan Şah Abbas'la mücadeleye girilemeyeceğini bildirir.¹⁷⁸ Oğlunun cevabından hoşnutsuz olan Cihangir, ona tekrar haber yollayarak ordusunda bulunan önemli kişileri göndermesini emreder.¹⁷⁹ Diğer taraftan Şah Cihan,

¹⁷² Savaş, a.g.m. , s.292; Khaliq Ahmad Nizami, "Evrengîzb" , **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.537. Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.1.

¹⁷³ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.1.

¹⁷⁴ Yılmaz Öztuna, **Devletler ve Hanedanlar İslâm Devletleri**, C.1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005 , s.875; Bayur , a.g.e., C.II, s.229, dipnot 1.

¹⁷⁵ Demir, a.g.t, s.50.

¹⁷⁶ Inayat Khan, a.g.e., s.10.

¹⁷⁷ Malve eyaletinde bulnur; Bkz. Bayur, a.g.e. , C.II, s.174.

¹⁷⁸ Inayet Khan, a.g.e., s.10.

¹⁷⁹ Cihan Oruç, **Şah Cihan Dönemi Bâbürlü Devletinin Dış Politikası**, Sakarya Üniversitesi, S.B.E, Doktora Tezi, Sakarya, 2009, s.39; Bayur, a.g.e., C.2, s.174.

Dolpur'u¹⁸⁰ cagir¹⁸¹ olarak babasından ister ancak Nur Cihan'ın¹⁸² müdahalesiyle söz konusu bölge şehzade Şehriyar'a teslim edilir.¹⁸³ Bununla birlikte Kandahar seferinin komutanlığı da Şah Cihan'dan alınarak Şehriyar'a verilir.¹⁸⁴ Böylece baba ve oğul arasında meydana gelen bu gelişmeler beş yıl sürecek iç karışıklığa zemin hazırlamış olur.¹⁸⁵

Şah Cihan babasından af dilese de Cihangir'den olumlu bir yanıt alamaz. Diğer taraftan Şehriyar'ın tahta çıkmasını isteyen Nur Cihan, Şah Cihan'ın isyan etmesi ve gözden düşmesi için elinden geleni yapar.¹⁸⁶ Hal böyle olunca Şah Cihan'ı isyana teşvik edecek bir ortam oluşur ve bunun üzerine 1623 yılında Agra'yı ele geçirmek için harekete geçen söz konusu şehzade, Cihangir'in göndermiş olduğu orduya karşı koyamaz ve mağlup olur.¹⁸⁷ Daha sonra Dekken'e dönen Şah Cihan, direnişini sürdürür ve Ahmednagar'a giderek burada bulunan Melik Anber'in desteğini almaya çalışır.¹⁸⁸ Fakat babasına karşı koyamayacağını anlayınca, Cihangir'e bir mektup göndererek yaşananlardan dolayı pişmanlık duyduğunu bildirir ve af diler.¹⁸⁹ Cihangir ise torunları Âlemgîr ve Dârâ Şükûh'un huzuruna gönderilmelerini ister. Neticede babasına boyun eğen Şah Cihan, aralarının düzelmesi umuduyla 1626 yılında oğulları Dârâ Şükûh ve Âlemgîr'i değerli hediyelerle birlikte Cihangir'e gönderir.¹⁹⁰ Ancak *Şah Cihannâme*'de aktarılanlara göre Cihangir'in oğluna karşı yumuşadığına dair bir işarete rastlanmaz.¹⁹¹ Öte yandan, söz konusu iki kardeş Şah Cihan'ın tahta çıkışına kadar Lahor'da bulunan Nur Cihan'ın himayesi altında kalır.¹⁹²

1.1.2. Çocukluk Yılları

Cihangir'in 1627 yılında ölümü üzerine taht mücadelelerinde üstün gelen Şah Cihan, Ocak 1628 yılında Lahor'da adına hutbe okutur.¹⁹³ Ardından Nur Cihan'ın himayesinde tutulan Âlemgîr

¹⁸⁰ Dekken'den Agra'ya giderken ana yol üzerinde bulunan Gevâliyâr'ın kuzeyinde bulunan şehir. Bkz. Bayur, a.g.e., C.2, s.174; Khaliq Ahmad Nizâmî, "Gevâliyâr", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.38.

¹⁸¹ Cagir sistemi, Babürlü Devleti tarafından geçici olarak verilen arazinin vergi gelirlerini tahsil etme hakkına sahip olmak. Bkz. Richards, **Bâbürr**, s.365.

¹⁸² Cihangir'in eşi olan Nur Cihan ilk evliliğinden olan kızını Cihangir'in başka bir cariyeden olan büyük oğlu Şehriyar ile evlendirir. Bun nedenle de damadının tahta çıkmasını ister. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s.197; Fisher, a.g.e., s.244.

¹⁸³ Oruç, a.g.t, s.39; Bayur, a.g.e., C.2, s.174.

¹⁸⁴ Bayur, a.g.e., C.2, s.174.

¹⁸⁵ Inayet Khan, a.g.e., s.11.

¹⁸⁶ Oruç, a.g.t, s.40-41.

¹⁸⁷ Bayur, a.g.e., C.2, s.174-175.

¹⁸⁸ Demir, a.g.t., s.52.

¹⁸⁹ Demir, a.g.t., s.52.

¹⁹⁰ Demir, a.g.t., s.52; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.2; Inayet Khan, a.g.e., s.11.

¹⁹¹ Inayet Khan, a.g.e., s.11.

¹⁹² Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.2.

¹⁹³ Inayet Khan, a.g.e., s.14.

ile Dârâ Şükûh Agra'ya getirilir ve iki yıl ayrılıktan sonra çocuklarına kavuşan Ercümend Banu Begüm, onları sevinçle karşılar.¹⁹⁴ Daha sonra söz konusu kardeşler için görkemli bir av merasimi düzenlenerek onlara tüfek hediye edilir. Özellikle Âlemgîr, kendisine verilen hediye karşısında oldukça mutlu olur.¹⁹⁵

10 yaşına geldiğinde, daha düzenli hayatı olan Âlemgîr'in eğitimi için de önemli gelişmeler yaşanır. Şah Cihan'ın vezirlerinin en itibarlısı olan Sadullah Han, şehzadenin öğretmenliğini yapar ve o İslam'daki geleneksel çalışmaların yanı sıra, öğrencilerine karşılaştırmalı dinler tarih, sosyoloji hakkında da bilgiler vermeyi ihmal etmez.¹⁹⁶ Diğer taraftan Âlemgîr'in İslam'a olan merakını görerek İslam ilahiyatçılarından ders almasını önerir, bu nedenle Mekke ve Medine'de yaşamış olan Gilanlı Muhammed Haşim¹⁹⁷, şehzadenin eğitimi için görevlendirilir.¹⁹⁸ Âlemgîr onun rehberliğinde Kuran'ı öğrenir ve böylece Peygamber'in emirlerine göre yaşamaya başlar.¹⁹⁹ Diğer taraftan dönemin büyük âlimlerinden olan Müceddîd-i elf-i sâni İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farukî Serhendî'nin oğlu ve halifesi Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî, Âlemgîr'e ders verir.²⁰⁰ Ayrıca Molla Abdüllatif Sultânî, Seyyid Muhammed Kannevî, Şehy Ahmed Molla Cîven, Şeyh Abdülkavî Burhânî, Danişmend Han gibi önemli âlimlerden de ders alır.²⁰¹ Bernier, Molla Salih Bedaşani²⁰² adlı kişiyi de Âlemgîr'in öğretmeni olarak aktarır.²⁰³ Söz konusu yazarın seyahatnamesinde yer alan bilgiye göre, eski öğretmeni Molla Salih ile karşılaşan Âlemgîr, ona sitemde bulunur ve kendisine öğrettiklerinden memnun kalmadığını dile getirir.²⁰⁴ Ancak Sarkar, söz konusu kişinin âlim olduğunu ve Şah Cihan'ın huzuruna ilk kez 4 Ocak 1647'de, yani Âlemgîr'in okula gidemeyecek kadar yaşlı olduğu bir zamanda çıktığını aktarmaktadır.²⁰⁵ Öte yandan, öğrenme isteği oldukça fazla olan Âlemgîr'in, söz konusu kişilerden aldığı eğitimler neticesinde Türkçe, Farsça okuyup yazar hale geldiği, ayrıca Kur'an ve Hadisle de ilgilenmeyi ihmal etmediği

¹⁹⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.2.

¹⁹⁵ Demir, a.g.t. , s.54.

¹⁹⁶ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.2; Lal, a.g.e., s.17.

¹⁹⁷ Mekke ve Medine'de on iki yıl okuduktan sonra Hindistan'a gelerek Hakim Ali Gilani'den tıp öğrenmiş ve daha sonra Sivil Yargıç (Sadr) olarak görev aldığı Ahmedabad'da ünlü bir okul işletmiştir. Bkz. Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s. 2.

¹⁹⁸ Lal, a.g.e., s.17; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s. 2.

¹⁹⁹ Lal, a.g.e., s.17.

²⁰⁰ Savaş, a.g.m. , s.292.

²⁰¹ Savaş, a.g.m. , s.292.; Nizami, "Evrenzîb", s.537.

²⁰² Bedeşan doğumlu Molla Salih, Dârâ Şükûh'un manevi rehberi idi ve Şah Cihan tarafından çok saygı görüyordu. 1660 yılı civarında Keşmir'de öldü. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.154, dipnot 2.

²⁰³ Bernier, **Mogol Empire**, s.154.

²⁰⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.155-156.

²⁰⁵ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.2.

bilinmektedir.²⁰⁶ Diğer taraftan, Arapçayı nesih el yazısı ile ustaca yazarak Kuran'ı çoğaltabilecek düzeye geldiği ve Hintçeyi de akıcı bir şekilde kullandığı belirtilmektedir.²⁰⁷

Âlemgîr'in çocukluğunda en dikkat çekici olaylarından biri fil hadisesi olarak belirtilmektedir. Söz konusu olayla ilgili aktarılanlara göre, 1633 yılına gelindiğinde Şah Cihan'ın culüsünün beşinci yıldönümü kutlamaları yapılır.²⁰⁸ Bu kutlamalar sırasında Sudhakar ve Suratsundar adlı iki fil güreştirilmek için Agra sarayının yakınındaki Yamuna nehrinin kıyısına getirilir.²⁰⁹ Söz konusu filler güreşirken genç şehzadeler Dârâ Şükûh, Şah Şücâ ve Âlemgîr sadece seyirci olmak yerine sahaya inerek at üzerinde onları takip eder. Özellikle dövüşü görmekte kararlı olan Âlemgîr, hayvanlara oldukça yaklaşır.²¹⁰ Bir süre sonra Sudhakar adlı fil rakibini gözden kaybedince şehzadelerin üzerine yürür ve panik içinde kalan askerler fili uzaklaştırmak için havai fişekler atar ancak başarılı olamazlar.²¹¹ O zamanlar sadece on dört yaşında olan Âlemgîr ise üzerine doğru gelen filden kaçmak yerine kılıcı ile karşılık verir fakat öfkelenen hayvan şehzadenin atını bir hareketiyle devirir.²¹² Bu sırada Şah Şücâ, kalabalığın arasından gelerek fili yaralasa da atı şaha kalkarak yere düşer, diğer taraftan race Cai Singh²¹³ bir yandan atını idare ederken diğer yandan file saldırır, Şah Cihan ise kendi muhafızlarına yardıma koşmaları için emir verir.²¹⁴ Durum tehlikeli hâl aldığı sırada Suratsundar dövüş alanına girerek Sudhakar'ın üzerine yürür. Böylece kendisine atılan kılıç darbelerinden ve havai fişeklerden zarar gören Sudhakar, rakibinin gelmesiyle oradan uzaklaşır.²¹⁵ Söz konusu bu olaydan üç gün sonra Âlemgîr'in on beşinci doğum günü kutlaması yapılır ve gösterdiği cesareten dolayı takdir edilerek ağırlığınca altınla ödüllendirilir.²¹⁶

1634 yılında Şah Cihan, Keşmir ziyareti yapmak üzere yola çıkacağı zaman Âlemgîr'i de yanında götürür.²¹⁷ Bu ziyaret esnasında gördüğü doğal güzellikler şehzadeyi derinden etkiler ve onun için bir dönüm noktası olur.²¹⁸ Doğasının çok güzel olmasına rağmen Keşmir halkının genel yoksulluğunu ve mutsuzluğunu gören Âlemgîr, hocası Muhammed Haşim'e bunun sebebini sorar

²⁰⁶ Bayur, a.g.e., C.2, s.229; Lal, a.g.e., s.17-18.

²⁰⁷ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.3; Lal, a.g.e., s.17-18.

²⁰⁸ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.1; Bayur, a.g.e., C.2, s.229.

²⁰⁹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.5. Bernier seyahatnamesinde Hindistan'daki fil dövüşlerinden bahseder. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.276-277.

²¹⁰ Lal, a.g.e., s.21.

²¹¹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.5.

²¹² Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.5.

²¹³ Caipur Racası. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s.218. Bernier, Jesseingue olarak ifade etmiştir. Bkz Bernier, **Mogol Empire**, s.34

²¹⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.5.

²¹⁵ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.5; Lal, a.g.e., s.2.

²¹⁶ Demir, a.g.t., s.56; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.1.

²¹⁷ Lal, a.g.e., s.23; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.6 -7.

²¹⁸ Lal, a.g.e., s.23; Demir, a.g.t., s.56.

ve Yoksulluk içindeki güzellik, zenginlik içindeki güzellikten daha büyüleyicidir. Bu, Allah'ın maddi zenginlikle manevi güzelliğin bir arada yürümediğini söylemesinin yollarından biridir cevabını duyan Âlemgîr'in o günden sonra ipek ve inci kullanmayı bıraktığı söylenir.²¹⁹

1.2. Âlemgîr'in İlk İcraatları

1.2.1. Bundelâ Seferi

Bundelâ²²⁰ ailesine mensup Singh Deo'nun²²¹ büyük oğlu Cüchar Singh, babasının ölümünden sonra 1628 ve 1635 yıllarında iki kez isyan girişiminde bulunur. İsyanlar neticesinde, zamanında Bundelâ ailesi ile Cihangir'in tesis ettiği barışçıl ortam yerini mücadeleye bırakır.²²² Singh Deo'nun ölümünden sonra Bundelâkent'te²²³ yaşananlardan endişelenen Şah Cihan, bölgeye ordu göndermek için hazırlık yapar.²²⁴ Diğer taraftan Âlemgîr, okul odasında edinmeyeceği deneyimi savaş alanında elde edebileceğini savunur ve durumun farkında olan Şah Cihan, Sadullah Han'la istişare ederek, oğlunu Bundelkent'te devam eden huzursuzluğu kontrol altına alması için gönderilen ordunun başına getirme kararı alır.²²⁵ Bu bağlamda 13 Aralık 1634'te, o sırada 16 yaşında olan ve ordu komutanı olarak ilk atamasını alan Âlemgîr, ertesi yıl Eylül ayında söz konusu bölgeye sefere gönderilir.²²⁶ Böylece Âlemgîr, 1635 yılında Cüchar Singh Bundelâ'ya karşı giriştiği mücadele ile kendini kanıtlama fırsatı yakalar.²²⁷

Âlemgîr komutasındaki Bâbürlü kuvvetleri, bölgede bulunan Orça'ya saldırması üzerine söz konusu kaleyi korumak için 5.000 süvari ve 10.000 piyade gönderen Cüchar Singh kalan ordusu,

²¹⁹ Lal, a.g.e., s.23.

²²⁰ Harita 1.

²²¹ Şehzade Cihangir babasına isyan ettiği dönemde, Ekber'in komutanlarından Abul Fazıl'ı öldürtmek için Singh Deo'yu görevlendirmiştir. Onu seçmesindeki sebebin Singh Deo'nun da Ekber Şah'a isyan etmesi ve Abul Fazıl'ı düşman olarak görmesi şeklinde ifade edilmiştir. Singh Deo, şehzadenin isteğini yerine getirmesi üzerine 1605'te tahta çıkan Cihangir, Bundelâkent topraklarını Singh Deo'ya vermiştir. Böylece Singh Deo Bundelâ'nın yönetimi altındaki Bundelkent (1605-1627), onun ölümüne kadar geçen süre zarfında Babürlü Devleti için sorun teşkil etmemiştir. Bkz. Amir Ahmad, **Bundelâ Nobility and Chieftaincy Under The Mughals**, Centre Of Advance Study Department Df History Aligarh Muslim University Aligarh (India), 2000, s.24-32; Inayet Khan, a.g.e., s.156.

²²² Ahmad, a.g.e., s.45.

²²³ Bundelâkent, Agra'dan Dekken'e giden eski yol Gevâliyâr'dan ayrılırken, sol tarafında geniş bir ormanlık alandır. Bkz. Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.8; Ayrıca Allahabad'ın güneyindedir. Bkz. Bayur, a.g.e., C.262. ;Bundelâlıların yaşadığı Bundalekent coğrafyası Babürlü döneminde Allahabad, Agra ve Malva'nın bir kısmını kapsıyordu. Dört tür toprak bulunmasına rağmen, yetersiz yağış nedeniyle toprak verimsizdi ve tarımsal amaçlar için uygun değildir. Ayrıca bölge eğimli tepeler, dikenli çalılarla kaplıdır. Diğer taraftan Betva, Narmada, Dhasan, Yamuna gibi nehirler ve bunların bir dizi kolu Bundalekent'ten geçmesine rağmen, bunlar yılın büyük bir bölümünde kuru kaldıkları için sulama için pek kullanışlı değildir. Bkz. Ahmad, a.g.e., s.6-7.

²²⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.9; Lal, a.g.e., s.28.

²²⁵ Lal, a.g.e., s.23-24.

²²⁶ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.1.

²²⁷ Savaş, **Hindistan**, s.209.

aile üyeleri ve değerli malzemeleri ile birlikte Dhamoni Kalesi'ne sığınır.²²⁸ Ekim 1635'te Orça'da her iki taraftan da çok sayıda askerin öldürüldüğü şiddetli bir savaş yaşanır ve neticede Orça Kalesi, Bâbürlü kuvvetlerinin eline geçer.²²⁹

Orça'nın fethinden sonra Cüchar Singh'in takibine devam edilerek Dhamoni'ye ulaşılır. Bu sırada Cüchar Singh, kalenin tüm iç ve dış binalarını yıktıktan sonra söz konusu bölgeyi terk ederek Chaurgarh Kalesi'ne sığınır.²³⁰ Bu haberi alan Bâbürlü kuvvetleri, Dhamoni'yi teslim alarak burayı raca Devi Singh'in kontrolüne bırakır ve hemen ardından Chaurgarh'a hareket edilir.²³¹ Cüchar Singh ise söz konusu bölgeden ayrılarak ailesi ve servetiyle birlikte Garola, Lanji yoluyla Dekken'e doğru kaçır.²³² Chaurgarh Kalesi teslim alındıktan sonra bir kısım Bâbürlü ordusu Cüchar Singh'in peşine düşerken Âlemgîr, Dhamoni'ye gelir ve Şah Cihan'ın talimatıyla buraya ordugâh kurar.²³³ Daha sonra babasının emriyle Dhamoni civarından dönen Âlemgîr, Şah Cihan'ın huzuruna çıkarak kendisine saygılarını sunar ve ona altın mühür hediye eder.²³⁴

Cüchar Singh, kaçtıktan bir süre sonra Gondlar²³⁵ tarafından öldürülür ve başı Ocak 1636'da Bâbürlü Sarayı'na gönderilir.²³⁶ Şah Cihan, isyancılara uyarı olması için bu başı kervansaray kapısının üstüne astırır.²³⁷ Gerçekleştirilen sefer sonucunda Cüchar Singh'in arazilerine hâkim olunarak hazineleri ele geçirilir.²³⁸ Âlemgîr bu görevi ile birlikte yetişkin bir şehzade olarak kendini kanıtlasa da, Şaheste Han²³⁹ onun atalığı olarak her seyahatinde yanında bulunur ve emirlerinin tamamını kontrol eder.²⁴⁰ Bu başarılı seferin Âlemgîr'e katkısının kardeşlerine karşı askeri tecrübe elde etmesi ve mücadeleler için hazır hale gelmesi olduğu söylenebilir.²⁴¹

²²⁸ Ahmad, a.g.e., s.55.

²²⁹ Ahmad, a.g.e., s.55.

²³⁰ Ahmad, a.g.e., s.56.

²³¹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.12.

²³² Demir, a.g.t. , s.65.

²³³ Inayet Khan, a.g.e., s.159; Demir, a.g.t. , s.65.

²³⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.162; Demir, a.g.t. , s.66.

²³⁵ Bundelâkent bölgesinde yaşayan kabilelerden biri. Agarialar, Bhumyalar , Baigalar, Ghasialar, Kollar, Korvalar, Oraonlar, Paraliyalar ve Sahariyalar gibi farklı ırk ve kabileler de söz konusu bölgede yaşamıştır. Ahmad, a.g.e., s.8.

²³⁶ Inayet Khan, a.g.e., s.165; Lal , a.g.e., s.31-32; Ahmad, a.g.e., s.59.

²³⁷ Inayet Khan, a.g.e., s.165.

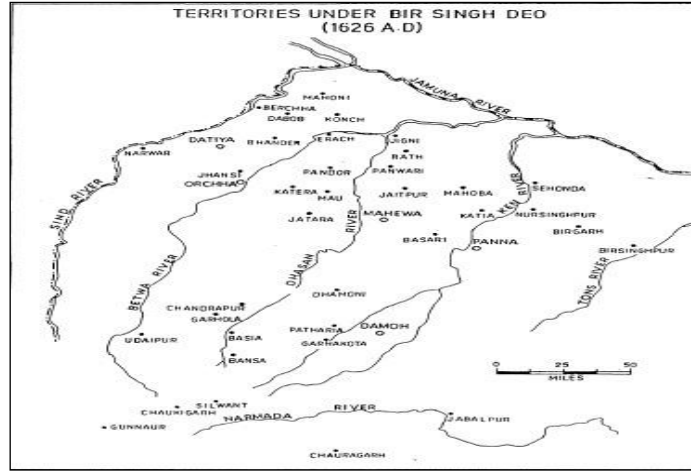
²³⁸ Demir, a.g.t., s.66; Inayet Khan, a.g.e., s.162-163.

²³⁹ Şah Cihan'ın eşi Ercümend Banu Begüm'ün (Mümtaz Mahal) erkek kardeşi.

²⁴⁰ Demir, a.g.t. , s. 67.

²⁴¹ Demir, a.g.t. , s. 67.

Harita 1: Singh Deo Yönetiminde Bundelâ (1626)

Kaynak: Ahmad, a.g.e., s. 219.

1.2.2. Dekken ve Gucerât Valilikleri

Dekken 53'ü yüksek tepelerde, 11'i ise düzlükte bulunan 64 kaleden oluşmaktadır. Ayrıca merkezi Devletabad'dan başka önemli şehirleri de bulunmaktadır. Bunlar Balagihat bölgesinde bulunan Telingana, Burhanpur merkezli Handeş ve son olarak Kavil Kalesi'ne yakın olan Berra şehirleridir.²⁴²

Diğer taraftan söz konusu bölge 15. yüzyılın sonlarına doğru, Behmeni Devleti zayıflama belirtileri gösterdikçe, eyaletlere gönderilen valiler bağımsızlıklarını ilan etmeye başlar. Bu süreçte Dekken bölgesi; Ahmednagar, Bicapur, Berar, Bider ve Golkonda olmak üzere beş ayrı devlete bölünür.²⁴³

Âlemgîr, Bundelâ'da elde ettiği başarıdan bir yıl sonra 1636'da Dekken valiliğine tayin edilir ve kaftan, yelek, mücevher kılıç, kama, 100 Arap atı, 100 Türk atı, bir fil gibi hediyeleri alan şehzade, Devletabad'a doğru yola çıkar.²⁴⁴ Âlemgîr, Dekken'e doğru ilerlerken Baglana'nın²⁴⁵ fethi için emir gelir.²⁴⁶ Söz konusu bu bölgenin yönetimi uzun bir süredir Behrici ailesinin elinde idi ve kendi adlarına para bastırıp bölgenin avantajlı coğrafyasından yararlanmışlardır.²⁴⁷ Özellikle de

²⁴² Inayet Khan, a.g.e., s. 189-190; Demir, a.g.t., s.67.

²⁴³ Khaliq Ahmad Nizami, "Dekken", *İslam Ansiklopedisi*, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.113.

²⁴⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.190.

²⁴⁵ Handeş (Khandesh) ile Surat kıyısı arasında yer alan Baglana bölgesi, alanı küçük olmasına rağmen, iyi sulanan vadileri ve tepe yamaçları mısır tarlaları ve bahçelere sahiptir. Burada her türlü meyve yetiştirilebiliyordu. Ayrıca Baglana Dekken ve Gucerât arasındaki ana trafik hattına sahip olduğu için önem arz etmiştir. Bkz. Sarkar, *History of Aurangzib*, C.1-2, s. 27.

²⁴⁶ Inayet Khan, a.g.e., s.245.

²⁴⁷ Demir, a.g.t., s.68; Sarkar, *History of Aurangzib*, C.1-2, s. 27.

Hindistan'ın her yerinde fethedilemez olarak bilinen Salhir ve Mulhir kalelerinin konumu sayesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.²⁴⁸

Âlemgîr, 26 Aralık 1637'de Bâbürlü birlikleri içerisinde 3000 süvari, 2000 tüfekli piyade ve Muhammed Tahir ile Maloci Dekkeni adlı kumandanlarla birlikte harekete geçer.²⁴⁹ Öncelikle Baglana bölgesindeki önemli kalelerinden olan Mulhir'e doğru ilerlenir.²⁵⁰ Bâbürlü birlikleri üç kola ayrılarak düşman üzerine saldırıya geçer ve burada bazı askerler şehit olurken bazı askerler de yaralanır. Baglana zeminde²⁵¹ Bharci ise 500-600 askeri ile Mulhir Kalesi'ne kaçar.²⁵² Bâbürlü birlikleri vakit kaybetmeden Mulhir doğru harekete geçerek kaleyi kuşatır ve kaleye giden yolları kapatırlar. Bunun üzerine Bharci, 24 Şubat 1638'de annesini ve bir komutanını af dilemek için Âlemgîr'e gönderir, ayrıca Baglana'da bulunan kalelerin anahtarlarını da teslim edeceğini söyler.²⁵³ İsteği kabul edilen Bharci, Maloci ve Muhammed Tahir ile görüştüktan sonra kaleyi Bâbürlü görevlilerine teslim eder ve Âlemgîr'in huzuruna gelerek sadakatini bildirir. Bu karşılıklı anlaşma doğrultusunda, kalelerin içerisinde bulunan silahlar Bâbürlü birliklerinin eline geçer ve Baglana bölgesi tamamen Bâbürlü hakimiyetine dahil olur. Diğer taraftan söz konusu bölgede bulunan Sultanpur, Bharci'ye bırakılır.²⁵⁴

Âlemgîr, 1636'dan 1644'e kadar sürdürdüğü Dekken valiliği sırasında Ahmadnagar'daki Nizamşâhî hanedanını ortadan kaldırır.²⁵⁵ Diğer taraftan 1637'de Safevi soyundan gelen Şah Navas Han'ın kızı Dilras Banu Begüm ile evlenir.²⁵⁶ Dekken'de iken Kuzey Hindistan'daki babası ile görüşmelere devam eden Âlemgîr, saraya geri dönmek yönündeki düşüncesini Şah Cihan'a iletir.²⁵⁷ Bu isteği babası tarafından reddedilmesine rağmen saraydan uzak kalmasının yaratacağı dezavantajları düşünen Âlemgîr ablası Cihanârâ Begüm'ün geçirdiği bir hastalığı bahane ederek 1644'te saraya geri döner.²⁵⁸

Dekken'deki görevini izinsiz bir şekilde bırakarak saraya dönenen Âlemgîr, Şah Cihan tarafından hoş karşılanmaz hatta rütbesi ve unvanı elinden alınır.²⁵⁹ Âlemgîr, birkaç ay boyunca

²⁴⁸ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.27.

²⁴⁹ Inayet Khan, a.g.e., s.245.

²⁵⁰ Inayet Khan, a.g.e., s.245.

²⁵¹ Üzerinde yaşadığı köylüleri kontrol eden arazi sahipleri ya da ağalar. Bkz. Richards, **Bâbü**, s.368.

²⁵² Inayet Khan, a.g.e., s.246.

²⁵³ Inayet Khan, a.g.e., s.246.

²⁵⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.246.

²⁵⁵ Savaş, **Hindistan**, s.209; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.2.

²⁵⁶ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.2.

²⁵⁷ Demir, a.g.t. , s.69.

²⁵⁸ Demir, a.g.t. , s.69.

²⁵⁹ Demir, a.g.t. , s.73.

Agra'da bu şekilde kaldıktan sonra Şah Cihan'ın en büyük ve en sevdiği kızı olan Cihanara'nın da etkisiyle Âlemgîr, rütbesine geri döner ve 16 Şubat 1645'te Gucerât valiliğine tayin edilir.²⁶⁰

Hindistan'ın kuzeybatısında yer alan ve sık sık kuraklıklara maruz kalan Gucerât, çoğunlukla kum veya taştan oluşan toprakları nedeniyle tarım için elverişsiz hale gelir ve ayrıca tüccarlar için güvenli olmayan yollar, haydutların baskısına ve yağmasına neden olur.²⁶¹ Âlemgîr, soyguncular ile Gucerât isyancılarına karşı aktif ve kararlı bir politika izler. Onları etkili bir şekilde kontrol altına almak için söz konusu bölgede asker sayısını artırır.²⁶² İki yıl Gucerât'ta kalarak bölgedeki asayişsizliklerle mücadele eden Âlemgîr 1647'de geri çağırılması üzerine görevini Şaheste Han'a devrederek Şah Cihan'ın huzuruna gelir.²⁶³

1.2.3. Özbeklerle Mücadelesi

Özbek toprakları²⁶⁴, Ceyhun Nehri'nin kuzeyindeki Buhara ve Semerkant ile nehrin güneyinde yer alan Belh ve Bedehşan vilayetlerinden oluşur.²⁶⁵ Buhara tahtına İmam Kulu'dan sonra Nezir Muhammed'in geçmesiyle söz konusu topraklarda huzursuzluklar baş gösterir. Öyle ki İmam Kulu Han, 32 yıl boyunca Buhara tahtını elinde tutar ve 1642 yılında ise yerini kardeşi Nezir Muhammed'e bırakır.²⁶⁶ Ancak onun yönetiminden memnun olmayan Özbek beyleri, veliaht olan oğlu Abdül Aziz'i yakalayıp tahta başkasını geçirmek için hazırlanırlar; fakat durumdan haberdar olan Nezir Muhammed Han, söz konusu beyleri uzak bölgelere gönderir.²⁶⁷ Bu karışıklık içinde Abdül-Aziz, babasından bağımsız olarak Ceyhun'un güneyinde bulunan Belh ve Badahşan'ın kendisine verilmesini ister ancak Nezir Muhammed, bu duruma razı olmaz. Bir süre sonra Buhara'da artan isyanlar karşısında tutunamayan Nezir Muhammed, 1645 yılında Belh'e kaçmak zorunda kalır.²⁶⁸ Daha sonra Bâbürlü sarayına bir elçi göndererek yardım ister.²⁶⁹

Lâhûrî, söz konusu bölgeden bahsederken, Şah Cihan'ın hükümdarlığının başından itibaren hedeflerinden birinin, Emir Timur'un evi ve başkenti olan Semerkant'a giden yolun anahtarları

²⁶⁰ Inayet Khan, a.g.e., s.322; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.2; Khaliq Ahmad Nizami, "Gucerât", **İslam Ansiklopedisi**, C.14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.171.

²⁶¹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.44.

²⁶² Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.44.

²⁶³ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.2, Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.45.

²⁶⁴ Harita 2,3.

²⁶⁵ Richards, **Bâbürlü**, s.174.

²⁶⁶ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.49.

²⁶⁷ Bayur, a.g.e., C.2, s.208.

²⁶⁸ Bayur, a.g.e., C.2, s.208.

²⁶⁹ Richards, **Bâbürlü**, s.174.

konumundaki Belh ve Badahşan'ı fethetmek olduğunu belirtir.²⁷⁰ Bu bağlamda Şah Cihan, Özbek Hanlığı'nda meydana gelen söz konusu karışıklığı fırsat bilerek Belh ve Bedeşşan'ı ele geçirmek ister. Bunun üzerine 1646 yılının başlarında Belh'in fethi için oğlu Murat Bahş'ı görevlendirir.²⁷¹ Şehzadeye Peşaver'den hızlı bir şekilde Kabil'e doğru hareket etmesi, buradan Belh ve Bedeşşan'a ilerlemesi talimatı verilir.²⁷² Bunun üzerine yola çıkan Murat Bahş, söz konusu bölgeleri başarılı bir şekilde ele geçirildikten sonra orada kalmak istemediğini babasına bildirir.²⁷³ Şah Cihan, henüz elde edilmiş olan bu bölgelerin tam olarak güvenliği sağlanmadan önce buradan ayrılmanın tehlikeli olabileceğini söylese de Murat Bahş, babasına mektup yazarak dönme isteğini yineler.²⁷⁴ Neticede şehzade bölgeden ayrılır ve Şah Cihan, Belh ile Bedeşşan'ı kontrol altında tutması için Sadullah Han'ı görevlendirir.²⁷⁵

Bölgede huzursuzluk devam ederken, Özbeklerin çeteler halinde saldırılarda bulundukları ve Buhara'da Nezir Muhammed'in oğlu Abdül-Aziz'in buyruğu altında toplandıkları öğrenilir.²⁷⁶ Şah Cihan, Özbekler tarafından gelecek saldırıları kontrol altında tutmak için Âlemgîr'i görevlendirir, bunun üzerine Âlemgîr rütbesinin yükseltilmesinden sonra, Şah Cihan'ın emri ile Belh ve Bedeşşan topraklarına gitmek için hazırlanır.²⁷⁷ Yola çıkacağı sırada baharın başlangıcında Peşaver'de durması, tepelerin iklimi yumuşamaya ve otlar yeşermeye başladığında Ali Merdan Han ve racputlar eşliğinde Belh'e doğru ilerlemesi talimatı verilir, bu suretle 19 Şubat 1647'de harekete geçer.²⁷⁸ Hindistan'dan uzaklaşmaktan hoşlanmayan racputlar, Peşaver'e geldiklerinde daha fazla ilerlemek istemezler.²⁷⁹ Âlemgîr ise baş danışman olarak Ali Merdan Han ile Kabil'e hareket eder ve ardında Belh'e ilerler.²⁸⁰ Diğer taraftan Şah Cihan, Abdulaziz Han'ın Belh'e saldırı niyetinde olduğunu öğrenir ve kendisi de Kabil'e doğru harekete geçme kararı alır. Böylece Sait Han Bahadır'ı Âlemgîr'e destek için gönderen Şah Cihan, ardından Mart 1647'de Lahor'dan ayrılır.²⁸¹

Bâbürlü ordusunun başında Belh'e doğru harekete geçen Âlemgîr, Kutluk Muhammed komutasındaki Özbek kuvvetleri ile karşılaşır ve bu durum karşısında söz konusu kuvvetle

²⁷⁰ Elliot, a.g.e., s.70.

²⁷¹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.53; Bayur, a.g.e., C.2, s.208.

²⁷² Inayet Khan, a.g.e., s.339.

²⁷³ Inayet Khan, a.g.e., s.356.

²⁷⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.356.

²⁷⁵ Inayet Khan, a.g.e., s.357.

²⁷⁶ Bayur, a.g.e., C.2, s.211.

²⁷⁷ Demir, a.g.t., s.78.

²⁷⁸ Inayet Khan, a.g.e., s.371.

²⁷⁹ Inayet Khan, a.g.e., s.371; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.53; Demir, a.g.t., s.76-77.

²⁸⁰ Demir, a.g.t., s.77.

²⁸¹ Inayet Khan, a.g.e., s.372.

mücadele etmesi için Ali Merdan Han'ı görevlendirir.²⁸² Gerçekleşen mücadelede Bâbürlü kuvvetleri üstün gelir ve düşmanı püskürtmeyi başarır. Ancak daha sonra Bahadır Han, Beyoğlu adında birinin komuta ettiği yeni bir Özbek ordusunun Kutluk Muhammed ile birleştiği ve Akçe'ye²⁸³ ulaştığı bilgisini verir.²⁸⁴ Haberi alan Âlemgîr, Timurabad civarında konuşlanır, öte yandan düşman ordusu dört bir taraftan saldırı hazırlığı yapar.²⁸⁵ Bunun üzerine Bahadır Han, ön tarafta direnişe geçer.²⁸⁶ Çok geçmeden Özbek birlikleri saldırıya geçer ve başta Bâbürlü ordusu büyük kayıplar verse de Bahadır Han ile Ali Merdan Han, düşmanlar birliklerini geri püskürtmeyi başarır.²⁸⁷

Düşmana karşı üstünlük sağlayan Âlemgîr, bu kez Abdül-Aziz'in kardeşi Suphan Kulu'nun Belh'e doğru ilerlediği haberini alır.²⁸⁸ Neticede iki ordu mücadeleye girer ve Bâbürlü kuvvetleri üstün gelse de iki taraf içinde yıpratıcı olan savaşlar barış sürecini başlatır.²⁸⁹ Bu suretle Abdül-Aziz, Âlemgîr'e elçi göndererek Belh ile Bedehşan'ın Suphan Kulu'ya verilmesinin ister, şehzade ise bu hususu saraya iletceğini ve aldığı talimat doğrultusunda hareket edeceği cevabını verir.²⁹⁰ Diğer taraftan Nezir Muhammed, Âlemgîr'e mektup gönderir ve geçmişte yapmış olduğu hatalarından dolayı pişmanlıklarını dile getirerek kendisiyle görüşme talep eder. Tüm bu gelişmelerden haberdar olan Şah Cihan, Belh ve Bedehşan'ın Nezir Muhammed Han'ın kontrolüne bırakılması gerektiğini bildirir.²⁹¹ Bu amaçla 1647 yılında Nezir Muhammed Belh'e çağrılır ancak o, olası bir tuzaktan çekinerek kendisi yerine torunlarını gönderir.²⁹² Görüşmeler neticesinde söz konusu bölgeler Şah Cihan'ın egemenliği altında hüküm sürmek üzere Nezir Muhammed'e bırakılır ve Âlemgîr ordusu ile birlikte Kabil'e döner.²⁹³

²⁸² Inayet Khan, a.g.e., s.383.

²⁸³ Belh'in 70 km. kadar kuzeybatısında bulunan bölge. Bkz. Bayur, a.g.e., C.2, s.212.

²⁸⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.385; Bayur, a.g.e., C.2, s.212.

²⁸⁵ Inayet Khan, a.g.e., s.385.

²⁸⁶ Inayet Khan, a.g.e., s.385.

²⁸⁷ Inayet Khan, a.g.e., s.385.

²⁸⁸ Inayet Khan, a.g.e., s.388.

²⁸⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.212.

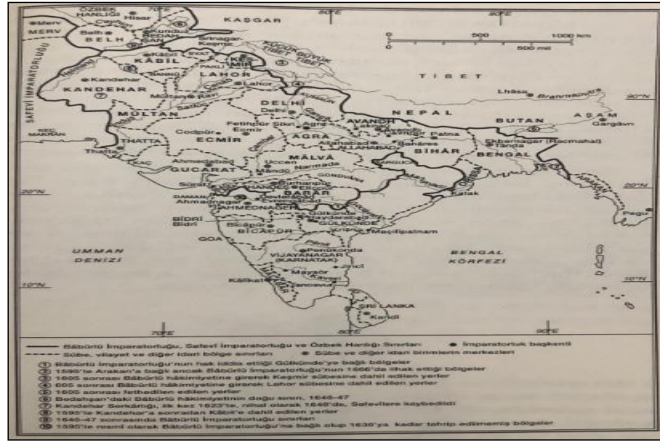
²⁹⁰ Inayet Khan, a.g.e., s.390-391.

²⁹¹ Inayet Khan, a.g.e., s.390-391.

²⁹² Bayur, a.g.e., C.2, s.213.

²⁹³ Inayet Khan, a.g.e., s.400; Bayur, a.g.e., C.2, s.213.

Harita 2: Bâbürlü Devleti (1601)

Kaynak: Richards, Bâbü, s. 27.

1.2.4. Kandahar Seferi

Âlemgîr, Özbekler üzerine gerçekleştirmiş olduğu seferden döndükten sonra, Mart 1648 yılında Multan valisi olarak atanır.²⁹⁴ Şehzade, valilik görevini sürdürdüğü sırada, Safevîlerle sınır anlaşmazlıkları çerçevesinde, babası Şah Cihan tarafından iki kez Kandahar²⁹⁵ üzerine sefer düzenlemekle görevlendirilir. Söz konusu bölge, 1595 yılında Ekber Şah tarafından ele geçirilir; izleyen yıllarda ise Bâbürlüler ile Safevîler arasında el değiştirmeye devam ederek iki devlet arasında sürekli bir anlaşmazlık konusu olur.²⁹⁶ Ekim 1648 yılına gelindiğinde, Safevî hükümdarı II. Şah Abbas'ın ordusuyla birlikte Tus şehrinden Kandahar bölgesine saldırmak için harekete geçtiği öğrenilir.²⁹⁷ Bu durumdan haberdar olan Şah Cihan, Büyük bir Bâbürlü ordusunun hızlı bir şekilde Kandahar'a ilerlemesi emrini verir. Ardından Şah Abbas'ın Kandahar Kalesi'ni kuşattığı haberi gelir ve bunun üzerine 1649 yılının başında Âlemgîr; Sadullah Han, Bahadır Han, race Cai Singh gibi komutanlarla birlikte söz konusu bölgeye harekete geçer.²⁹⁸

Âlemgîr'in birlikleri henüz bölgeye varamadan kale, çoktan Şah Abbas'ın kontrolüne geçmiş olur; bu ani gelişme karşısında hazırlıksız yakalanan Bâbürlü ordusu, durumu değiştirecek herhangi bir hamlede bulunamaz ve büyük bir çaresizlik içerisinde kalır.²⁹⁹ Diğer taraftan silahların yetersizliği ve kışın yaklaşması nedeni ile kalenin ele geçirilmesi imkânsız hal alır. Şah Cihan, oğlu Âlemgîr'e bir ferman göndererek uygun bir zamana kadar kalenin zaptının ertelenmesi ve birlikleri

²⁹⁴ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.4; Sarkar, *History of Aurangzib*, C.1-2, s.63.

²⁹⁵ Harita 2,3.

²⁹⁶ Demir, a.g.t. , s.85.

²⁹⁷ Inayet Khan, a.g.e., s.412.

²⁹⁸ Inayet Khan, a.g.e., s.415.

²⁹⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.216.

ile birlikte önce Kabil'e daha sonra Lahor'a doğru harekete geçmesini bildirir.³⁰⁰ Eylül 1649'da geri çekilen Âlemgîr Lahor'da Şah Cihan'ın huzuruna çıkarak babası tarafından iyi karşılanır ve hediyeler verilerek tekrar Multan valiliğine tayin edilir.³⁰¹

Şah Cihan, üç yıllık bir aranın ardından Kandahar üzerine yeniden sefer hazırlıklarına girişir. Söz konusu bölgenin ilk kuşatması, ağır toplar ile mühimmatın yetersizliği nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandığı için, bu kez büyük toplar döktürülür ve güzergâh üzerindeki uygun depolarda erzak biriktirilir.³⁰² Ardından 50-60 bin kişilik bir ordu ve büyük bir topçu kuvveti, yine Âlemgîr'in komutası altında Kandahar'a gönderilir.³⁰³ Diğer taraftan Bengal'de bulunan şehzade Şah Şücâ'da sefer için çağrılır.³⁰⁴ Her ne kadar bu harekâtın başında Âlemgîr bulunsa da ordunun gidişatına yönelik kararlar, Şah Cihan tarafından verilir ve onun talimatlarına göre Sadullah Han'ın komutasında başka bir ordu Kandahar Kalesi'ne ilerler.³⁰⁵ Söz konusu bu ordu 2 Mayıs 1652'de Kandahar yakınlarında Âlemgîr'in birlikleri ile birleşir.³⁰⁶

İki ay kadar süren şiddetli mücadeleler sonucunda Bâbürlü birlikleri büyük bir gayret gösterir, ancak kalenin düşmün kuvvetler tarafından güçlü bir şekilde savunulmasından dolayı başarı elde edilemez; ayrıca her iki tarafta da çok sayıda kayıplar olur.³⁰⁷ Kandahar'daki gelişmeler haberder olan Şah Cihan, bölgenin zaptının gerçekleştirilemez olduğunu anlar, bu nedenle 11 Temmuz 1652 'de Âlemgîr'e bir mektup göndererek ona birliklerini geri çekmesi ve saraya dönmesi talimatını verir.³⁰⁸ Şah Cihan'ın emriyle kuşatmayı sona erdiren Âlemgîr, bu kararının ardından babasının ağır eleştirilerine maruz kalır. Öyle ki hükümdar, aylar süren hazırlıklara ve büyük çaplı sefer tertibatına rağmen Kandahar'ın neden düşürülemediğini sorgular; ardından, eğer oğlunun bu kaleyi geri alabilecek kudrete sahip olduğuna inanmış olsaydı, onu asla geri çağırmayacağını dile getirir.³⁰⁹ Ayrıca, oğlu için *Bu kadar büyük kaynaklara rağmen kaleyi alamaman büyük bir mucizeydi*, dediğinde, Âlemgîr babasına *Tanrı şahidimdir ki hiçbir şeyi yarım bırakmadım ve elimden gelen her şeyi yaptım* diye cevap verir.³¹⁰ Daha sonra söz konusu şehzade, kaleyi bir kez daha almak için izin ister; ancak Şah Cihan bu talebi yalnızca reddetmekle kalmaz, aynı zamanda

³⁰⁰ Inayet Khan, a.g.e., s.433-434.

³⁰¹ Demir, a.g.t. , s.88.

³⁰² Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.83.

³⁰³ Bayur, a.g.e., C.2, s.216.

³⁰⁴ Inayet Khan, a.g.e., s.460.

³⁰⁵ Demir, a.g.t. , s 87-88.

³⁰⁶ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.83-84.

³⁰⁷ Inayet Khan, a.g.e., s.471.

³⁰⁸ Inayet Khan, a.g.e., s.472.

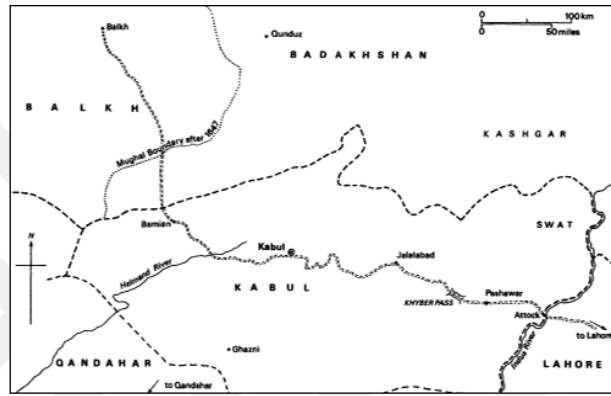
³⁰⁹ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.90.

³¹⁰ Faruki, a.g.e., s.8.

onu cagirini küçülterek şehzadeyi Dekken'e gönderir.³¹¹ Bu suretle Kandahar'ı geri almak için üçüncü bir sefer düzenleyen Şah Cihan, bu kez Âlemgîr yerine şehzade Dârâ Şükûh'u görevlendirir fakat diğer seferlerde olduğu gibi üçüncüsünde de başarı elde edilemez ve kuşatma kaldırılır.³¹²

Neticede Âlemgîr, Kandahar seferinin ardından Ağustos 1652'de ikinci kez Dekken valiliğine tayin edilir.³¹³ Bu görev, hem onun başarıya giden yolunu açar hem de hükümdarlığı öncesindeki siyasi tutumlarını şekillendiren bir süreci başlatır.³¹⁴ Âlemgîr'in bölgedeki mevcut sorunlara yaklaşımı, komşu devletlerle ilişkileri ve izlediği siyaset, taht mücadelesindeki başarısının temelini oluşturur.³¹⁵

Harita 3: Kuzey Afganistan

Kaynak: Jhon F. Richards, *The Mughal Empire*, Cambridge University Press 1995, s. 131.

1.3. Âlemgîr'in Çocukları

Âlemgîr'in çocuklarına dair *Meâsir-i Âlemgîrî*'de aktarılanlara baktığımızda, söz konusu hükümdarın beş erkek ve beş kız çocuğunun olduğuna ulaşılmaktadır. Âlemgîr'in büyük oğlu Muhammed Sultan, 19 Aralık 1639 yılında Nevâb Baî'den dünyaya gelir.³¹⁶ Racauri Racası³¹⁷ Râcû'nun kızı olan Nevâb Baî, Müslüman olduktan sonra Rahmetunnisâ ismini alır.³¹⁸ Bernier'in aktardıklarına göre Muhammed, babasının taht mücadelesi sırasında ona itaatsizlik ettiği için

³¹¹ Faruki, a.g.e., s.8.

³¹² Bayur, a.g.e., C.2, s.216.

³¹³ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.4.

³¹⁴ Demir, a.g.t., s.91.

³¹⁵ Demir, a.g.t., s.91.

³¹⁶ Must'ad Han, a.g.e., s.319.

³¹⁷ Keşmir'de bulunan Racauri Racası. Bkz. Demir, a.g.t., s.162.

³¹⁸ Demir, a.g.t., s.72.

tutuklatılarak Gevâliyâr Kalesi'ne hapsedilir.³¹⁹ Ayrıca Bernier, söz konusu şehzadenin bahsederken Mahmud ismini kullanır ve çalışmamızda da Bernier'in belirtmiş olduğu söz konusu isim kullanılacaktır. Şehzadenin ölümüne dair Manucci, Mahmud'un önce Gevâliyâr ardından Selimgarh Kalesi'ne hapsedildiğini ve 1671 yılında Âlemgîr'in emriyle zehirlettirilerek öldürüldüğünü aktarır.³²⁰ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de şehzadenin ölüm tarihi Âlemgîr'in saltanatının yirminci yılı verilirken tarihçi Sarkar, 1676 yılı olduğunu belirtmektedir.³²¹

İkinci oğlu Sultan Muhammed Muazzam(Şah Âlem), 4 Ekim 1643 yılında Nevâb Baî'den dünyaya gelir.³²² Bernier, Âlemgîr'in Sultan Muazzama karşı son derece şefkatli davrandığını hatta onu Dekken valiliği ile görevlendirdiğini belirtir.³²³ Ancak 1687 yılında Kutupşâhîlerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle tutuklanır ve yedi yıl süren tutukluluk ardından önce Agra valiliğini ardından 1699 yılında Kabil valiliğine tayin edilir.³²⁴ Babasının ölümünden sonra kardeşleri ile olan taht mücadelesini kazanarak Bahadır Şah unvanıyla tahta çıkan söz konusu şehzade, 1712 yılında hayatını kaybeder.³²⁵

Üçüncü oğlu Muhammed Azam, 2 Haziran 1653 yılında Şahnavaz Han'ın kızı Dilras Banu Begüm'den doğar.³²⁶ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Azam'dan bahsedilirken oldukça başarılı olduğu dile getirilmekle birlikte Âlemgîr'in oğlunun asil karakterinden ve mükemmel tavırlarından aşırı derecede memnun olduğu da belirtilir.³²⁷ Şah Alicah unvanına sahip olan söz konusu şehzade, 1685 senesinde Bicapur kuşatmasında yer alır, ardından 1678'de Bengal ve 1701'den sonra Gucerât valiliğine getirilir.³²⁸ Babasının ölümü ardından çıkan veraset savaşı sonucunda 1707 yılında hayatını kaybeder.³²⁹ Bernier, Âlemgîr'in üçüncü oğlundan bahsederken onun Ekber olduğunu dile getirir ancak kaynaklarda yer alan bilgilerde söz konusu kişinin Muhammed Azam olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Bernier'in aktarımında bir yanlışlık olduğu sonucu çıkmaktadır.³³⁰

³¹⁹ Kachve Mücadelesi başlığı altında detaylı şekilde anlatılmıştır.

³²⁰ Manucci, a.g.e., C.2, s.194-195.

³²¹ Must'ad Han, a.g.e., s.319; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s 39.

³²² Must'ad Han, a.g.e., s.319.

³²³ Bernier, **Mogol Empire**, s.183. 1663 yılında Dekken'e tayin edilen Muhammed Muazzam yapıldı ve o sırada Şivaci'ye karşı görevlendirilen birliklerin komutasında yer aldı. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.183 dipnot 2.

³²⁴ Demir, a.g.t. , s.162-163.

³²⁵ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.1-2, s.39.

³²⁶ Must'ad Han, a.g.e., s.320.

³²⁷ Must'ad Han, a.g.e., s.320.

³²⁸ Demir, a.g.t. , s.163.

³²⁹ Must'ad Han, a.g.e., s.320.

³³⁰ Söz konusu durum Alemgir'in Hastalığı başlığı altında açıklanmıştır.

Âlemgîr'in dördüncü oğlu Muhammed Ekber, 1657 yılında Dilras Banu Begüm'den dünyaya gelir.³³¹ Babasına karşı isyan girişiminde bulunan Ekber, 1681 yılında kendisini padişah ilan eder ancak başarısız olur ve 1704 yılında İran'da sürgünde iken hayatını kaybeder.³³² Beşinci oğlu Muhammed Kam Bahş, 1667 yılında Bai Udaipuri'den dünyaya gelir ve Âlemgîr'in ölümünden iki yıl sonra 1709 yılında hayatını kaybeder.³³³

Meâsir-i Âlemgîrî'de aktarılanlara göre hükümdarın beş kızı sırasıyla Zîbünnisâ Begüm, (1638-1702), Ziyetünnisâ Begüm (1643-1721), Fahrünnisâ Begüm (Bedrünnisâ) (1647-1670), Zübdetünisa Begüm (1651-1707) ve Mihrünnisâ Begüm'dür (1661-1706). Söz konusu kardeşlerden Zîbünnisâ Begüm; Ziyetünnisâ Begüm ve Zübdetünisa Begüm; Dilras Banu Begüm'den dünyaya gelir. Fahrünnisâ Begüm, Navâb Baî'den ve Mihrünnisâ Begüm ise Evrengabadi Mahal'den dünyaya gelir.³³⁴

³³¹ Must'ad Han, a.g.e., s.320.

³³² Demir, a.g.t. , s.163.

³³³ Must'ad Han, a.g.e., s.321.

³³⁴ Must'ad Han, a.g.e., s.323-324. Ayrıca bkz. Demir, a.g.t. , s.165-167.

İKİNCİ BÖLÜM

2. FRANCOİS BERNIER'İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE ÂLEMGÎR'İN TAHTA ÇIKIŞ SÜRECİ

2.1. Taht Mücadelesi Öncesindeki Durum

2.1.1. Şehzadelerin Genel Tutumu

Âlemgîr'in tahta çıkışı, Şah Cihan hayattayken oğulları arasında yaşanan yoğun ve çetin taht mücadeleleri nedeniyle oldukça sancılı bir süreç olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde, her biri iktidar hırsıyla hareket eden Dârâ Şükûh, Murat Bahş, Âlemgîr ve Şah Şücâ arasında başlayan rekabetin zamanla kanlı çatışmalara dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca şehzadelerin tutumları ve icraatları söz konusu süreç içerisinde önemli bir yer edinmektedir. Nitekim Bernier de şehzadelerin tutumlarına dikkat çekmekte ve kuvvetle muhtemeldir ki savaşın gidişatında, her bir şehzadenin sahip olduğu kişisel özelliklerin belirleyici rol oynadığını düşünmektedir. Öyle ki zaman zaman şehzadelerin karakterlerine ve karar alma süreçlerine de atıfta bulunmaktadır.

Bernier'in aktarımlarından anlaşılan Şah Cihan'ın en büyük oğlu Dârâ Şükûh, genel olarak iyi niyetli ve nazik davranışlar sergilemekte; ancak başkasından alınan öğütlere pek itibar etmeyerek kendisine fikir verecek olan dostlarını dinlememektedir.³³⁵ Dönemin kaynaklarını incelediğimizde, Bernier'in söz konusu ifadelerini destekler nitelikte bilgilere ulaşılmaktadır. Nitekim Tavernier seyahatnamesinde, Dârâ Şükûh'un savaş esnasında sadık generallerinin sözlerini dinlemediğini ve bu nedenle savaşı kaybettiğini aktarmaktadır.³³⁶ Ayrıca Manucci de Dârâ Şükûh'un kendisine fazlaca güvendiğini ifade etmektedir.³³⁷ Sonraki dönem çalışmalarından Yusuf Hikmet Bayur'a göre de Dârâ Şükûh, davranışlarıyla devlet adamlarını kendinden uzaklaştırmaktadır.³³⁸

Bernier, Dârâ Şükûh'un İslam'a olan bağlılığını belirtmekle birlikte, farklı dinlere mensup kişilerle sıkça vakit geçirmesinin, onun inancı hakkında şüphe uyandırdığını ve herhangi bir dine bağlı olmadığı yönünde söylentilerin doğmasına neden olduğunu ifade etmektedir.³³⁹ Yine

³³⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.6.

³³⁶ Tavernier, a.g.e., Book II, s.110.

³³⁷ Niccolao Manucci, *Storia Do Mogor Or Mogul India 1653-1708*, C.1, Çev. William Irvine, London, 1907, s.221.

³³⁸ Bayur, a.g.e., C.2, s.231.

³³⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.6-7.

kaynaklar Bernier'in verdiği bilgileri doğrular nitelikte bilgiler içermektedir. Nitekim Manucci, Dârâ Şükûh'un diğer dinlere yakınlık gösterdiğini ifade etmektedir.³⁴⁰ *Mâasir-i Âlemgîrî*'de ve *Âlemgîrname*'de, Dârâ Şükûh'un İslam dininden uzaklaşıp Hindu dinine meyletmesinden bahsedilmektedir.³⁴¹ Bunların yanı sıra Farooqi; Dârâ Şükûh 'un Tevrat, Zebur ve İncil gibi semavi kitaplarla ilgilendiği için kâfir olarak adlandırıldığından söz etmektedir.³⁴² Dârâ Şükûh'un bu şekilde davranışlar sergilemesi daha sonra bahsedeceğimiz üzere tahta geçmek isteyen Âlemgîr'in işini kolaylaştıracaktır.

Görsel 2: Dârâ Şükûh ve oğlu Siphir Şükûh

Kaynak: Bernier, *Mogol Empire*, s. 99.

Bernier'in aktarımlardan anlaşılana göre, Şah Cihan'ın ikinci oğlu Şah Şücâ, birçok özelliğiyle kardeşi Dârâ Şükûh'a benzese de abisinden daha sağduyulu ve kararlı şekilde hareket etmektedir. Ayrıca devlet adamlarına ve diğer güçlü racalara nasıl davranacağını bilerek onlarla dostluk kurmaktadır.³⁴³ Diğer taraftan Bernier, Şah Şücâ'nın zamanını kadınlarla ve şarap içerek geçirdiğini, bu yüzden hem hükümet işlerinden hem de halktan uzak kaldığını ifade etmektedir.³⁴⁴ Ancak söz konusu yazarın seyahatnamesini incelediğimizde, Şücâ'nın devlet işlerinden geri kaldığını gösterecek bilgiye rastlanmamaktadır. Aksine, veraset savaşında ilk harekete geçenin kendisi olduğundan söz edilmektedir.³⁴⁵

³⁴⁰ Manucci, a.g.e., C.1, s.223.

³⁴¹ Must'ad Han , a.g.e., s.2.; Elliot, a.g.e., s.179.

³⁴² Naimur Rahman Farooqi, "Dârâ Şükûh ", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993,s.484.

³⁴³ Bernier, *Mogol Empire*, s.7.

³⁴⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.8.

³⁴⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.26.

Görsel 3: Şah Şücâ

Kaynak: Bernier, *Mogol Empire*, s. 84.

Bernier'in ifadelerine göre, Şah Cihan'ın üçüncü oğlu Âlemgîr, zekice hareket ederek sadakatinden emin olmadığı kişileri hizmetine almamakta, ayrıca iyi niyetini göstermek içinse hediyeler dağıtmaktadır.³⁴⁶ Diğer taraftan söz konusu yazar, Âlemgîr'in babasına karşı dürüst olmadığını ve tahta çıkabilmek için Şah Cihan'a bağlılık numarası yaptığını dile getirmektedir.³⁴⁷ Muhtemelen Âlemgîr, Şah Cihan ile Dârâ Şükûh arasındaki yakınlıktan çekinerek bu tutumu sergilemektedir. Zira gerek dönemin yerli kaynaklarında gerekse seyahatnamelerde, Şah Cihan'ın Dârâ Şükûh'a özel bir ayrıcalık tanıdığı ve onu açıkça veliahtı olarak gösterdiği belirtilmektedir. Bu bağlamda Hafî Han'ın aktardığına göre Şah Cihan, başından beri söz konusu şehzadeye karşı ilgi ve sevgi göstermekte; kendisini tahtın varisi olarak gören Dârâ Şükûh' ise, babasının sağlığında bile hükümetin dizginlerini elinde tutmaktadır.³⁴⁸ Muhammed Sâlih Kenbû, *Amel-i Sâlih* eserinde, Şah Cihan'ın Dârâ Şükûh taraftarı olduğunu ve bu yüzden onu yanında tuttuğunu belirtmektedir.³⁴⁹ Benzer biçimde, *Futuhât-ı Alamgiri*'de de söz konusu bilgileri destekler nitelikte aktarımlar yer almaktadır.³⁵⁰ Ayrıca, Bernier ve Manucci de Dârâ Şükûh ile babasının yakınlığını dile getirmektedir.³⁵¹ Buradan hareketle, taht mücadelesine giden süreçte en büyük şehzadenin hükümdarın gözdesi olduğuna dair ifadelerin, dönemin kaynaklarında ortak bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

Öte yandan, Âlemgîr'in dine yaklaşımından bahseden Bernier, onun Dekken valiliği döneminde dünya hayatından vazgeçmiş bir *fakir* (derviş) gibi davrandığını belirtmektedir. Ancak bu tutumunun, taht mücadelesi sırasında kendisini tehlikeli biri olarak göstermemek amacıyla bilinçli olarak sergilendiğine de dikkat çekmektedir.³⁵² Ayrıca Alemgir'in tahta geçişinden sonraki

³⁴⁶ Bernier, *Travels i n the Mogol Empire*, s.10.

³⁴⁷ Bernier, *Travels i n the Mogol Empire*, s.10.

³⁴⁸ Elliot, a.g.e., s.214.

³⁴⁹ Elliot, a.g.e., s.128.

³⁵⁰ Nagar, a.g.e., s.5-6.

³⁵¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.15- 16; Manucci, a.g.e., C.1, s.224-225.

³⁵² Bernier, *Travels i n the Mogol Empire*, s.10.

süreçten bahsederken, hükümdarın Müslüman olmasına rağmen Hinduların dinlerini özgürce yaşamalarına izin verdiğini ifade etmektedir. Bu tavrın, ya Âlemgîr'in hoşgörülü yaklaşımından ya da birtakım çekincelerden kaynaklanmış olabileceğini ileri sürmektedir.³⁵³ Buna karşılık İngiliz seyyah Norris'in, Âlemgîr'in dini reformlarını bir tür despotluk ve halk üzerinde baskı kurma çabası olarak değerlendirdiği görülmektedir.³⁵⁴

Görsel 4: Sultan Âlemgîr

Kaynak: Bernier, Mogol Empire, s. 9,117.

Bernier'in aktarımına göre, diğer kardeşlerine kıyasla eğlenceye düşkün ve muhakeme yeteneğinden yoksun olan Murat Bahş yalnızca kılıcına güvenmektedir. Yazar, Murat Bahş ile ilgili verdiği bu bilgilerin yanı sıra, gerçek anlamda cesaret dolu olduğunu ve eğer akıllıca hareket edebilseydi üç kardeşine de üstün gelebileceğini aktarmaktadır.³⁵⁵

Görsel 5: Murat Bahş

Kaynak: Bernier, Mogol Empire, s. 69.

Son olarak iki kız kardeşten bahseden Bernier, büyük kız kardeş Cihanara Begüm'ün güzel ve ihtişamlı olduğunu, Şah Cihan tarafından çok sevildiğini belirtmektedir.³⁵⁶ Ayrıca kardeşler arsında

³⁵³ Bernier, **Mogol Empire**, s.302-303.

³⁵⁴ Norris, a.g.e., s.149.

³⁵⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.11.

³⁵⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.11.

Dârâ Şükûh ile daha yakın olduğunu ifade etmektedir.³⁵⁷ Küçük kız kardeş Roşhanara Begüm'ün ise Âlemgîr yanlısı olduğunu, bu nedenle Dârâ Şükûh ve Cihanara Begüm'e düşmanlık beslediğini ileri sürmektedir.³⁵⁸ Diğer taraftan taht mücadelesi sürecinde, önemli bilgileri Âlemgîr'e ulaştırdığından da söz etmektedir.³⁵⁹

Görsel 6: Roşhanara Begüm

Kaynak: Bernier, *Mogol Empire*, s.351.

2.1.2. Şehzadelerin Valilik Görevine Tayin Edilmeleri

Şah Cihan, savaştan birkaç yıl önce oğulları arasındaki nefretin arttığını ve saray içinde gruplaşmaların oluştuğunu görür; çıkabilecek bir iç karışıklığı önlemek amacıyla, oğullarına uzak bölgelerin yönetimini vermeyi düşünür.³⁶⁰ Bu bağlamda Şah Şucâ Bengale'e, Âlemgîr Dekken'e; Murat Bahş ise Gucerât'a tayin edilir.³⁶¹ Dârâ Şükûh'a gelince Manucci, söz konusu şehzadenin Kabil'in hâkimi sayılarak Şah Cihan'ın isteğiyle sarayda tutulduğunu aktarırken; Bernier, Kabil'e atandığı halde tahta geçme beklentisiyle gitmediğini, Şah Cihan'ın da bu beklentiyi onaylarcasına hareket ettiğini dile getirmektedir.³⁶² Bernier, devamında Dârâ Şükûh'un saygılı ve sevecen tavrına rağmen babasının ona içtenlikle bağlanmadığını, sürekli olarak zehirlenme korkusuyla yaşadığını belirtmektedir.³⁶³ Ayrıca Âlemgîr ile de gizli yazışmalarının olabileceğini dile getirmektedir.³⁶⁴ Sebep ne olursa olsun kardeşleri farklı bölgelere giderken Dârâ Şükûh babası ile birlikte Delhi'de kaldığı görülmektedir.

³⁵⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.12. Ayrıca bkz. Manucci, a.g.e., C.1, s.216.

³⁵⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.14; Ayrıca İngiliz seyyah Jhon Ovington da Âlemgîr'in Roşhanara Begüm ile daha yakın olduğunu ve Cihanara Begüm ile iyi ilişkisi olmadığını belirtir. Bkz. Ovington, a.g.e., s.106.

³⁵⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.14.

³⁶⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.14.

³⁶¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.15.

³⁶² Manucci, a.g.e., C.1, s.224; Bernier, *Mogol Empire*, s.15; Amel-i Sâlih'te ise kardeşler kendi bölgelerine çekilirken Şah Cihan'ın Dârâ'nın kendisinden ayrılmasına izin vermediği belirtilir. Bkz. Elliot, a.g.e., s.128.

³⁶³ Bernier, *Mogol Empire*, s.15-16.

³⁶⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.16.

Şah Cihan tarafından alınan bu önlemin, olayları yatıştırmak bir yana, tam aksine savaş ortamının oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Taht mücadelesinin başlangıcından önce taraflar arasındaki gerilimi azaltmak amacıyla atılan bu adım, beklenenin tersine, şehzadeler arasındaki rekabeti daha da körüklemiş ve mevcut huzursuzluğu derinleştirmiştir. Şah Cihan'ın müdahalesi, otoritesini koruma çabası olarak yorumlanabileceği gibi, taht üzerindeki belirsizliği artırarak her bir şehzadenin kendi iktidar iddiasını güçlendirmesine de neden olmuştur. Bu durum, imparatorluk içinde kısa sürede askeri çatışmaların kaçınılmaz hâle gelmesine yol açmıştır. Nitekim Bernier, Dârâ Şükûh hariç diğer çocukların bağımsız şekilde hareket ettiklerini, gelirleri kendilerine tahsis ederek ordular topladıklarını aktarmaktadır.³⁶⁵

2.1.3. Emir Cumla ile Âlemgîr Arasındaki İttifak

Petrol tüccarı Seyyid Mirza Hazaru'nun oğlu olan Emir Cumla³⁶⁶, 1591 tarihinde İran'ın Ardistan kentinde dünyaya gelir.³⁶⁷ Ekonomik sıkıntılar sebebiyle İran'ı terk etmek zorunda kalır ve 1630 tarihinden önce Hindistan'ın güneyinde yer alan Golkonda eyaletine göç eder.³⁶⁸ Elmas tüccarının kâtipliğini yapan Emir Cumla, ticaretle ilgili deneyimler kazanır; ardından Kutupşâhî Hanedanı'ndan Abdullah Kutupşah'ın hizmetine girer.³⁶⁹

Görsel 7: Emir Cumla ve Harem Dairesi

Kaynak: Bernier, Mogol Empire, s.170.

Âlemgîr'in Dekken eyaletine tayin edildiği dönemde, merkezi Golkonda olan Kutupşâhîler Devleti'nin veziri Emir Cumla, ticaret alanında önemli faaliyetlerde bulunmaktaydı.³⁷⁰ Servetini sadece saraydan kendisine sunulan fırsatlarla değil, aynı zamanda dünyanın çeşitli yerleriyle

³⁶⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.15.

³⁶⁶ Bernier Emir Cemla olarak ifade etmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.16.

³⁶⁷ Sevilay Karataş Yozgat, "Babürlü Devleti'nde Vekil ve Vezirlik Makamı Bağlamında Öne Çıkan İsimler (1556-1707)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.23, S.3, 2024, s.1021.

³⁶⁸ Karataş Yozgat, a.g.m., s.1021.

³⁶⁹ Karataş Yozgat, a.g.m., s.1021.

³⁷⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.16.

yaptığı ticaretle elde etmekteydi.³⁷¹ Diğer taraftan, Emir Cumla'nın siyasi nüfuzu sayesinde yalnızca Sultan'ın ordularını komuta etmediği, aynı zamanda kendisi için de bir ordu oluşturduğu bilinmekteydi.³⁷² Ayrıca kaynaklarda, vezirin son derece yetenekli olduğu ve saray çevresinde pek çok taraftar kazandığı aktarılmaktaydı.³⁷³ Kendisine bu denli itibar edilmesinin temel sebebi ise şahsına ait bir orduya sahip olmasıydı.³⁷⁴

Emir Cumla'nın nüfuzu ile ön plana çıkması, Kutupşahîler'in hükümdarı Abdullah Kutupşah'ı rahatsız eder ve bu nedenle hükümdar, vezirin sadakatinden şüphe duymaya başlar.³⁷⁵ Daha sonra eşi ile Emir Cumla arasında yasak ilişki olduğu haberini alan Abdullah Kutupşah, Emir'i cezalandırmak için harekete geçer.³⁷⁶ O sırada Karnatak'ta³⁷⁷ olan Emir Cumla, saraydaki adamları sayesinde haberi alarak çareyi Dekken'in merkezi Devletabad'da bulunan Âlemgîr'e mektup göndermekte bulur.³⁷⁸ Mektubunda, bir elçilik heyeti ile yola çıktığı söylentisi yayarak Haydarabad'a³⁷⁹ gelmesini ister.³⁸⁰ Bu sayede Golkonda'yı kolaylıkla ele geçirebileceğini de ekler.³⁸¹

Âlemgîr'in, mektupta yazılanlara uyarak Haydarabad'a doğru yola çıktığını aktaran Bernier, Âlemgîr ile Abdullah Kutupşah Haydarabad'da karşılaştığı sırada, askerlerden birisinin yapılan planı Kutupşah'a haber verdiğini ve onun Golkonda Kalesi'ne kaçmasına neden olduğunu belirtmektedir.³⁸² Ancak Manucci, böyle bir olayın yaşanmadığını; zira Kutupşah'ın Âlemgîr ile karşılaşmadan önce haberi aldığını ve kaleye sığındığını ileri sürmektedir.³⁸³ Seyyahların aktarımında farklılık olsa da söz konusu iki ihtimalin de sonucu değiştirmedeği görülür. Öyle ki Âlemgîr, 1656 Şubat'ında kaleye ulaşarak kuşatma altına alır; fakat Şah Cihan'ın emri ile kuşatmayı

³⁷¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.17.

³⁷² Bernier, **Mogol Empire**, s.17.

³⁷³ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.5; Manucci, a.g.e., C.1, s.232.

³⁷⁴ Manucci, a.g.e., C.1, s.232.

³⁷⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s. 18.

³⁷⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.18; Manucci, a.g.e., s. 233.

³⁷⁷ Hindistan'ın güneybatısında bulunan Karnataka eyaleti Meysûr olarak da adlandırılmaktadır. Bkz. Azmi Özcan, "Meysûr", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara 2004, s.510.

³⁷⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.19.

³⁷⁹ Bernier'in Bagnager olarak ifade ettiği Haydarabad, Golkonda'nın yaklaşık 11 km. güneydoğusunda olan Kutupşahîler tarafından kurulan şehirdir. Bkz. Enver Konukçu, "Haydarâbâd" , **İslam Ansiklopedisi**, C.29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.30; 1589'da söz konusu bölgeyi kuran Kutub Şah Muhammed Kuli'nin şehre metresi Bhagmati'nin adını vermiştir. Tarihçi Hafî Han, Bhagmati'nin ölümünden bir süre sonra ismin Haidarabad (Haydarabad) olarak değiştirildiğini ancak halk arasında Bhagnagar olarak anıldığını belirtir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.19, dipnot 2.

³⁸⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.19.

³⁸¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.19; Manucci, a.g.e., C.1, s.233.

³⁸² Bernier, **Mogol Empire**, s.20.

³⁸³ Manucci, a.g.e., C.1, s.234-235.

kaldırıp Dekken'e dönmek zorunda kalır.³⁸⁴ Bernier ve Manucci, kuşatmanın kaldırılmasını isteyen kişilerin Dârâ Şükûh ile Cihanara Begüm olduğunu belirtmektedir.³⁸⁵ Bunun nedeni ise, söz konusu iki kardeşin, Âlemgîr'in Golkonda'da elde edeceği bir başarımın onun güçlenmesine yol açmasından endişe duymaları şeklinde açıklanmaktadır.³⁸⁶ Ayrıca, sonraki dönem yapılan çalışmalarda da kuşatmayı kaldırma emrinin Şah Cihan'ın iradesi dışında olduğu dile getirilmektedir.³⁸⁷

Âlemgîr, bölgeden çekilmeden önce seferlerin karşılığı olarak haraç alır; ayrıca Emir Cumla'nın ailesi, malları ve askerleriyle birlikte serbestçe hareket etmesini talep eder.³⁸⁸ Bunun yanı sıra, Golkonda sikkelerinin Şah Cihan'ın armalarını taşıması şartını da öne sürer.³⁸⁹ Dahası, oğlu Sultan Mahmud'u Kutupşah'ın kızıyla evlendirir ve çeyiz olarak Ramigir Kalesi'ni³⁹⁰ tüm eşyalarıyla birlikte elde eder.³⁹¹

Emir Cumla ile Âlemgîr'in ilişkilerinin zamanla daha da geliştiği ve birlikte hareket etmeye başladıkları görülmektedir. Bu bağlamda Dekken'e dönerken Âdilşâhilerin hüküm sürdüğü Bicapur'un³⁹² en güçlü yerlerinden biri olan Bider'i³⁹³ kuşatır ve Devletabad'a doğru ilerleyerek fetih planları yapmaya girişirler.³⁹⁴ Bir süre sonra Emir Cumla hediyelerle birlikte Agra'ya gider ve Şah Cihan'ın gözüne girmeyi başarır.³⁹⁵ Bu süreçte Golkonda ve Bicapur'un fethi için Şah Cihan'ı ikna eder, ardından kendisine verilen ordu ile Dekken'e döner.³⁹⁶ Burada Manucci, Şah Cihan'ın Emir Cumla'ya ordu tesis etmesindeki sebebin kendisine verdiği elmaslar olduğunu belirtmektedir.³⁹⁷ Ancak Bernier elmasları bir neden saymakla birlikte, asıl sebebin Dârâ Şükûh'un

³⁸⁴ R.C. Majumdar vd., **An Advanced History of India**, Macmillan, Delhi 1978, s.473; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.5.

³⁸⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.21; Manucci, a.g.e., C.1, s.235-236. Ayrıca bkz François Catrou, **History of the Mogul Dynasty in India: From Its Foundation by Tamerlane in the Year 1399 to the Accession of Aurengzebe in the Year 1657**, Londra 1826, s.209-210.

³⁸⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.21.

³⁸⁷ Khaliq Ahmad Nizâmî, "Evrençzîb", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.537; J.F Richards, **Mughal Administration in Golconda**, Oxford University London 1975, s.38; Majumdar vd, a.g.e., s.473.

³⁸⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.21

³⁸⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.21.

³⁹⁰ Ramigiri, Haydarabad kasabasının yaklaşık 183 mil kuzeydoğusunda Bernier, **Mogol Empire**, s.22, dipnot 1.

³⁹¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.21

³⁹² Bernier Vijayapura (Visapur) olarak ifade etmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.22.

³⁹³ Haydarabad'ın kuzeybatısında olan Bider'in eski adı Muhammedabad'tır. Bkz. Azmi Özcan, "Muhammedâbâd", **İslam Ansiklopedisi**, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s.582.

³⁹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.22.

³⁹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.22.

³⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.22-23.

³⁹⁷ Manucci, a.g.e., C.1, s.238.

davranışları olduğunu ileri sürmektedir.³⁹⁸ Öyle ki, Dârâ Şükûh'un küstahça davranışlar sergilemeye başladığını hatta babası tarafından çok sevilen Vezir Sadullah Han'ı³⁹⁹ öldürdüğün belirtmektedir.⁴⁰⁰ Bu durum karşısında tedbir almak isteyen Şah Cihan'ın da Emir'in komutasına verilen ordu ile Dârâ Şükûh'u kontrol altına almayı amaçladığını aktarmaktadır.⁴⁰¹

Öte yandan, Dârâ Şükûh'un, Emir Cumla ve Âlemgîr ittifakından korkarak bazı tedbirler aldığı anlaşılmaktadır.⁴⁰² Bu bağlamda Dekken'e gönderilen orduya Âlemgîr'in müdahalesini engelleyerek komutanın yalnızca Emir Cumla'da olmasını sağlar, ayrıca çıkabilecek isyanı önlemek için Emir'in ailesini sarayda tutar.⁴⁰³ Söz konusu şartlarla birlikte iyi bir ordunun başına geçen Emir Cumla, Bicapur'a girer ve oldukça güçlü yer olan Kelyânî'yi⁴⁰⁴ kuşatarak girişimlerine başlar.⁴⁰⁵

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre, Bicapur hükümdarı Muhammed Adil Şah'ın 1656 Kasım'ında ölümü üzerine, babasının onayını alan Âlemgîr, Emir Cumla ile birlikte Bicapur üzerine yürür.⁴⁰⁶ Bider ve Kelyânî kuşatılır ancak Dârâ Şükûh'un etkisinde kalan Şah Cihan, barış yapılmasını uygun görür.⁴⁰⁷ Bunun üzerine, söz konusu bölgede barış yapan Âlemgîr, başarılı giden fetih politikasına ara vermek zorunda kalır.⁴⁰⁸

2.1.4. Şah Cihan'ın Hastalığına İlişkin Haberlerin Yayılması

Şah Cihan'ın hastalığıyla ilgili farklı kaynaklarda çeşitli bilgiler yer almaktadır. Şah Cihan'ın durumu ile ilgili bilgi veren Bernier, hükümdarın 70 yaşını geçtiğinden ve bu nedenle de doğası gereği kolayca hastalandığından söz etmektedir.⁴⁰⁹ Manucci ise 1654 yılında 61 yaşında olan Şah Cihan'ın yaşına dikkat etmeden eğlenceler katıldığını ve bu yüzden sağlığını koruyamadığını aktarmaktadır.⁴¹⁰ Buradan da anlaşılabileceği gibi hükümdarın hastalandığı dönemle ilgili farklı bilgiler mevcuttur. Ancak *Meâsir-i Âlemgîrî*'de aktarılanlara baktığımızda, hem Bernier'in hem de

³⁹⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.23.

³⁹⁹ İslam Ansiklopedisi'nde hastalanarak öldüğü belirtilmiştir. Bkz. Rıza Kurtuluş, "Sa'dullah Han", *İslam Ansiklopedisi*, C.35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s.432.

⁴⁰⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.23.

⁴⁰¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.23.

⁴⁰² Bernier, *Mogol Empire*, s.24.

⁴⁰³ Bernier, *Mogol Empire*, s.24.

⁴⁰⁴ Bider'in yaklaşık 30 mil batısında olan bölge. Bkz Bernier, *Mogol Empire*, s.24, dipnot 2.

⁴⁰⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.24

⁴⁰⁶ Majumdar, vd., a.g.e., s. 476; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.6.

⁴⁰⁷ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.6.

⁴⁰⁸ Majumdar, vd., a.g.e., s.477.

⁴⁰⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.24-25

⁴¹⁰ Manucci, a.g.e., C.1, s.240.

Manucci'nin verdiği bilgilerin yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu eserde, 1657 yılının Eylül ayında Delhi'de bulunan Şah Cihan'ın sağlığı bozulduğu için hükümet işlerinden uzaklaşmak zournda kadığı belirtilmektedir.⁴¹¹ Aynı şekilde *Âlemgîrname*, *Müntehab-ül-Lübab* ve *Amel-i Sâlih* eserlerinde de 1657 yılı işaret edilmektedir.⁴¹² Ayrıca Yusuf Hikmet Bayur da söz konusu tarihi referans alır.⁴¹³ Buradan hareketle 1592 yılında dünyaya gelen Şah Cihan'ın 65 yaşında iken hastalandığı bilgilerine ulaşılmaktadır.

Hükümdarın hastalandığı haberini duyan oğulları, hemen harekete geçer ve her biri babalarının yerini alabilmek için kendi icraatlarına başlar. Bu bağlamda Dârâ Şükûh, Delhi ve Agra'da güçlü ordular toplar, Şah Şücâ Bengal'de savaş hazırlıkları yapar, Dekken'deki Âlemgîr ile Gucerât'daki Murat Bahş mücadele etmek için birlik oluşturur.⁴¹⁴ Diğer taraftan, Bernier müttefik toplamak için mektuplar yazıldığını ve söz konusu mektuplardan bazılarını ele geçiren Dârâ Şükûh'un, Şah Cihan'a göstererek babasını kendi yanına çekmek istediğini ileri sürer.⁴¹⁵ *Âlemgîrname*'ye baktığımızda, Berner'in söylediklerine yakın bilgilere ulaşılmaktadır. Söz konusu eserde, kendisini varis olarak gören Dârâ Şükûh'un, babası hastalanıp devlet işlerinden uzaklaştığı dönemde yolları kapatarak mektupları ele geçirdiğinden söz edilir.⁴¹⁶ *Futuhât-ı Alamgiri*'de aktarılanlara göre de Dârâ Şükûh, Şah Cihan'ı Agra'da Ekberabad Kalesi'nde tutarak hastalık haberini yayar; ardından, Âlemgîr ve Murat Bahş'ın isyan ettiğini söyleyerek babasının desteğini almak ister.⁴¹⁷ Hafi Han, söz konusu durum hakkında bilgi verirken hasta olan Şah Cihan'ın kendisine hâkim olamadığını ve bu nedenle Dârâ Şükûh'a boyun eğmek zorunda kaldığını belirtir.⁴¹⁸ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de yer alan bilgilere göre de Dârâ Şükûh, Şah Cihan'ı kendi tarafına çeker ve sonrasında onu Agra'ya naklettirir.⁴¹⁹ Öte yandan Bernier, Şah Cihan ve Dârâ Şükûh'un yakınlığını dile getirirse de⁴²⁰ babasının oğluna güvenmediğini hatta zehirlenme korkusuyla yaşadığından söz etmektedir.⁴²¹

Kardeşler arasında rekabet sürerken, Şah Cihan'ın öldüğüne dair dedikodular yayılır.⁴²² Faruki, Şah Cihan'ın hastalığı sırasında Dârâ Şükûh'un, haberlerin dışarı sızmasını engellemek

⁴¹¹ Must'ad Han, a.g.e., s.1.

⁴¹² Elliot, a.g.e., s.213, 176, 128.

⁴¹³ Bayur, a.g.e., C.1, s.223.

⁴¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.25.

⁴¹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.25.

⁴¹⁶ *Âlemgîrname*'de Dara Şukuh'tan bahsedilirken *Değersiz ve anlamsız (işe yaramaz) Dârâ Shukoh kendini varis olarak görüyordu ve krallık görevi için yeteneksiz olmasına rağmen açgözlülüğün makasıyla İmparatorluk onurunun cübbesini değersiz kişiliğine uygun bir şekilde kesmeye çalışıyordu* ifadelerine yer verilir. Bkz. Elliot, **a.g.e.**, s.178.

⁴¹⁷ Nagar, a.g.e., s.5.

⁴¹⁸ Elliot, a.g.e., s.214.

⁴¹⁹ Must'ad Han, a.g.e., s.1.

⁴²⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.5,16.

⁴²¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.25.

⁴²² Bernier, **Mogol Empire**, s.5; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.7

amacıyla, yalnızca birkaç güvendiği vezir dışında hiç kimsenin hükümdarın hasta yatağına yaklaşmasına izin vermediğini belirtir.⁴²³ Öte yandan Yusuf Hikmet Bayur'un aktardığına göre, Şah Cihan hastayken odasına yalnızca Dârâ Şükûh ve doktorların girmesine izin verilir, bu durum da hükümdarın öldüğüne dair söylentilerin yayılmasına neden olur. Ayrıca, söz konusu yazar özellikle ölüm haberinin Dârâ Şükûh tarafından gizlendiğine dair düşüncelerin varlığına da dikkat çeker.⁴²⁴ Neticede, Şah Cihan'ın hastalık haberinin yayılması üzerine, tahta çıkma ümidiyle Şah Şücâ Bengal'den, Murat Bahş ise Gucerât'tan harekete geçer.⁴²⁵ Âlemgîr ise öncelikle ordusunu güçlendirmek ister ve bu suretle Emir Cumla ile Murat Bahş'a ittifak mektupları gönderir.⁴²⁶

2.1.5. Âlemgîr'in Murat Bahş ve Emir Cumla'ya Mektubu

Yukarıda bahsettiğimiz üzere ittifak arayışında olan Âlemgîr, öncelikle Murat Bahş'a mektup gönderir. Kardeşine gönderdiği mektubunda⁴²⁷, Dârâ Şükûh'un taht için sabırsızlandığını ancak kâfir olduğu için umerâ tarafından nefretle karşılandığını ve tahta layık görülmediğini söyler.⁴²⁸ Aynı şekilde tahta geçmek isteyen Şah Şücâ'nın da bunu hak etmediğini ekler.⁴²⁹ Kendisinin ise hükümdarlık iddialarından vazgeçtiğini ve devletin geleceği için onun yani Murat Bahş'ın tahta geçmesi gerektiğini bildirir.⁴³⁰ Hatta bu düşüncenin sadece kendisine ait olmadığını, başkentte önde gelen soylular tarafından da benimsendiğini belirtir.⁴³¹ Bunlara ek olarak yüz bin

⁴²³ Faruki, a.g.e., s.49.

⁴²⁴ Bayur, a.g.e., C.1, s.223.

⁴²⁵ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7; Savaş, *Hindistan*, s.211. Hafî Han, Murat Bahş ve Şah Şücâ'nın bu fırsatla kendi adlarına para bastırdıklarını aktarır. Bkz. Elliot, a.g.e., s.214,178.

⁴²⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.26.

⁴²⁷ Bernier'in aktardığı mektubun tamamı: *Kardeşim, sana hatırlatmam gerekiyor ki, hükümet zahmetleri benim gerçek huyuma ne kadar aykırıdır. Dara ve Şah Sucah hâkimiyet arzusuyla kıvranırken ben sadece bir Fakir'in hayatı için iç çekiyorum. Ancak, her ne kadar taht üzerindeki tüm iddialardan vazgeçmiş olsam da, yine de duygularımı her zaman şefkatle sevdiğim dostuma aktarmanın kendimi yükümlü olduğumu düşünüyorum. Dara sadece hüküm sürmekten aciz olmakla kalmıyor, aynı zamanda bir Kafir (putperest) olduğu ve tüm büyük umerâ tarafından nefretle karşılandığı için tahta kesinlikle layık değil. Sultan Sucah da aynı şekilde tacı hak etmiyor; açıkça olduğu için elbette Hindistan'ın düşmanıdır. O halde, güçlü bir devleti yönetmek için gerekli niteliklerin yalnızca sizde bulunacağını söylememe izin verir misiniz? Bu görüş sadece benim tarafımdan benimsenmemiştir; aynı zamanda, eşsiz cesaretinden dolayı sana değer veren ve başkente varmanı sabırsızlıkla bekleyen önde gelen soylular tarafından da biliniliyor. Şahsımla ilgili olarak, sizden ciddi bir söz alabilirsem, Sultan olduğumda hayatımı senin egemenliğindeki تنها bir noktada geçirmeme izin verirseniz, orada sürekli dualarımı cennete huzur içinde ve rahatsız edilmeden sunabilirim, sizinle derhal ortak bir dava kurmaya, tavsiyelerimle ve dostlarımla size yardım etmeye ve ordumun tamamını emrinize vermeye hazırım. Size yüz bin rupi gönderiyorum, en iyi dileklerimin göstergesi olarak bunun kabulünü rica ediyorum. Zaman kritik: Bu nedenle, devletin büyük hazinesinin saklanacağını bildiğim Surat Kalesi'ni ele geçirmek için bir dakikanızı bile kaybetmemelisiniz. Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.27.*

⁴²⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s. 27. Catrou, a.g.e., s.217; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7.

⁴²⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s. 27.

⁴³⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s. 27. Catrou, a.g.e., s.217; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7. İngiliz seyya Jhon Ovington Âlemgîr'in silahlarına ve hazinesine sahip olana kadar kardeşine bu şekilde kandırdığını belirtir. Bkz. Ovington, a.g.e., s.107. Ayrıca Bernier'de Murat Bahş'ın kardeşine karşı sahte davrandığı üzerinde durur. Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.56-57.

⁴³¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.27.

rupi gönderir ve ordusunun emrinde olduğunu söyleyerek Surat Kalesi'ni⁴³² ele geçirmesini ister.⁴³³ Öte yandan, Manucci'nin aktardığına göre Âlemgîr gönderdiği mektupta Dârâ Şükûh'un babası Şah Cihan'ı zehirleyerek tahtı haksız yere ele geçirdiğini ileri sürmektedir.⁴³⁴ Ancak Âlemgîr'in bu sözleri muhtemelen kardeşini etkilemek içindir, çünkü Manucci sonraki ifadelerinde; Âlemgîr'in Şah Cihan'ın hayatta olduğunu bildiği halde ölmüş olarak bilgi yaydığını, hatta yaşadığına dair bir mektup alınırsa hemen yok edilmesi emrini verdiğinden söz etmektedir.⁴³⁵

Bernier, mektubun gücü nispeten sınırlı olan Murat Bahş'a ulaştığında kardeşinin teklifini büyük bir memnuniyetle kabul ettiğini dile getirmekte; hatta kısa sürede küçük bir ordu toplayarak, ilk iş olarak komutanlarından Şah Abbas'ı üç bin askerle Surat Kalesi'ne gönderdiğini belirtmektedir.⁴³⁶

Âlemgîr, daha sonra oğlu Sultan Mahmud'u ittifak için Emir Cumla'ya gönderir; fakat Emir eşi ve çocukları Dârâ Şükûh'un elindeyken işbirliği yapmayı tehlikeli görür. Bernier'in aktarımlarına göre, isteğinden hemen vazgeçmeyen Âlemgîr, küçük oğlu Sultan Muazzam'ı yeniden Emir Cumla'ya gönderir; bu kez ricalara dayanamayan Emir, ordusuyla birlikte Devletabad'a ilerler.⁴³⁷ Böylece aralarında tekrardan bir ittifak tesis edildiği görülmektedir.⁴³⁸ Diğer taraftan Bernier, Emir Cumla'nın ittifakı kabul etmesinde iki nedenin etkili olabileceğini ileri sürmektedir. İlk neden olarak Emir Cumla ve Âlemgîr'in dostluğunu göstermekte, ikinci ise Sultan Mahmud ile Sultan Muazzam'ın tehditkâr tavırlarını işaret etmektedir.⁴³⁹ Sebep ne olursa olsun neticede Âlemgîr'in planları işe yaradığı ordusunun daha da güçlendirdiği anlaşılmaktadır.⁴⁴⁰

2.2. Âlemgîr'in Tahta Yükseliş Süreci

1657 yılında Şah Cihan'ın hastalanması üzerine hazırlıklarını tamamlayan şehzadeler, harekete geçer ve bir taraftan Âlemgîr diğer taraftan Şah Şücâ Agra'ya doğru ilerler.⁴⁴¹ Bu süreçte Şah Abbas'ın Surat'ı teslim alındığını öğrenen Âlemgîr, Murat Bahş'a tebrik mektubu göndererek

⁴³² Gucerât eyaletinde bulunmaktadır. Bkz. Nizami, "Gucerât", s.173.

⁴³³ Bernier, *Mogol Empire*, s.27.

⁴³⁴ Manucci, a.g.e., C.1, s.248.

⁴³⁵ Manucci, a.g.e., C.1, s.251.

⁴³⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.27-28.

⁴³⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.28-29.

⁴³⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.29.

⁴³⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.29-30.

⁴⁴⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.30.

⁴⁴¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.26.

buluşacakları noktayı bildirir.⁴⁴² Söz konusu komutan ise Âlemgîr'in sözlerine güvenilmeyeceğini söyler ancak Murat Bahş, onu dinlemeyerek müzakere yerine doğru harekete geçer.⁴⁴³ Bernier, Murat Bahş için *Genç Sultan bu bilgece öğütleri dinlemiş olsaydı ne mutlu olurdu; ancak Murat'ın gözleri, hâkimiyete olan aşırı susuzluktan kör olmuştu* diyerek düştüğü vaziyeti göstermek ister.⁴⁴⁴

Diğer taraftan, Agra'ya yaklaşan tehlikeyi öğrenen Dârâ Şükûh ile Şah Cihan büyük bir endişeye kapılırlar.⁴⁴⁵ Hatta Şah Cihan, kendisinin iyileştiğine dair mektuplar göndererek çocuklarının kendi bölgelerine çekilmesini ister fakat bir sonuç elde edemez.⁴⁴⁶ Şehzadelerin mektuba itibar etmemesinin nedenini açıklayan Bernier ve Manucci, mektupların Şah Cihan yerine Dârâ Şükûh tarafından gönderildiği gerekçesiyle kabul görmediğini ileri sürmektedirler.⁴⁴⁷ Özellikle de Manucci, Âlemgîr'in kardeşi Murat Bahş'ı bu şekilde kandırdığını belirtmektedir.⁴⁴⁸ Yusuf Hikmet Bayur da söz konusu şehzadelerin babalarını ölmüş kabul ettiklerini ve bu şekilde Agra'ya doğru ilerlediklerini ifade etmektedir.⁴⁴⁹

Kardeşlerinin mücadelesine karşılık Dârâ Şükûh, babası adına hareket ederek ordu toplamaya başlar.⁴⁵⁰ Bernier, oluşturulan orduyla ilgili bilgi verirken, Şah Cihan'ın güvendiği sadık komutanlarını yanına çağırdığını ifade eder.⁴⁵¹ Bu komutanlardan biri muhtemelen raca Cai Singh'tir; çünkü Şah Cihan onu görevlendirirken, olası bir çatışmadan uzak kalmasını ve Şah Şücâ'yı isyandan vazgeçirmek için çabalamasını söylediği bilinmektedir.⁴⁵² Bu suretle Dârâ Şükûh'un en büyük oğlu olan ve Şah Cihan tarafından oldukça sevilen Süleyman Şükûh ile Cai Singh, Şah Şücâ'nın ilerleyişini durdurmak için görevlendirilir.⁴⁵³ Cai Singh'in savaşı önlemek için gösterdiği tüm çabalar sonuçsuz kalır ve iki ordu ağır bir top atışına başlar.⁴⁵⁴ 1658 yılının Şubat ayında Bahadurpur'da⁴⁵⁵ gerçekleşen bu mücadelede Şah Şücâ yenilir ve geri çekilmek zorunda

⁴⁴² Bernier, **Mogol Empire**, s.30-31. Manucci buluşma yerini Mandu dağı olarak ifade etmiştir. Bkz. Manucci, a.g.e., C.1, s.253. Mandu Dağı, Malva eyaletinde yer almaktadır. Bkz. İqtidar Husain Sıddiqu, "Mâlva", **İslam Ansiklopedisi**, C.27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s.547.

⁴⁴³ Bernier, **Mogol Empire**, s.32-33; Manucci, a.g.e., C.1, s.252-253.

⁴⁴⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.32.

⁴⁴⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.26.

⁴⁴⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.33.

⁴⁴⁷ Manucci, a.g.e., C.1, s.254; Bernier, **Mogol Empire**, s.33.

⁴⁴⁸ Manucci, a.g.e., C.1, s.254.

⁴⁴⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.224.

⁴⁵⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.224.

⁴⁵¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.34.

⁴⁵² Bernier, **Mogol Empire**, s.35; Manucci, a.g.e., C.1, s. 243.

⁴⁵³ Bernier, **Mogol Empire**, s.34.

⁴⁵⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.35

⁴⁵⁵ Bahadurpur Allahabad bölgesinde yer alır. Bernier savaşın Elabas yani Allahabad'da olduğunu belirtmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.36.

kalır.⁴⁵⁶ Bu sırada Cai Singh ve arkadaşı Delil Han, Şah Cihan'ın'nın emirlerine uyararak kasıtlı olarak geri durur, böylece Şah Şücâ'nın esir edilme ihtimali ortadan kalkmış olur.⁴⁵⁷ Ancak Süleyman Şükûh, amcasını Mungir'e kadar takip eder; fakat onu ele geçiremeden geri dönmek zorunda kalır.⁴⁵⁸

Diğer taraftan Agra'ya yaklaşmakta olan Âlemgîr ve Murat Bahş için, komutanlardan Kasım Han ile raca Cesvent Singh⁴⁵⁹ görevlendirilir.⁴⁶⁰ Şah Cihan, Şücâ'da olduğu gibi barış yolunun seçilmesini ister ve bu suretle Âlemgîr'e peş peşe elçiler gönderilir ancak bir sonuç alınamaz.⁴⁶¹ Böylece 1658 Nisan ayında Ucceyn'in⁴⁶² güneyinde Dhurmat'ta iki ordu karşı karşıya gelir.⁴⁶³ Savaş esnasında Cesvent Singh oldukça kararlı şekilde direnir ancak Kasım Han aynı hırslı göstermez. Bernier'in aktardığına göre Kasım Han'ın savaştan önceki gece cephanesinin büyük bir kısmını sakladığından şüphe edilir.⁴⁶⁴ Yine Manucci, Kasım Han'ın düşmanla savaşıyormuş gibi görünse de Âlemgîr ile gizli bir anlaşma yaptığını ve savaş araçlarını sakladığını belirtir.⁴⁶⁵

Öte yandan, iki ordu arasında çatışma sürerken Murat Bahş hızı sayesinde nehrin⁴⁶⁶ karşısına ulaşır; bunu gören Kasım Han savaş alanını terk eder.⁴⁶⁷ Yalnız kalan Cesvent Singh ise bozguna uğrayarak ordusu ile birlikte kendi toprakları olan Marvar'a çekilir.⁴⁶⁸ Daha sonra Murat Bahş, sabırsızlıkla Agra'ya ilerlemek ister; ancak Âlemgîr, bir süre dinlenmenin doğru olacağını söyler.⁴⁶⁹

2.2.1. Samugarh Mücadelesi

Şah Cihan'ın hastalığı nedeni ile tüm yetkilere sahip olan Dârâ Şükûh, güçlü bir ordu meydana getirir.⁴⁷⁰ Ancak Bernier'in belirttiğine göre, Dârâ Şükûh'un ordusu güçlü görünse de sadakatine güvenebileceği tek kişi Süleyman Şükûh kalır; bu nedenle de kimse onun başarılı

⁴⁵⁶ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7; Nizami, "Evrenzîb", s.537.

⁴⁵⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.35

⁴⁵⁸ Nagar, a.g.e., s.14; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7.

⁴⁵⁹ Marvar Racası Cesvent Sing. Bkz. Savaş, *Hindistan*, s.218. Bernier Jessomseingue olarak ifade etmiştir. Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.37.

⁴⁶⁰ Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.37.

⁴⁶¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.36

⁴⁶² Bernier Eugenies olarak adlandırmıştır. Bernier, *Mogol Empire*, s.36.

⁴⁶³ Bernier, *Mogol Empire*, s.36; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.7

⁴⁶⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.38.

⁴⁶⁵ Manucci, a.g.e., C.1, s.259. Ayrıca bkz. Catrou, a.g.e., s.225.

⁴⁶⁶ Narmada Nehri. Ucceyn bölgesinin 70 mil güneyindeki sınırı. Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.37, dipnot 4.

⁴⁶⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.39

⁴⁶⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.39; Nagar, a.g.e., s.2.

⁴⁶⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.42.

⁴⁷⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.43.

olacağına inanmaz.⁴⁷¹ Benzer şekilde Manucci, Dârâ Şükûh'un ordusu hakkında şu ifadeleri kullanır: *Yürüyüş sırasında ufuk çizgisine kadar yolu kat ettik, cesur ve muhteşem bir gösteri yaptık. Beni şaşırtan şey, hiç kimsenin Dârâ Şükûh'un bu görkemli ordusuyla savaşı kazanacağından emin olduğunu söylememesiydi.*⁴⁷² Durumun farkında olan devlet adamları, çatışma riskine girmemesi için şehzadeye tavsiyede bulunurlar.⁴⁷³ Hatta Şah Cihan hasta olmasına rağmen, baş komutayı devralmayı ve Âlemgîr'le barış yapmayı teklif eder.⁴⁷⁴ Ancak Dârâ Şükûh, söylenenleri dinlemez ve Süleyman Şükûh'u bile beklemeden harekete geçme kararı alır.⁴⁷⁵ Bu suretle, Şah Cihan ile vedalaşan Dârâ Şükûh, Agra'dan ayrılır ve yaklaşık yirmi fersah⁴⁷⁶ uzaklıktaki Şambal Nehri'ne⁴⁷⁷ doğru yola çıkar.⁴⁷⁸ Âlemgîr ise ilerleyişini sürdürerek nehrin diğer tarafına geçer ve Agra'dan beş fersah uzaklıktaki Samugarh'a kamp kurar.⁴⁷⁹ Bu haberi alan Dârâ Şükûh, daha hızlı hareket eder ve kısa süre sonra söz konusu bölgeye ulaşır.⁴⁸⁰

İki ordu, herhangi bir çatışmaya girmeden, üç veya dört gün birbirlerinin görüş alanında kalırlar.⁴⁸¹ Bu arada Şah Cihan, Dârâ Şükûh'a mektup göndererek Süleyman Şükûh'un yaklaştığını ve onu beklemesini söyler.⁴⁸² Ancak Dârâ Şükûh, babasını dinlemeyip savaş hazırlığına başlar ve ordusunu üç tümen halinde oluşturur. Buna göre sağ kanata Halilullah Han (Celilullah Han)⁴⁸³, sol kanata race Chataesale⁴⁸⁴ ve Ramseingue Routle⁴⁸⁵ ile birlikte Rüstem Han Dekkeni⁴⁸⁶

⁴⁷¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.43.

⁴⁷² Manucci, a.g.e., C.1, s.265.

⁴⁷³ Bernier, **Mogol Empire**, s.43.

⁴⁷⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.43-44.

⁴⁷⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.45.

⁴⁷⁶ Kāmūs-ı Osmânî'dede 1 fersahın 3 mile eşit olduğu belirtilmektedir. İran'da ise fersah, atın normal yürüyüşüyle bir saatte aldığı mesafe olarak kabul edilmekte ve bu da yaklaşık 6,23 km'ye karşılık gelmektedir. Araplarda ise "fersah-ı tûlî" uzunluk ölçüsü olarak 3 mile (yaklaşık 5,985 km) eşit olup, "fersah-ı sathî" metrekare (alan), "fersah-ı cismi" ise metreküp (hacim) ölçüsüdür. Detaylı bilgi için bkz. Yusuf Halaçoğlu, "Fersah", **İslam Ansiklopedisi**, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.412.

⁴⁷⁷ Yamuna Nehri'nin ana kollarından biridir. Bernier Tchembel olarak ifade etmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.46.

⁴⁷⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.46.

⁴⁷⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.47.

⁴⁸⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.47.

⁴⁸¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.47.

⁴⁸² Manucci, a.g.e., C.1, s.272; Bernier, **Mogol Empire**, s.47.

⁴⁸³ Cihangir döneminde Babürlü hizmetine girdi ve Şah Cihan döneminde yüksek bir mevkiye yükseldi. Bkz. Aqil Khan Razi, **The Waqaiat-i-Âlemgîri of Aqil Khan Razi**, Ed. By Khan Bahadur Maulvi Haji Zafar Hasan, Publications of the Aligarh Historical Institute, Delhi 1946, s.21, dipnot 1.

⁴⁸⁴ Rao Sattar Sal olarak da aktarılmaktadır. Bkz. Aqil Khan Razi, a.g.e., s.22.

⁴⁸⁵ Rup Singh Rathor olarak da aktarılmaktadır ve söz konusu race, racputların Rathor sınıfına mensuptur. Ayrıca Kandahar seferlerinde yer aldığı bilinmektedir. Bkz. Aqil Khan Razi, a.g.e., s.22, dipnot 2.

⁴⁸⁶ Şah Cihan'ın saltanatının 3. yılında onun hizmetine girdi ve Şah Cihan'ın en iyi generallerinden biri olarak Belh, Bedehşan ve Kandahar seferlerinde yer aldı. Bkz. Aqil Khan Razi, a.g.e., s.22, dipnot 4.

yerleştirilir.⁴⁸⁷ Diğer taraftan, Âlemgîr'in ordusu kendi kanatlarında konuşlanır. Söz konusu ordunun merkezinde Âlemgîr olmakla birlikte sağ kanat Murat Bahş, sol kanata Sultan Muhammed tarafından komuta edilmekteydi; bu iki kanat sırasıyla Şeyh Mir⁴⁸⁸ ve Bahadur Han tarafından daha da güçlendirilmekteydi.⁴⁸⁹ Öte yandan Bernier, Âlemgîr'in ordusundan bahsederken Emir Cumla tarafından geliştirilen ve başarılı olan bir taktiğin denendiğinden de söz etmektedir.⁴⁹⁰

Savaş için gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra, 29 Mayıs 1658'de çatışma başlar.⁴⁹¹ Âlemgîr, tüm kuvvetiyle Dârâ Şükûh'a saldırır; ancak güçlü bir savunmayla karşılaşarak geri püskürtülür.⁴⁹² Ordusunun bozguna uğradığını gören Âlemgîr, pes etmeyerek askerlerini cesaretlendirir ve mücadeleye devam edilmesini sağlar.⁴⁹³ Çok geçmeden Dârâ Şükûh'un ordusunda yenilgiler başlar; önce sol kanattaki Rüstem Han ile Chataesale'nin ölüm haberi gelir, ardından Ramseingue Routle'nin Murat Bahş tarafından öldürüldüğü duyulur.⁴⁹⁴

Dârâ Şükûh'un yaşadığı kayıplar savaşın gidişatını onun aleyhine çevirmeye başlar. Ancak Bernier'in ifadelerine göre, kötü gidişatın asıl sebebi Halilullah Han'ın ihaneti olur; çünkü Âlemgîr'in ordusunu tek başına yok etmeye yetecek bir kuvveti olan söz konusu komutan, çatışmadan uzak durur.⁴⁹⁵ Hatta Dârâ Şükûh'u güçsüz duruma düşürmek için filden inip ata binmesi gerektiğini söyler ve bunun üzerine şehzade, Halilullah Han'ın tavsiyesine uyarak ata biner.⁴⁹⁶ Askerler Dârâ Şükûh'u fil üzerinde göremeyince onun öldürüldüğünü düşünerek savaş alanını terk ederler.⁴⁹⁷ Diğer taraftan Dârâ Şükûh'un ihanete uğradığını dile getiren Manucci, söz konusu durumu şu sözlerle ifade eder:

Kısa bir süre sonra atıma bindim ve neler olup bittiğini merak ederek yola koyuldum, bu gördüğüm ilk savaşı. İyi atıma güvenerek yola devam ettim ve ıssız bir köyün bitişiğindeki bir tepede durdum; orada, birçok atlının ordumuzu bırakıp Âlemgîr'e gittiğini ve bir daha geri dönmediğini gördüm.⁴⁹⁸

⁴⁸⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.48; Manucci, a.g.e., C.1, s.275.

⁴⁸⁸ Şeyh Mir, doğuştan Sayid idi ve Âlemgîr'in en iyi generallerinden biriydi. Bkz. Bkz. Aqil Khan Razi, a.g.e., s.15, dipnot 2.

⁴⁸⁹ Aqil Khan Razi, a.g.e., s.20.

⁴⁹⁰ Bernier, her iki kanata sahra topraklarının gizlendiğini ve düşman süvarilerinin üzerine bombalar atıldığını belirtmektedir. Bu sayede de hem atları korkutuluyor hem de askerler öldürülüyordu. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.48.

⁴⁹¹ Nizami, "Evrengezib", s.537, Sarkar, **Anecdotes of Aurangzeb**, s.8; Nagar, a.g.e., s.3; Manucci 3 Haziran'da top atışının başladığı belirtir. Bkz. Manucci, a.g.e., C.1, s.273.

⁴⁹² Bernier, **Mogol Empire**, s.50.

⁴⁹³ Bernier, **Mogol Empire**, s.50-51; Manucci, a.g.e., C.1, s.279.

⁴⁹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s 51-52; Manucci, a.g.e., C.1, s.279-280.

⁴⁹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.52.

⁴⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s 53-54

⁴⁹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.54; Manucci, a.g.e., C.1, s.281-282.

⁴⁹⁸ Manucci, a.g.e., C.1, s.274. Ayrıca *Şimdi hiç beklenmeyen, hiç kimsenin görmediği, hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği bir ihanet gerçekleşti* sözleri ile de Halilullah Han'ın ihanetini aktarmıştır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.1, s.281. Aynı şekilde *Futuhat-ı Alamgiri*'de de söz konusu kişinin ihanetine dair bilgiler yer alır. Bkz. Nagar, a.g.e., s.33-34.

Neticede, savaş Dârâ Şükûh'un yenilgisi ile sonuçlanır ve Halilullah Han Âlemgîr'in huzuruna çıkararak bağlılığını bildirir.⁴⁹⁹ Ancak Âlemgîr, hükümdarlık sıfatının Murat Bahş'ta olduğunu söyleyerek söz konusu komutanı kardeşi adına kabul eder.⁵⁰⁰ Burada Bernier, Âlemgîr'in Murat Bahş'a karşı sahte davrandığını hatta devlet adamlarını, özellikle de dayısı Şaheste Han'ı yanına çekerek tahta geçme planları yaptığını belirtir.⁵⁰¹

Dârâ Şükûh, uğradığı mağlubiyetin ardından Agra'ya yönelse de, babası Şah Cihan'ın huzuruna çıkmaya cesaret edemez.⁵⁰² Bu durumu öğrenen Şah Cihan, sadık adamlarını göndererek oğluna Delhi'ye gitmesini emreder; ayrıca, aralarındaki haberleşmenin kolaylıkla sağlanabilmesi için fazla uzaklara çekilmemesini de tembihler. Haberi alan Dârâ Şükûh, yanında üç yahut dört yüz kadar askerle birlikte gece yarısı eşi, kızları ve en küçük oğlu Siphir Şükûh'la yola çıkarak Delhi'ye doğru hareket eder.⁵⁰³

Görsel 8: Samugarh Mücadelesi

Kaynak: Truschke, a.g.e., s. 26.

2.2.2.Şah Cihan'ın Hapsedilmesi

Samugarh savaşından birkaç gün sonra Agra'ya ilerleyen Âlemgîr, Şah Cihan'a mektup gönderir ve yalnızca emirlerini yerine getirmek için şehre girdiğini bildirir.⁵⁰⁴ Bunun üzerine birtakım tedbirler alan hükümdar, oğlunu huzuruna kabul edeceğini söyler.⁵⁰⁵ Ancak kaleye girer

⁴⁹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.56.

⁵⁰⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.56.

⁵⁰¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.56.

⁵⁰² Bernier, **Mogol Empire**, s.57.

⁵⁰³ Bernier, **Mogol Empire**, s.57.

⁵⁰⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.60; Bayur, a.g.e., C.1, s.233

⁵⁰⁵ Bayur, a.g.e., C.1, s.233.

girmez tutuklanacağı haberini alan Âlemgîr, babasının yanına gitmekten vazgeçer.⁵⁰⁶ Bernier, bu haberi Âlemgîr'e verenin Roşhanara Begüm olduğunu belirtir.⁵⁰⁷

Kendisine düzenlenen planı öğrenen Âlemgîr, Şah Cihan'ı tutuklatmak için oğlu Mahmud'u kaleye gönderir.⁵⁰⁸ Bu suretle Mahmud, dedesini ziyaret bahanesiyle içeri girer ve kaleyi ele geçirir.⁵⁰⁹ Daha sonra Âlemgîr, güvendiği adamlardan İtibar Han'ı kaleye göndererek Şah Cihan'ı Agra Kalesi'ne hapsedtirir.⁵¹⁰ Diğer taraftan Tavernier, Şah Cihan'ın kaçmaya çalıştığını belirtir.⁵¹¹ Kuvvetle muhtemel, söz konusu durumdan ötürü kapıların çoğu duvarla örülür ve hükümdar ile arkadaşları arasındaki iletişim engellenir.⁵¹² Çok geçmeden Şah Cihan'a mektup gönderen Âlemgîr, Dârâ Şükûh'u etkisiz hale getirdikten sonra hapislananın kapılarını kendi elleriyle açacağını söyler.⁵¹³ Böylece, Şaheste Han'ı Agra'ya vali olarak atar ve Dârâ Şükûh'un peşinden Delhi'ye ilerler.⁵¹⁴

Şah Cihan, 1666 yılında ölümüne kadar hapis kaldığı bilinmektedir.⁵¹⁵ Bernier, *"Yaşlı ve yaralı hükümdar adına tek bir hareketin, hatta bir sesin bile duyulmadığını düşündüğümde öfkemi gerçekten şiddetle bastırabiliyorum,* diyerek Şah Cihan'ın düştüğü durumu kınadığı görülmektedir.⁵¹⁶ Ayrıca, Danışmend Han ve birkaç kişi dışında, tüm ümeranın Âlemgîr'i desteklediğini belirtmektedir.⁵¹⁷ Öte yandan Bernier, Bâbürlü emîrlerinin Fransa ve Hristiyan dünyasındaki soylular gibi kendilerine ait mülklerinin bulunmaması nedeniyle, hükümdarlarına bağlı kalmamalarını doğal bir durum olarak değerlendirmektedir.⁵¹⁸ Diğer taraftan Bernier'in söylemlerini destekler nitelikte bilgi veren Tavernier de tebasının Şah Cihan'a yardım etmediğinden söz etmektedir.⁵¹⁹

2.2.3. Murat Bahş'ın Hapsedilmesi

⁵⁰⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.61.

⁵⁰⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.65; Bernier kardeşler hakkında bilgi verirken Roşanara begüm için söylediklerini muhtemelen söz konusu duruma bağlı olarak dile getirir.

⁵⁰⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.61; Catrou, a.g.e., s.245; Manucci, a.g.e., C.1, s. 292.

⁵⁰⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.61.

⁵¹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.64; Manucci, a.g.e., C.1, s. 296.

⁵¹¹ Tavernier, a.g.e., Book II, s.113.

⁵¹² Bernier, **Mogol Empire**, s.64; Manucci, a.g.e., C.1, s.296; Tavernier, a.g.e., Book II, s.113.

⁵¹³ Bernier, **Mogol Empire**, s.64.

⁵¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.65-66.

⁵¹⁵ Bayur, a.g.e., C.1, s. 234.

⁵¹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.65.

⁵¹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.65.

⁵¹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.65.

⁵¹⁹ Tavernier, a.g.e., Book II, s.113.

Âlemgîr'in Agra'dan ayrılıp Delhi'ye gideceği vakit, komutanlarının uyarılarını dinlemeyen Murat Bahş, kardeşiyle birlikte yola çıkar.⁵²⁰ Mathura'da⁵²¹ mola verdiklerinde, başta Şah Abbas olmak üzere komutanları tarafından tekrar uyarılan Murat Bahş, Âlemgîr'in yanında kalmakta ısrarcı olur.⁵²² Daha sonra, iki kardeş yemek için bir araya gelirler ve Bernier'in söylemine göre şaraba düşkünlüğü olan Murat Bahş, bol miktarda ikram edilen şaraplardan içerek sarhoş olur.⁵²³ Ayrıca söz konusu yazar, Âlemgîr'in Murat Bahş'ı isteyerek sarhoş ettiğini, sonrasında ellerini ve ayaklarını bağlattığını belirtir.⁵²⁴ Diğer taraftan, Hafî Han da Murat Bahş'ın tutuklanmasını aktarırken şehzadenin ayrıntıya girmeye gerek olmayan akıllıca bir hileyle ayaklarını zincirle bağlandığını ifade eder.⁵²⁵

Murat Bahş'a yönelik muamele, ordusunda huzursuzluk yaratır ve kısa sürede askeri bir ayaklanma tehlikesine yol açar.⁵²⁶ Bu durumu kontrol altına almak amacıyla, şehzadenin aşırı sarhoş olduğu ve bu nedenle geçici olarak hapsedileceği, ertesi sabah ise serbest bırakılacağı yönünde bir söylenti yayılır.⁵²⁷ Öte yandan, Âlemgîr'in vaatlerine kanan bazı komutanlar, bu habere inanmayıp Murat Bahş'a yardım etmek isteyenleri engeller.⁵²⁸ Aynı süreçte, komutanlara rüşvetler verilir ve tüm ordunun maaşı arttırılır. Böylelikle, sabah olduğunda ortalık sakinleşmiş olur ve bu fırsatla Âlemgîr kardeşini önce Selimgarh Kalesi'ne⁵²⁹ daha sonra Gevâliyâr Kalesi'ne⁵³⁰ hapsedirir.⁵³¹ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Murat Bahş'ın isyana teşebbüs ettiği gerekçesiyle hapsedildiği aktarılırken, Bernier bu yönde herhangi bir bilgi vermez.⁵³²

⁵²⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.66; Manucci, a.g.e., C.1, s.298; Nagar, a.g.e., s.49.

⁵²¹ Agra'nın kuziyinde. Bkz Bernier, **Mogol Empire**, s.66 dipnot 1; Elliot, a.g.e., s.229.

⁵²² Bernier, **Mogol Empire**, s.66.

⁵²³ Bernier, **Mogol Empire**, s.67.

⁵²⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.68.

⁵²⁵ Elliot, a.g.e., s. 229; Manucci, a.g.e., C.1, s.382.

⁵²⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.68.

⁵²⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.69.

⁵²⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.68.

⁵²⁹ İslam Şah (Selim) tarafından Delhi'de Yamuna nehri kıyısında yaptırılmıştır. Bkz. Khaliq Ahmad Nizami, "Delhi", **İslam Ansiklopedisi**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.127.

⁵³⁰ Medya Pradeş eyaletinde kendi adını taşıyan ilin merkezi olup yaklaşık 90 m. yüksekliğindeki sarp bir kayalığın tepesinde bulunan bir kalenin etrafında kurulmuştur. Ayrıca Babürlüler döneminde hapishane olarak kullanılmıştır. Bkz. Nizâmî, "Gevâliyâr", s.38-39. Ayrıca Edvard Terrey söz konusu şehiri tanıtırken *Gwalior*, *Babürlülerin bu şehirde çok zengin bir altın ve gümüş hazinesi tuttuğu, aşırı güçlü bir kalenin içinde, Hükümdarın tutsaklarının da aynı şekilde tutulduğu, sözde baş şehir. Kale sürekli olarak çok güçlü bir silahlı asker birliği tarafından korunuyor*. İfadelerini kullanır. Bkz. Edward Terry, **Voyage to Easet-India**, London 1777, s.81.

⁵³¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.69, 85; Nagar, a.g.e., s.52. Elliot, a.g.e., s.237.

⁵³² Must'ad Han, a.g.e., s.4.

Bernier'in ifadesine göre, hapisyanede olan Murat Bahş'a sürekli övgü dolu şiirler yazılır; bu nedenle de Âlemgîr, kardeşini öldürtmek ister.⁵³³ Bahane olarak ise Murat Bahş'ın, servetini ele geçirmek amacıyla Seyyid adlı birini öldürttüğü ve Seyyid'in çocuklarının da adalet talep ettiği öne sürülür.⁵³⁴ Böylece Âlemgîr, Murat Bahş'ın ölüm emrini verir.⁵³⁵ Manucci ve Hafî Han da aynı şekilde Âlemgîr'in söz konusu durumu bahane ederek ölüm emrini verdiğini ifade ederler.⁵³⁶ Diğer taraftan Catrou, Âlemgîr'in kardeşine karşı suçlamayı duyduğunda *o benim kardeşimdir*, diye haykırdığını ve ölüm emrini verirken yanaklarından birkaç damla yaş aktığını aktarır.⁵³⁷ Yusuf Hikmet Bayur ise Murat Bahş'ın 1661 yılında kaçmayı denediğini ve bu nedenle Âlemgîr'in onu öldürtmeye karar verdiğini belirtir.⁵³⁸ Sebep ne olursa olsun sonuç değişmez ve 1661 yılına kadar Gevâliyâr Kalesi'nde hapis olan Murat Bahş'ın ölüm emri verilir.⁵³⁹

2.2.4. Âlemgîr'in İlk Culûs Töreni ve Dârâ Şükûh Üzerine İlerlemesi

Âlemgîr, Şah Cihan'ı ve Murat Bahş hapsettirdikten sonra, 31 Temmuz 1658'de Delhi'de tahta oturur.⁵⁴⁰ Tahta çıkış töreninde Âlemgîr (kâinatı elinde tutan) ünvanını alır ancak; kendi adına hutbe okutturup sikke kestirme işini sonraya bırakır.⁵⁴¹

Âlemgîr'in ilk culûs törenine baktığımızda onun daha temkinli ve stratejik bir biçimde ilerlediğini görmekteyiz. Çünkü devam eden askeri çatışmalar ve siyasi belirsizlikler nedeniyle, kapsamlı bir tören yapmaktan kaçındığı anlaşılmakta; söz konusu durum da Hafî Han tarafından şu şekilde aktarılmaktadır.

....Âlemgîr, Dehlî Kalesi'ne girmekle ilgilenmeyerek, şimdi Shâlâmâr olarak adlandırılan Aghar-âbâd bahçesinde kamp kurdu ve Dârâ'yı takip etmek üzere Bahâdur Khan komutasında ileri bir kuvvet gönderdi. Zilkade 1068 H. (22 Temmuz 1658 M.) günü, dualarını ettikten sonra ve uğurlu bir zamanda, adını sikkelere yazdırmak veya hutbede tekrar ettirmek zahmetine bile girmeden, tahtına oturdu. Ünvanlar, hutbe, sikkeler ve diğer hükümdarlara hediyeler göndermek gibi konular, tahtı ikinci kez ele geçirmesine ertelendi.⁵⁴²

⁵³³ Bernier, **Mogol Empire**, s.107.

⁵³⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.108; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.9.

⁵³⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.108.

⁵³⁶ Elliot, a.g.e., s.266-267; Manucci, a.g.e., C.1. s. 382-383.

⁵³⁷ Catrou, a.g.e., s.276.

⁵³⁸ Bayur, a.g.e., C.2, s.253.

⁵³⁹ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s. 9.

⁵⁴⁰ Savaş, **Hindistan**, s.211. Elliot, a.g.e., s.229.

⁵⁴¹ Demir, a.g.t., s.112.

⁵⁴² Elliot, a.g.e., s.229.

İlk culüs törenini yapan Âlemgîr, Murat Bahş komutasındaki birlikleri hizmetine aldıktan sonra Lahor'a ilerleyen Dârâ Şükûh'un peşine düşer.⁵⁴³ Çaresiz kalan Dârâ Şükûh, Lahor'u terk ederek Sind'e⁵⁴⁴ doğru ilerler.⁵⁴⁵ Ancak yakın çevresi, onun Kabil'e gitmemesini eleştirir; zira Kabil valisi Mahabet Han'ın Âlemgîr'den hoşlanmadığı ve bu nedenle Dârâ Şükûh'u desteklediği düşünülür.⁵⁴⁶ Manucci'nin aktardığına göre Dârâ Şükûh, Mahabet Han'a haber gönderir ve aldığı olumsuz yanıt nedeni ile bölgeye gitmez.⁵⁴⁷ Ancak Bernier söz konusu duruma dair bir bilgi vermez. Neticede Kabil'e gitmek yerine Sind'e doğru ilerleyen Dârâ Şükûh, İndus nehrinin ortasında yer alan Tata-Bakar Kalesi'ne⁵⁴⁸ sığınır.⁵⁴⁹

Âlemgîr, Dârâ Şükûh'un Kabil yerine farklı bölgeye ilerlediğini öğrendiğinde kardeşini takip ettirmek için bir ordu gönderir, kendisi ise Cai Singh ve Cesvent Singh gibi güçlü racaların Şah Cihan'ı hapisten çıkarabileceğinden endişe ederek Agra'ya dönmek ister.⁵⁵⁰ Ayrıca Şah Şücân'ın da Agra'ya yaklaştığını öğrenen Âlemgîr, en doğrusunun Agra'ya dönmek olduğuna karar vererek hemen yola koyulur.⁵⁵¹

Dârâ Şükûh, Tata-Bakar'a vardığında kaleye vali atar, ardından topçuları Portekizli, İngiliz, Fransız ve Alman'dan oluşan bir ordu oluşturur.⁵⁵² Daha sonra yürüyüşünü sürdürerek kısa sürede Gucerât eyaletine ulaşır ve Ahmedabad önlerine gelir.⁵⁵³ Şehrin valisi Şahnavas⁵⁵⁴, Dârâ Şükûh'a karşı koyabilecek durumda olduğu halde onu nazıkçe karşılar.⁵⁵⁵ Bernier, daha sonra Şahnavas'ın Dârâ Şükûh'a ihanet ederek Âlemgîr ile gizli yazışmalar yaptığını dile getirir.⁵⁵⁶ Ancak Manucci, Valinin Dârâ Şükûh'a düşman olduğu bilgisinin yanlış olduğunu belirtir.⁵⁵⁷ Manucci'ye göre Şahnavas, Dârâ Şükûh'u hükümetin varisi olarak görür ve bu nedenle şehrin kapılarını açar.⁵⁵⁸

⁵⁴³ Bernier, **Mogol Empire**, s.70.

⁵⁴⁴ Pakistan'ın güneydoğusunda İndus nehri çevresinde yayılan Ekber Şah tarafından önce 1573'te merkezi Bakkar olan Yukarı Sind daha sonra 1591'de merkezi Tatta (Thatta) olan Aşağı Sind Bâbürlü topraklarına katılmıştır. Azmi Özcan, "Sind", **İslam Ansiklopedisi**, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, s.242-243.

⁵⁴⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s. 71.

⁵⁴⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.70.

⁵⁴⁷ Manucci, a.g.e., C.1, s. 312.

⁵⁴⁸ Manucci Bakkar şeklinde ifade eder. Manucci, a.g.e., C.1, s.312.

⁵⁴⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.71.

⁵⁵⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.71.

⁵⁵¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.71; Catrou, a.g.e., s.257.

⁵⁵² Bernier, **Mogol Empire**, s.73.

⁵⁵³ Bernier, **Mogol Empire**, s.73.

⁵⁵⁴ Âlemgîr'in kayınpederi. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.73, dipnot 2.

⁵⁵⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.74.

⁵⁵⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.87.

⁵⁵⁷ Manucci, a.g.e., C.1, s.325.

⁵⁵⁸ Manucci, a.g.e., C.1, s.325.

Diğer taraftan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Şahnavas'ın cesaret eksikliğinden dolayı Dârâ Şükûh'un yanında olduğu ileri sürülür.⁵⁵⁹ Yusuf Hikmet Bayur ise herhangi bir sebebe değinmeden Dârâ Şükûh'un Vali'yi kendi yanına çektiği bilgisini verir.⁵⁶⁰ Neticede söz konusu şehzade Ahmedabad'a girer.

Âlemgîr, Dârâ Şükûh'un Ahmedabad'da olduğunu öğrenince oldukça şaşırır ve onu takip etmek istese de Agra ve Şah Cihan'dan uzaklaşmanın tehlikeli olacağını farkına varır.⁵⁶¹ Ayrıca Şücâ'nın Allahabad yakınlarında güçlü bir orduyla hızla ilerlediğini ve Süleyman Şükûh'un savaş hazırlığı yaptığının haberini alır.⁵⁶² Bundan dolayı Şah Şücâ'ya karşı harekete geçmenin daha doğru olacağını düşünür.

2.2.5. Kachva (Hecve) Mücadelesi

Şah Şücâ, Kachva⁵⁶³ adlı köyde kamp kurar ve Âlemgîr'in saldırısını beklemeye karar verir.⁵⁶⁴ Daha sonra bölgeye gelen Âlemgîr, Emir Cumla'nın da kendisine katılmasıyla birlikte saldırıya geçer.⁵⁶⁵ Bernier Savaş başladığı sırada Âlemgîr'in ordusunda olan raca Cesvent Singh ihanet ederek aniden arka muhafızlara saldırı ve yağmaladıktan sonra kaçtığını aktarır.⁵⁶⁶ Manucci, Âlemgîr'in zaten racadan şüphelendiğini hatta onun için *Bu racanın cesareti ve cürretkarlığı çok büyük; ondan hoşlanmıyorum* dediğini ve ihanet haberini aldığı anda ise çok üzüldüğünü ifade eder.⁵⁶⁷ Hafi Han da raca Cesvent Singh'in, Şah Şücâ ile iletişime geçerek Âlemgîr'in ordusuna saldırı düzenlediğini aktarır.⁵⁶⁸ Haber kısa sürede yayılması üzerine askerlerin korkuları tehlikeyi artırır fakat Âlemgîr geri çekilmeyi aklından bile geçirmez.⁵⁶⁹

Şah Şücâ, fırsattan yararlanarak şiddetli bir saldırı başlatır ve askerler Âlemgîr'in filini yönlendiren adamı okla öldürerek hayvanı idare edilemez hale getirir.⁵⁷⁰ Emir Cumla'nın yetişmesiyle kurtulan Âlemgîr mağlup olma aşamasına yaklaşmıştı ki Şah Şücâ, Dârâ Şükûh'un

⁵⁵⁹ Must'ad Han, a.g.e., s.10.

⁵⁶⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.236.

⁵⁶¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.74.

⁵⁶² Bernier, **Mogol Empire**, s.75.

⁵⁶³ Hecve olarak da adlandırılır. Bkz Demir, a.g.t. , s.12.

⁵⁶⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.75.

⁵⁶⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.75; Manucci, a.g.e., C.1, s.327; Catrou, a.g.e., s.260.

⁵⁶⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.75; Must'ad Han, a.g.e., s.7.

⁵⁶⁷ Manucci, a.g.e., C.1, s.329.

⁵⁶⁸ Elliot, a.g.e., s.233.

⁵⁶⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.76; Elliot, a.g.e., s.234.

⁵⁷⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.76; Manucci, a.g.e., C.1, s.330.

Samugarh savaşında düştüğü tuzağa düşerek kaçmak zorunda kalır.⁵⁷¹ Öyle ki komutalarından biri olan Allahverdihan⁵⁷² iyi niyetle mi yoksa bilerek mi yaptığı şüpheli olan bir tavsiyede bulunur ve geri çekilen düşmanı daha hızlı takip etmek adına filden inip ata binmesini söyler.⁵⁷³ Tavsiyeye uyan Şah Şücâ filden iner, askerler Şah Şücâ'yı fil üzerinde göremeyince öldürüldüğü söylentisi yayılır ve bunun üzerine ordu toparlama olanağı olmadan dağılır.⁵⁷⁴

Cesvent Singh, kendi topraklarına çekilir ve Şah Şücâ'nın Âlemgîr'i esir alıp Agra'ya ilerlediği haberini yayar.⁵⁷⁵ Bu habere inanan vali Şaheste Han zehir içmek ister ancak etrafındakiler onu engeller.⁵⁷⁶ Diğer taraftan Cesvent Singh, gerçekte Âlemgîr'in başarısını bildiği için başkentte kalmayarak kendi topraklarına çekilir. Âlemgîr, Cesvent Singh'in ilerleyişinden endişe duyar bu nedenle Şah Şücâ'yı takip etmek yerine tüm ordusuyla birlikte Agra'ya ilerler.⁵⁷⁷

Âlemgîr çok geçmeden, Allahabad'da bulunan Şah Şücâ'nın racalardan önemli miktarda güç aldığını duyar. Bunun üzerine oğlu Mahmud'u ve Emir Cumla'yı Şücâ'nın peşinden gönderir.⁵⁷⁸ Ancak olası bir ihanete karşı Mahmud'un eşi (Golkonda hükümdarının kızı) ile Emir Cumla'nın tek oğlu Muhammed Amir Han sarayda tutulur.⁵⁷⁹

Şah Şücâ, 1659 Ocak'ta Kachva yenilgisinden sonra Bengalli racaların ayaklanma çıkarabileceğinden korkar ve bu nedenle Allahabad'daki kampını dağıtarak Mungir'e ilerler.⁵⁸⁰ Daha sonra Emir Cumla ve Sultan Mahmud'un, onu Bengal'den uzak tutmak amacıyla Racmahal'e⁵⁸¹ ilerledikleri haberini alır, bu nedenle kendisi de yola çıkarak bölgeye onlardan öncevarır.⁵⁸² Böylece hazırlık yapma avantajı yakalayan Şücâ, saldırılara direnir ve ardından Dakka⁵⁸³ şehrine çekilmek zorunda kalır.⁵⁸⁴ Bu sırada Sultan Mahmud ile Emir Cumla arasında

⁵⁷¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.77; Manucci, a.g.e., C.1, s 330.

⁵⁷² Patna valisi. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.77, dipnot 1. Patna eyaletinin batısında Ganj nehri, doğusunda ise Sersily nehri bulunmakta ve ayrıca çok verimli olduğu aktarılmaktadır. Bkz. Terry, a.g.e., s.84.

⁵⁷³ Bernier, **Mogol Empire**, s.77.

⁵⁷⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.77.

⁵⁷⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.78.

⁵⁷⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.78.

⁵⁷⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.78.

⁵⁷⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.79; Manucci, a.g.e., C.1, s.333; Catrou, a.g.e., s.263; Must'ad Han, a.g.e., s.8.

⁵⁷⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.80.

⁵⁸⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.80; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.9.

⁵⁸¹ 17. yy.da Bengal'in başkentiydi. Bkz. Yogendra P. Roy, "Rajmahal Port-Twon In Seventeenth Century Bengal", **Proceedings of the India History Congress**, C.69, s.349.

⁵⁸² Bernier, **Mogol Empire**, s.81; Manucci, a.g.e., C.1, s.334.

⁵⁸³ Bengal'de yer alan şehir. Bkz. Azmi Özcan, "Bengal", **İslam Ansiklopedisi**, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 424

⁵⁸⁴Manucci, a.g.e., C.1, s.334.

ciddi bir anlaşmazlık çıkar. Mahmud, komutanın yalnızca kendisinde olmasını ister.⁵⁸⁵ Ayrıca babası için sert sözler sarf eder.⁵⁸⁶ Bu sözler sonrasında babasının onu tutuklatacağından korkan Mahmud, Şah Şücâ'nın yanına sığınır.⁵⁸⁷ Şah Şücâ, bunun bir oyunu olduğunu düşünerek Mahmud'a güvenmez ve onu sürekli gözlem altında tutar.⁵⁸⁸ Bernier, gerçekten de Âlemgîr'in oğlunu casus olarak göndermiş olabileceğinden bahsetse de Manucci, böyle bir durumun olmadığını ifade eder.⁵⁸⁹ Diğer taraftan Bernier'in aktardığına göre, Şah Şücâ'nın muamelesinden rahatsız olan Mahmud tekrardan Mir Cumla'nın huzuruna çıkar.⁵⁹⁰ Manucci ise Mahmud'un kendi rızasıyla dönmediğini, Şah Şücâ tarafından kovulduğunu belirtir.⁵⁹¹ Hafî Han ise söz konusu durumu aktarırken, Emir Cumla ile Sultan Mahmud'un arasındaki sorundan haberdar olan Şah Şücâ'nın Mahmud'la iletişime geçip onu yanına çektiğini, ancak daha sonra pişman olan Mahmud'un tekrar Mir Cumla'nın ordusuna katıldığını belirtir.⁵⁹² Neticede geri dönen Mahmud, Emir Cumla tarafından nezaketle karşılanır fakat oğluna güvenmeyen Âlemgîr, onu tutuklatarak Gevâliyâr Kalesi'ne hapsettirir.⁵⁹³

2.2.6. Dârâ Şükûh'un Ölümü ve Âlemgîr'in İkinci Culûs Töreni

Raca Cesvent Singh tüm kuvvetleriyle Dârâ Şükûh'a katılacağını bildirir ve vakit kaybetmeden Agra'ya doğru harekete geçmesini söyler.⁵⁹⁴ Bu nedenle Dârâ Şükûh, Ahmedabad'dan yola çıkar.⁵⁹⁵ Ancak Ecmir⁵⁹⁶ yakınlarına geldiğinde, racanın ihanetiyle karşılaşır. Çünkü Cai Singh, durumun Âlemgîr lehine olduğunu söyleyerek Cesvent Singh'i Âlemgîr'in safına çekmeyi başarır; Dârâ Şükûh ihanetin farkına vardığında ise yapacak bir şeyi kalmaz.⁵⁹⁷ Diğer taraftan Âlemgîr kuvvetleriyle birlikte kardeşinin peşinden yola çıkar.⁵⁹⁸ 1659 Mart'ta Ecmir yakınlarında iki ordu karşı karşıya gelir ve Dârâ Şükûh yenilerek Ahmedabada'a çekilmek zorunda kalır.⁵⁹⁹

⁵⁸⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.82; Manucci, a.g.e., C.1, s.336; Catrou, a.g.e., s.263.

⁵⁸⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.82.

⁵⁸⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.82.

⁵⁸⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.83.

⁵⁸⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.83; Manucci, a.g.e., C.1, s.337.

⁵⁹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.83.

⁵⁹¹ Manucci, a.g.e., C.1, s.337.

⁵⁹² Elliot, a.g.e., s.249-251.

⁵⁹³ Bernier, **Mogol Empire**, s.83; Catrou, a.g.e., s.264.

⁵⁹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.85.

⁵⁹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.85.

⁵⁹⁶ Agra'nın güneyinde. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.85 dipnot 1.

⁵⁹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.87- 86; Tavernier, Book II, a.g.e., s.114. Ayrıca Hafî Han, Cesvent Singh'in Dârâ Şükûh 'a onun ordusuna katılacağına dair sahte mektuplar gönderdiğini belirtir ve Raca Cai Singh'in aracılığı ile de Âlemgîr tarafından affedildiğini aktarır. Elliot, a.g.e., s.238-239.

⁵⁹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.86-87.

⁵⁹⁹ Nagar, a.g.e., s.64-65; Catrou, a.g.e., s.266; Nizami, "Evrengzîb", s.537.

Ancak bölgedeki vali, onun şehre girmesini engeller ve bu nedenle çaresiz kalan Dârâ Şükûh, Sind'e doğru yola çıkar.⁶⁰⁰

Dârâ Şükûh, Tata-Bakar Kalesi'ne yaklaştığında kalenin Âlemgîr'in komutanı tarafından ele geçirildiğini öğrenir.⁶⁰¹ Bu yüzden İran'a gitmek istese de, bunun ailesi için tehlikeli olabileceğini düşünerek vazgeçer.⁶⁰² Daha sonra, tüm karşı çıkmalara rağmen kaleye girmek için güç ve itibar sahibi Melik Civen'den yardım almaya karar verir.⁶⁰³ Ancak Melik Civen, Dârâ Şükûh'a yardım etmek yerine onu ve küçük oğlu Sipîhr Şükûh'u tutuklatır.⁶⁰⁴ Daha sonra, önce Lahor'a ardından Delhi'ye götürülerek Âlemgîr'in huzuruna çıkarılırlar.⁶⁰⁵ Âlemgîr, mutlak gücünü göstermek için onları bir filin üzerinde şehrin sokaklarında gezdirir ve sonrasında Dârâ Şükûh'un ölmesine, Sipîhr Şükûh'un Gevâliyâr'a hapsedilmesine karar verilir.⁶⁰⁶ Böylece Dârâ Şükûh, kafası kesilerek öldürülür.⁶⁰⁷

Dârâ Şükûh'un ailesinden geriye sadece Süleyman Şükûh kalır ve hem raca Cai Singh'in ihaneti hem de Dârâ Şükûh'un ölümü ona artık güvende olmadığını hissettirir.⁶⁰⁸ Bu nedenle Büyük Tibet'e gitmek üzere yola koyulan Süleyman Şükûh, uzaklaşmayı başaramaz; yakalanarak Delhi'ye götürülür ve önce Selîmgâr'h'a, ardından Gevâliyâr'a hapsedilir.⁶⁰⁹ Böylece Dârâ Şükûh meselesini halleden Âlemgîr, 1659 Haziran'da ikinci bir culûs töreni yaparak adına hutbe okutup sikke kestirir.⁶¹⁰

Meâsir-i Âlemgîrî'de yer alan bilgilere göre, ilk culûs törenini tam anlamıyla icra edemeyen Âlemgîr'in ilerleyen süreçte rakiplerine karşı büyük ölçüde üstünlük sağlaması ve merkezi otoriteyi yeniden tesis etmesiyle birlikte, bu eksikliğin giderilmesi için tam teşekküllü ve geleneklere uygun biçimde bir culûs merasiminin düzenlenmesini emreder. Bu suretle Âlemgîr adına hutbe okunur, sikke kestirilir. Öte yandan hükümdara övgüler yağdırılıp onun için dua edilir. Ayrıca devlet hazinelerinin kapıları tüm insanlara açılır ve genç yaşlı herkesin beklentileri yerine getirilir.⁶¹¹

⁶⁰⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.89; Tavernier, a.g.e.. Book II , s.114.

⁶⁰¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.93.

⁶⁰² Bernier, *Mogol Empire*, s.94.

⁶⁰³ Bernier, *Mogol Empire*, s.95.

⁶⁰⁴ Tavernier, a.g.e., Book II, s.115; Nagar, a.g.e., s.65. Hafî Han, bu sırada Dara'nın eşi Nadira Begüm'ün dizanteriden öldüğünü aktarır. Elliot, a.g.e., s.244.

⁶⁰⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.97.

⁶⁰⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.98; Tavernier, Book II, a.g.e., s.115-116. Elliot, a.g.e., s.246.

⁶⁰⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.102; Tavernier, a.g.e.. Book II, s.116.

⁶⁰⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.104-105.

⁶⁰⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.105-106.

⁶¹⁰ Demir, a.g.t. , s.116. Elliot, a.g.e., s.241.

⁶¹¹ Must'ad Han, a.g.e., s.13.

Diğer taraftan, müzisyenlerin icraları eşliğinde mücevherlerin sergilendiği ve bağışlandığı bu tören, Bâbürlü tarihinin en görkemli culûs merasimlerinden biri olarak kaydedilir. Âlemgîr'in karakterinin ötesinde son derece şatafatlı olan söz konusu merasimi, aslında kazanılan taht mücadelesinin zafer ilanı olarak ifade edebiliriz.⁶¹²

2.2.7. Şah Şücâ'nın Mağlubiyeti

Şah Şücâ meselesinde Emir Cumla'nın yeteneğine güvenen Âlemgîr'in, öncelikle dikkatini diğer gelişmelere verdiği görülür.⁶¹³ Ardından, tahta engel olabilecek kişileri tek tek ortadan kaldırarak Şah Şücâ'ya karşı yeniden harekete geçer. Bu doğrultuda, Emir Cumla'ya takviye kuvvetler göndererek kardeşi üzerindeki baskıyı artırır.⁶¹⁴ Saldırıları karşısında Dakka'ya kaçmak zorunda kalan Şah Şücâ, Arakan⁶¹⁵ hükümdarından yardım ister.⁶¹⁶ Bu amaçla Büyük oğlu Bang'ı hükümdarın yanına göndererek uygun mevsim geldiğinde Mekke'ye, oradan da İran'a geçmek isteğinin bildiri ve bunun için destek talep eder.⁶¹⁷

Arakan hükümdarından olumlu cevap alan Şah Şücâ, eşi, üç oğlu ve kızları ile birlikte Mayıs 1660'ta söz konusu bölgeye gider ve güzel bir şekilde karşılanır.⁶¹⁸ Ancak mevsim geldiğinde, onları taşıyacak gemilerden hiç söz edilmez; hatta Şah Şücâ haber göndermesine rağmen olumlu bir cevap da alamaz.⁶¹⁹ Bu nedenle, gizlice ele geçirdiği kuvvetlerle birlikte hükümdarın evini basmaya, ailesini kılıçtan geçirmeye ve kendisini ülkenin sultanı ilan etmeye karar veren Şah Şücâ, baskını gerçekleştirmeden bir gün önce ifşa olur.⁶²⁰ Planı ortaya çıkan Şah Şücâ, Pegu'ya⁶²¹ doğru yola çıksa da kendisini takip eden düşmanlara direnemeyip pes etmek zorunda kalır.⁶²² Diğer taraftan, oğlu Bang bir süre mücadele etse de kardeşleri ve annesiyle birlikte düşman askerlerinin eline düşer.⁶²³

⁶¹² Demir, a.g.t., s.114.

⁶¹³ Bernier, **Mogol Empire**, s.92.

⁶¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.109.

⁶¹⁵ Bengal körfezinin doğu sahilinde bir bölge. Bkz. İsmail Hakkı Göksoy, "Arakan", **İslam Ansiklopedisi**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, s.103.

⁶¹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.109.

⁶¹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.109; Tavernier, a.g.e., Book, s.119.

⁶¹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.109.

⁶¹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.109.

⁶²⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.111; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s. 9. ; Manucci, a.g.e., C.1, s.374.

⁶²¹ Arakan'n doğusunda. Bkz. Göksoy, "Arakan", s.103.

⁶²² Bernier, **Mogol Empire**, s.111; Tavernier, Book II, a.g.e., s.120.

⁶²³ Bernier, **Mogol Empire**, s.112.

Bernier, Şah Şücâ'nın akıbetine dair farklı söylentilerin bulunduğunu aktarır. Ona göre, Şah Şücâ'nın öldürüldüğü ve cesedinin tanınmayacak hâle geldiği, yakalandıktan sonra kaçtığı ya da İran'a sığındığı gibi çeşitli iddialar ortaya atılır.⁶²⁴ Ancak Bernier, daha çok öldürüldüğü üzerinde durur.⁶²⁵ Yine diğer kaynaklarda da Arakan'da öldüğü bilgilerine yer verilir.⁶²⁶ Böylece, babasına ve kardeşlerine karşı yürüttüğü mücadelelerden galip çıkan Âlemgîr, taht mücadelesinin nihai kazananı olur.⁶²⁷

Âlemgîr'in tahta geçiş süreci seyyahlar tarafından eleştirel gözle ele alınmaktadır. Nitekim İngiliz seyyah Ovington, Bâbürlü ülkesine dair gözlemlerinde, Doğu toplumlarında tahta geçiş sürecinin acımasız kardeş katli uygulamalarıyla yürütüldüğünü belirtir. Bu bağlamda Âlemgîr'in de insanlık dışı yöntemlere başvurarak iktidara geldiğini dile getirir.⁶²⁸ Bernier de, Âlemgîr'in kardeşleri ve babasıyla giriştiği mücadelelerde acımasız bir hükümdar portresi çizerek onun eylemlerini olumsuz bir çerçevede eleştirir; ancak hükümdarlık vasfını övgüyle değerlendirdiği görülür. Bu bağlamda, söz konusu durumla ilgili son olarak şu ifadeleri kullanır:

Bu tarih anlatımımı şimdi sonlandırdım. Okuyucularım şüphesiz ki hüküm süren Bâbürlü Hükümdarı'nın iktidarın zirvesine ulaştığı araçları kınadılar. Bu araçlar gerçekten de adaletsiz ve zalimceydi; ancak onu Avrupa prenslerinin karakterine uyguladığımız katı kurallara göre yargılamak belki de adil değil. Dünyamızın bizim bulunduğumuz bölgesinde tahtın varisi en yaşlı olanın lehine akıllıca ve kesin yasalarla belirlenir; ancak Hindistan'da yönetme hakkı genellikle ölen hükümdarın tüm oğulları tarafından tartışılır ve her biri kendisi hüküm sürebilmek için kardeşlerini feda etmek veya bir başkasının egemenliğinin güvenliği ve istikrarı için kendi canından vazgeçmek gibi acımasız bir alternatif indirgenir. Ancak ülke, doğum ve eğitim koşullarının Âlemgîr'in izlediği tutumu hafifletmediğini iddia edenler bile, bu Hükümdar'ın çok yönlü ve nadir bir dehaya sahip olduğunu, mükemmel bir devlet adamı ve büyük bir yönetici olduğunu kabul etmelidir.⁶²⁹

Diğer taraftan dönemin yerli kaynaklarında ise Âlemgîr'in hem karakteri hem de hükümdarlık vasfından övgü ile bahsedilmektedir. Nitekin Hafı Han Delhi'nin tüm hükümdarları arasından Âlemgîr kadar cesur, dindar ve ibadet sahibi kimse olmadığını aktarmaktadır.⁶³⁰ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de de söz konusu hükümdarın bir yıl içinde çok sayıda düşmanla mücadele etmek zorunda kaldığını ve güçlü kolu, keskin kılıcı sayesinde başarılı olduğunu belirtmektedir.⁶³¹ Ayrıca cesaretine ve faaliyetlerine rağmen büyük bir tevazu içinde olduğunu ve bu zaferlerinden

⁶²⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.112-114.

⁶²⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.113.

⁶²⁶ Tavernier, a.g.e., s.120; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.9 ; Manucci, a.g.e., C.1, s.75; Elliot, a.g.e., s.254.

⁶²⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.112-115.

⁶²⁸ Ovington, a.g.e., s.104-105.

⁶²⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.199.

⁶³⁰ Elliot, a.g.e., s.386-387.

⁶³¹ Must'ad Han, a.g.e., s.11.

her zaman Allah'ın yarattığı mucizeler olarak bahsettiğini ifade etmektedir. Son olarak şu ifadelerle minnet duygusunu dile getirdiği görülmektedir:

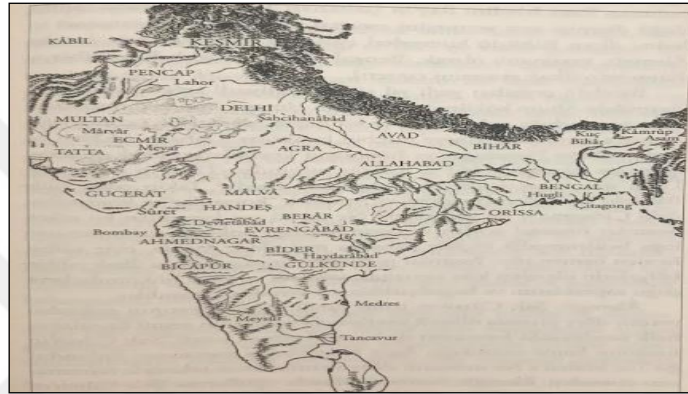
Allah'a ibadet, Peygamber'in Kutsal Şeriat'ının kurulması ve bütün yasadışı ve yasak uygulamaların izlerinin ortadan kaldırılması gibi bu büyük talih için her zaman Yaratıcı'ya şükretti. Görkemine ve gücüne rağmen, bir an bile bedenini dinlenmeye veya gevşeklğe teslim etmedi, ancak sürekli uyanıklığı, Tanrı'ya bağlılığı, adaletin dağıtılması, kamu mutluluğunun teşviki ve köylülüğün ve askerlerin durumuna ve adalet ve eşitlik kurallarına dikkat ederek tahtına bir parlaklık kattı. Umarım bu dindar kralın yönetimi sayesinde manevi ve maddi dünyalar her zaman parlak olur.⁶³²

⁶³² Must'ad Han, a.g.e., s.11.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. FRANÇOİS BERNİER'İN SEYAHATNAMESİNE GÖRE ALEMĞİR'İN TAHTA ÇIKIŞINDAN 1668 YILINA KADAR YAŞANAN GELİŞMELER

Harita 4: Alemgir'in Saltanatı Döneminde Başlıca Eyaletler ve Bölgeler

Kaynak: Fisher, a.g.e., s. 279.

3.1. Bâbürlü Sarayına Gelen Elçiler

3.1.1. Bâbürlülerde Elçilik

Elçiler, yalnızca diplomatik müzakereler yürütmekle kalmayıp; aynı zamanda çok yönlü görevlerle donatılmış temsilcilerdir. Gittikleri ülkelerde barış anlaşmaları yapmak, ticari sözleşmeleri müzakere etmek ve arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmak gibi önemli roller üstlenmekle birlikte, elçilerin temel görevlerinden biri de temsil ettikleri devletin hükümdarının tahta çıkışını duyurmak ve diğer ülkelerde düzenlenen taç giyme ya da kılıç kuşanma törenlerine katılarak resmi tebriklerde bulunmaktır.⁶³³ Bu yönüyle elçilik, diplomatik yönden anlamlar taşıyan bir görev olarak devletlerarası ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır.

Bâbürlü Devleti, diplomatik ilişkilerde elçi kabullerine büyük önem vermekte; bu süreci belli kurallar ve törenler çerçevesinde titizlikle yürütmektedir. Öyle ki elçilerin karşılanması, huzura

⁶³³ Nazmiye Birlik, **Babürlü Elçilik Müessesesi ve Osmanlı-Babürlü Diplomatik Münasebetler Üzerine Bir Değerlendirme**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Koçatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar 2024, s.6; Kadir Can Humar, **Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s.3.

kabul edilmesi ve ağırlanması dikkatli bir şekilde gerçekleştirilmektedir.⁶³⁴ Diğer taraftan gelen elçilerin, Bâbürlü hükümdarının huzuruna çıkmadan önce birtakım kurallara uymaları için bilgilendirildikleri görülmekte; bu suretle davranışlarına, selam verme şekillerine dair telkinler verilmektedir.⁶³⁵ Ancak bazı elçilerin kendi ülkelerine ait selamlarını vermeye de müsaade edildiği görülmektedir.⁶³⁶ Nitekim Bernier de, hem Hollanda elçisinin hem de İran elçisinin kendi selamlarının verilmesine izin verildiğini aktarmaktadır.⁶³⁷

Ain-i Akbari'nin yazarı Abul Fazl Allami'nin aktardıklarına göre, elçilerin hükümdarların huzuruna çıktığındaki selamlama üç farklı şekilde sergilenmektedir. "Teslim" olarak adlandırılan selamlamada kişi, sağ elin arkasını yere koyar ve ardından kişi dik durana kadar nazikçe kaldırır. Ardından elinin ayasını(avucunu) başının tepesine koyar, bu selamlama biçimi, onun kendini bir adak olarak vermeye hazır olduğunu gösterir.⁶³⁸ Bernier de elçilerin hükümdarın huzurunda verdikleri selamı belirtirken "Hint selamı" terimini kullanır ve ellerini üç kez başına koyup aynı sıklıkla yere indirdiklerinden bahseder.⁶³⁹ Kuvvetle muhtemel teslim adı verilen selamlayı tarif etmektedir. "Kornış" olarak adlandırılan ikinci selamlama şekli ise sağ elin avucunun altına konulup ve başın aşağı doğru eğilmesiyle gerçekleşen selamlama şeklidir. Bu selam biçiminin anlamı ise başını alçakgönüllülükle eline koymak, onu hükümdar meclisine bir hediye olarak sunmak ve kendisinden istenebilecek herhangi bir hizmete itaat etmeye hazır olduğunu göstermek anlamına gelir.⁶⁴⁰ Son selamlama şekli "Secde" olarak adlandırılmaktadır. Burada kişi eğilerek ve yere kapanarak selamını gerçekleştirir. Ancak bu selamlama şekli Müslümanlar için kutsal sayıldığı için bazı kişiler tarafından sapkınlık olarak görülmekte; fakat bazıları içinse vazgeçilmez bir selamlama olduğu kabul edilmektedir. Bu nedenle Ekber Şah, halkın büyük çoğunluğunun secde etmesini yasaklar, ancak seçkin kişilerin bunu yapmasına izin vererek, her iki kesimin de isteklerini yerine getirmiş olur.⁶⁴¹ Ayrıca, İnyet Han *Şah Cihannâme*'de secde ederek yer öpme göstermenin yasaklandığını; bunun yerine üç kez tekrarlanan teslimin selamlama şeklinin dörde çıkarılarak uygulandığını ifade etmektedir.⁶⁴² Öte yandan İngiliz elçi Thomas Roe, Cihangir döneminde Bâbürlü sarayında bulunur ve gelen İran elçisinin secde ve teslim selamına şahid olduğunu

⁶³⁴ Birlik, a.g.t. , s.7.

⁶³⁵ Birlik, a.g.t. , s.9.

⁶³⁶Antje Flüchter (Bielefeld), "Diplomatic Ceremonial and Greeting Practice at the Mughal Court", **Transkulturelle Verflechtungsprozesse in der Vormoderne**, 2016, s. 100.

⁶³⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.127-128.

⁶³⁸ Abul Fazl Allami, *Ain-i Akbari*, V.1, Çev. Henry Blochmann (*Bibliotheca Indica*), Calcutta 1873, s.158.

⁶³⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.117-118.

⁶⁴⁰ Abul Fazl Allami, a.g.e., s.158.

⁶⁴¹ Abul Fazl Allami, a.g.e., s.158-159.

⁶⁴² İnyet Khan, a.g.e., s.203.

aktarır.⁶⁴³ Ayrıca, kendisinin de Cihangir'i huzuruna çıktığında, hükümdarın izni ile secde yerine kendi selamını verdiğinden söz etmektedir.⁶⁴⁴

Bernier, seyahatnamesinde gelen elçilerin ne şekilde karşılandığı ve nasıl ağırlandığını belirtmektedir. Diğer taraftan, elçilerin maiyetindeki hediyeleri ve Bâbürlü ülkesinden aldığı hediyelerden de bahsetmektedir. Söz konusu açıklamalar ilgili elçilerin başlıkları altında belirtilecektir.

3.1.2. Özbeklerden Gelen Elçiler

Âlemgîr, kardeşleriyle giriştiği mücadeleden zaferle çıkarak Bâbürlü tahtına oturur; tahta geçişinin ardından çeşitli ülkelerden gelen elçileri huzuruna kabul eder. Bu ülkelerden biri de Türkistan'da hüküm süren Özbek Hanlığı'dır. Özbek Hanları⁶⁴⁵, Bâbürlü Devleti'nde yaşananlardan ve Âlemgîr'in kazandığı zaferlerden haberdar olur; Şah Cihan hâlâ hayatta olmasına rağmen Âlemgîr'in devletin fiili hükümdarı olduğunu kabul ederler.⁶⁴⁶ Ayrıca, Âlemgîr'in Özbek ülkesine sefer düzenlediği dönemde gösterdiği askeri güç, Buhara⁶⁴⁷ ve Belh Hanları üzerinde etkili olur; bu suretle söz konusu hanlar onun düşmanlığını kazanmak istemezler. Söz konusu nedenler doğrultusunda dostane ilişkiler kurma arzusunda olan Özbek Hanları, Âlemgîr'e elçiler gönderir.⁶⁴⁸

Bernier'in seyahatnamesi incelendiğinde, gelen elçilerin isimleri ile ilgili bir bilgiye rastlanmamakta, öte yandan Manucci'nin eserinde de herhangi bir isim belirtilmemektedir. Ancak Yusuf Hikmet Bayur, söz konusu bölgeden gelen elçilerin, Belh Hükümdarı Suphan Kulu Han'ın elçisi İbrahim Bey ve Buhara Hükümdarı Abd-ül-Aziz Han'ın elçisi Hoca Ahmed olduğunu ifade etmektedir.⁶⁴⁹ Diğer taraftan, *Meâsir-i Âlemgîrî*'de de aynı isimler yer almakta; fakat iki ismin farklı tarihlerde geldiği aktarılmaktadır.⁶⁵⁰ Buna göre, İbrahim Bey'in geliş tarihi 1661 yılı başları olarak verilirken Hoca Ahmet'in geliş tarihi aynı yılın sonları olarak belirtilmektedir.⁶⁵¹ Ayrıca, Şubat 1662 tarihinde Hoca Ahmet'in hâlâ Bâbürlü sarayında olduğu ifade edilmektedir.⁶⁵²

⁶⁴³ William Foster, *The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul 1615–1619*, As Narrated in his Journal and Correspondence, V.2, London: Printed At The Bedford Press, 1899, s.295.

⁶⁴⁴ William Foster, *The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul 1615–1619*, As Narrated in his Journal and Correspondence, V.1, London: Printed At The Bedford Press, 1899, s.244.

⁶⁴⁵ Burada Belh ve Buhara Hanları kastedilmektedir.

⁶⁴⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.116-117,

⁶⁴⁷ Bernier, Semerkand Han'ı olarak aktarır.

⁶⁴⁸ Manucci, a.g.e., C.2, s.36.

⁶⁴⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.245.

⁶⁵⁰ Must'ad Han, a.g.e., s.20-23.

⁶⁵¹ Must'ad Han, a.g.e., s.20-22.

⁶⁵² Must'ad Han, a.g.e., s.23.

Diğer taraftan Bernier, elçilerin gelişi ile ilgili kesin bir tarih vermemekle birlikte, söz konusu kişilerin, Delhi'de bulunduğu sırada Âlemgîr'in ağır bir hastalık geçirdiğini belirtmektedir.⁶⁵³ Âlemgîr'in hastalığına dair veriler değerlendirildiğinde, *Meâsir-i Âlemgîrî*'de bu durumun Mayıs 1662'de gerçekleştiği ifade edilmektedir.⁶⁵⁴ Yusuf Hikmet Bayur ise söz konusu hastalığın Nisan 1662 olduğunu aktarmaktadır.⁶⁵⁵ Bu bilgilerin yanı sıra Bernier ve Manucci, gelen elçilerin yaklaşık dört ay kadar Bâbürlü sarayında kaldıklarını dile getirmektedirler.⁶⁵⁶ Dolayısıyla, hem kaynaklarda belirtilen tarihler hem de elçilerin kalış süreleri değerlendirildiğinde, muhtemelen 1662 yılı başlarında Âlemgîr'in huzuruna çıktıkları söylenebilir.

Elçilerin geliş amaçlarına değinecek olursak, Bernier söz konusu durumu iki sebep üzerinden değerlendirmektedir. İlk olarak, daha öncede bahsettiğimiz üzere, Âlemgîr'in Belh üzerine yaptığı sefer ve kardeşlerine karşı elde ettiği başarılar neticesinde güçlü bir izlenim verdiğini; bu nedenle de söz konusu bölgeden elçiler gönderildiğini belirtmektedir.⁶⁵⁷ Ancak bunun yanı sıra Bernier, Özbeklerin açgözlü olduklarını ve elçilik sırasında alacakları hediyeleri düşünerek Bâbürlü Devleti'ni ziyarette bulunmuş olabileceklerini de dile getirmektedir.⁶⁵⁸ Diğer taraftan, söz konusu sebeplerin farkında olan Âlemgîr'in yine de elçileri nezaketle karşıladığını aktarmaktadır.⁶⁵⁹ Aynı dönemden bahseden Manucci, Âlemgîr'in Özbek topraklarına sefer düzenlemeyi planladığını; ancak askerlerinin dayanamayacağı kadar soğuk bir iklimde, böylesine yüksek dağların arasında yatan bir bölgeyi fethetmek için ordu göndermenin imkânsızlığının farkında olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, Özbek Hanı'nın başkalarıyla ittifak kurabileceğinden ve hükümdarlığının erken döneminde kendisine sorun çıkarabileceğinden çekindiğini de belirtmektedir.⁶⁶⁰ Manucci, söz konusu sebepleri açıkladıktan sonra, Âlemgîr'in elçileri huzuruna kabul ederken nazik bir tavır sergilediğini dile getirmektedir.⁶⁶¹

Elçileri karşılanma törenlerine yakından şahitlik ettiğini belirten Bernier, söz konusu karşılamaya dair detaylı bilgiler vermektedir. Bizlere aktardığına göre, gelen elçiler belli bir mesafede durup ellerini üç kez başının üzerine koyarak ve aynı sıklıkta yere indirerek Âlemgîr'in

⁶⁵³ Bernier, **Mogol Empire**, s.123. Ayrıca Bernier gelen elçilerin karşılama törenine yakından şahitlik ettiğini de eserinde belirtmiştir. Bu suretle, vermiş olduğu bilgiler tarihlendirme açısından önemli hale gelmiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.117.

⁶⁵⁴ Must'ad Han, a.g.e., s.25.

⁶⁵⁵ Bayur, a.g.e., C.2, s.257.

⁶⁵⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.121; Manucci, a.g.e., C.2, s.36,43.

⁶⁵⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.116.

⁶⁵⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.116-117.

⁶⁵⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.117.

⁶⁶⁰ Manucci, a.g.e., C.2, s.36.

⁶⁶¹ Manucci, a.g.e., C.2, s.36.

huzuruna çıkarlar.⁶⁶² Ardından, getirdikleri mektuplar görevliler tarafından alınarak Âlemgîr'e sunulur.⁶⁶³ Bernier mektubu alan kişilerin isimleri hakkında bilgi vermese de, Manucci; ikinci vezir Multafat Han'ın mektubu alarak Âlemgîr'e sunduğunu ve onun da baş vezir olan Cafer Han'a verdiğini aktarır.⁶⁶⁴ Mektuplar alındıktan sonra Âlemgîr elçilerin her birine bir yelek, bir sarık ve işlemeli ipekten bir kuşak giydirilmesi emrini verir.⁶⁶⁵ Daha sonra, Özbek Hanı'ndan gelen hediyeler Âlemgîr'e sunulur. Bunlar, *lapis-lazuli*⁶⁶⁶ olarak adlandırılan mavi taşlarla birlikte birkaç deve, Tatar atları⁶⁶⁷, elma, armut, üzüm, kavun gibi taze meyveler⁶⁶⁸, ayrıca Bokara (Buhara) erikleri⁶⁶⁹, kayısı, *kichmiches*⁶⁷⁰ yani çekirdeksiz kuru üzüm ve farklı tür üzümlerden oluşmaktadır.⁶⁷¹ Bernier'in aktarımına göre törenin ardından Âlemgîr, elçilere Özbek Hanı'nın cömertliğinden çok memnun olduğunu söyler ve onlarla ülkelerinin verimliliği hakkında sohbet eder. Özellikle de Semerkand'daki⁶⁷² medrese ile ilgili sorular yöneltir.⁶⁷³ Yapılan görüşmeler sonrasında elçilere konaklamaları için yer tahsis edildiğini belirten söz konusu yazar, tam olarak nerede kaldıklarına dair bilgi vermezken; Manucci, elçilerin Lutfullah Han adlı kişinin evinde konakladığını aktarır.⁶⁷⁴

⁶⁶² Bernier, **Mogol Empire**, s.117-118. Bernier yapılan selamı "Hint selamı" olarak belirtmektedir. Ayrıca Babürlerde Elçilik başlığı altında bahsettiğimiz üzere söz konusu selamın adı teslim olarak belirtilmektedir.

⁶⁶³ Bernier, **Mogol Empire**, s.118.

⁶⁶⁴ Manucci, a.g.e., C.2, s.36-37.

⁶⁶⁵ Bernier bu kıyafetleri tanımlarken "serapa" terimini kullanmıştır. Bu Türk-İslam geleneğinde olan ve gelen elçilere giydirilen *hilat* ya da *kaftandır*. Bkz. Mehmet İpşirli, "Elçi", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.8. Bernier, **Mogol Empire**, s.118.

⁶⁶⁶ İran, Keşmir ve Delhi'deki hattatlar tarafından hiçbir yapay kimyasal maddenin kullanılmadığı 'masmavi' rengin temeli olarak kullanılan bu taşlar, Tac Mahal'in yapımında da kullanılmıştır. Elçiler muhtemelen bu taşın bir kısmını Babürlü Sarayı'na bir haraç veya armağan olarak getirmişlerdi. Ayrıca, bu taşların çoğunun Babürlü yönetimi altındaki farklı uluslardan haraç yerine alındığı veya farklı Racalar tarafından gönüllü olarak veya başka bir şekilde hediye edildiği bilinmektedir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.118 dipnot 1.

⁶⁶⁷ Güzel ve dik duran Türkmen atı ki bu atları Hindistan'da evcilleştirmek isteniyordu. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.118, dipnot 2.

⁶⁶⁸ Bernier'in ifadesine göre Özbekler, Delhi'ye bu meyveleri başlıca sağlayan ülke olmuştur. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.118.

⁶⁶⁹ Özellikle sade olarak haşlanmış veya tart şeklinde tüketilmektedir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.118, dipnot 3. Ayrıca Babürnamede Buhara eriklerinin meşhur olduğundan ve böyle eriğin hiçbir yerde bulunmadığından söz edilmektedir. Bkz. **Babürnâme (Babur'un Hâtıratı)**, C.1, Çev. Reşit Ahmeti Arat, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.75.

⁶⁷⁰ Kishmish, modern kuru meyve satıcılarının çekirdeksiz kuru üzümü. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.119, dipnot 1.

⁶⁷¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.118-119; Ayrıca bakınız Manucci, a.g.e., C.2, s.37-38.

⁶⁷² Semerkand'da Uluğ Bey, Şirdar ve Tillakari adlı üç medrese vardır. Şirdar (1601 yılında inşa edilmiştir) adını, zengin bir şekilde yeşil, mavi, kırmızı ve beyaz emaye tuğlalarla dekore edilmiş kapısının tepesinde bulunan iki aslandan veya daha doğrusu kaplanlardan alır. Üçü arasında en geniş olanıdır ve altmış dört dairesinde 128 Molla yaşamaktadır. 1618 yılında inşa edilen Tilla-kari ('altın giyinmiş') elli altı odaya sahiptir. Ancak üç medresenin en ünlüsü, büyük fatihin torunu Timur tarafından 1420 veya 1434'te inşa edilen Uluğ Bey'dir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.119, dipnot 2.

⁶⁷³ Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.119.

⁶⁷⁴ Manucci, a.g.e., C.2, s.38-39.

Öte yandan, Bernier'in elçiler için hazırlanan karşılama törenine dair eleştirilerde bulunduğu görülmektedir. Öyle ki onların kölelik muamelesi olarak nitelendirdiği Hint selamı ile selamlanmalarını ve mektubun Âlemgîr yerine önce görevliler tarafından kabul edilmesini bir utanç kaynağı olarak ifade etmektedir.⁶⁷⁵ Ardından, elçilerin bu durum karşısında hiçbir rahatsızlık duymadığını söylemekte ve *onlardan yeri öpmeleri veya daha da büyük bir aşağılanmayı gerektiren bir eylemde bulunmaları istenseydi, hiç itiraz etmeden buna uyacaklarına inanıyorum* diyerek elçilerin itaatkâr tavrını vurgulamaktadır.⁶⁷⁶ Diğer taraftan, *Aslında, kendi ülkelerinin geleneklerine göre Âlemgîr'e selam vermekte ısrar etmenin veya mektupların bir umerânın müdahalesi olmadan iletilmesini beklemenin mantıksız olacağı gözlemlenmelidir* sözleriyle, Özbeklerin bu duruma alışık olduklarından söz etmektedir.⁶⁷⁷ Ancak Bernier'in bahsettiği bu karşılama töreni yalnızca Özbeklere özgü olmayıp, daha sonra bahsedeceğimiz elçi kabullerinde de uygulandığı görülmektedir.

Diğer taraftan Bernier, elçilik heyetinden gelenleri doktor olarak üç kez ziyarette bulunduğunu ve bu esnada onlarla ülkeleri hakkında sohbet ettiğini belirtmektedir. Bu görüşmeler sırasında ise sürekli Tatar kadınlarının kahramanlıklarından bahsedildiğini ifade ederek bunlardan birini seyahatnamesinde bizlere aktarmaktadır. Söz konusu yazarın bizlere aktardığına göre Âlemgîr Belh seferini gerçekleştirirken, yirmi beş veya otuz kişilik atlı Bâbürlü birliği küçük bir köye girer, evleri yağmalar ve insanları esir alır. Bu esnada yaşlı bir kadın, onlara kızının geleceğini ve bu yaptıklarının hesabını soracağını söyler. Kadınlı alay eden askerler, esirlerle birlikte köyden ayrıldıkları sırada, gerçekten de söz konusu Tatar kızı gelir ve esirlerini serbest bırakmaları koşuluyla onların hayatlarını bağışlamaya hazır olduğunu söyler. Bâbürlü askerleri bu durum karşısında alay etseler de bir süre sonra genç kız ok atışları ile birlikte birkaç kişiyi yere serer. Askerlerin yarısını oklarla öldüren Tatar kızı, ardından kılıçla birlikte saldırarak geriye kalan askerleri de etkisiz hale getirir.⁶⁷⁸ Bahsedilen sefer, muhtemelen Âlemgîr'in şehzadeligi sırasında görevlendirildiği Özbek seferidir. Ancak, kaynaklarda elçiler tarafından Bernier'e aktarılan bu bilgilere dair doğruluğu teyit eden herhangi bir veriye rastlanmamaktadır.

Yukarıda verilen bilgilerin yanı sıra, Özbeklerin kişisel özelliklerinden bahseden Bernier, onların cahil olduklarını; kendilerinden bilgi almak istemesine rağmen bir şey öğrenemediğini aktarmaktadır. Ayrıca, söz konusu millete karşı düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir: *Ülkeleri hakkında sağlayabilecekleri yararlı bilgileri toplamayı planlıyordum, ancak onları her türlü kavrayışın ötesinde cahil buldum. Kısacası, büyükelçilerle yaptığım sohbette neredeyse tek bir yeni*

⁶⁷⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.119.

⁶⁷⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.119.

⁶⁷⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.119.

⁶⁷⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.122-123.

*gerçek bile öğrenemedim.*⁶⁷⁹ Diğer taraftan, onlarla birlikte yemek yediğini ve yiyeceklerin at etinden oluştuğunu belirtmekte; ayrıca yemeği kaşık kullanarak değil doğrudan elleriyle yediklerini ve bu esnada hiç konuşmadıklarını da dile getirmektedir.⁶⁸⁰

Elçilerin erkenden dönme taleplerine rağmen, Delhi'de dört aydan fazla kaldıklarını söyleyen Bernier, bu süreçte kendileri ve maiyetindeki diğer insanların hastalandığını hatta birçoğunun öldüğünü belirtmektedir. Ölüm sebeplerinin ise alışık olmadıkları Hindistan sıcağından ya da kişiliklerinin pisliğinden⁶⁸¹ ve yetersiz beslenmelerinden olabileceğini ifade etmektedir.⁶⁸² *Meâsir-i Âlemgîrî*'de, ölenler arasında elçi İbrahim Bey'in de olduğunu belirtmekte ancak ne Bernier'in ne de Manucci'nin aktardıkları arasında böyle bir bilgiye rastlanmaktadır.⁶⁸³ Neticede, Delhi'de bir süre kalan elçilerin ülkelerine döndüğü ve dönüşü sırasında kendilerine sekiz bin rupi ile iki sarapa verildiği belirtilmektedir. Ayrıca, Özbek Han'ı içinse serepalar, çok sayıda zarif işlenmiş kumaşlar, bir miktar ince keten, altın ve gümüşle dokunmuş alacha⁶⁸⁴ (ipek kumaş), birkaç halı ve değerli taşlarla süslü iki hançer gönderildiği aktarılanlar arasında yer almaktadır.⁶⁸⁵

3.1.3. Hollanda Tarafından Gönderilen Elçi

Bernier, Özbek elçilerinin ardından, Hollanda'dan Adrican adında bir elçinin Bâbürlü sarayına geldiğini belirtmektedir.⁶⁸⁶ Tam adı Dirk Van Adrichem olan ve 1662-1665 yılları arasında Surat'taki Hollanda fabrikasının yöneticiliğini yapan söz konusu elçinin olumlu bir izlenim bıraktığı anlaşılmaktadır.⁶⁸⁷ Öyle ki, hem Bernier hem de Manucci, Adrican'ın dürüst ve sağlam yargı yeteneğine sahip olduğunu belirtmekte; ayrıca Manucci, elçinin Surat'ta uzun süre kaldığı için Bâbürlü geleneklerini çok iyi bildiğini dile getirmektedir.⁶⁸⁸

⁶⁷⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.121.

⁶⁸⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.121-122. Manucci, Özbeklerin yeme şekilleri ile ilgili daha detaylı bilgi vermiştir. Söz konusu durumu *Bu Özbek soylularının yemeklerini nasıl yediklerini görmek iğrençti, yemek yerken ellerini, dudaklarını ve yüzlerini yağa buluyorlardı, ne çatalları ne de kaşıkları vardı şeklinde ifade etmiştir.* Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s. 40-41.

⁶⁸¹ Bernier Özbekler hakkında aşağılayıcı yorumlarda bulunmuştur. Onlar hakkında *Muhtemelen Özbek Tatarlarından daha dar görüşlü, aşağılık ve pis insanlar yoktur. Bu elçiliği oluşturan kişiler, Âlemgîr'in kendilerine harcamaları için izin verdiği parayı biriktirdiler ve konumlarına hiç uygun olmayan bir tarzda sefil bir parayla yaşadılar* ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.120-121.

⁶⁸² Bernier, **Mogol Empire**, s.121.

⁶⁸³ Must'ad Han, a.g.e., s.20.

⁶⁸⁴ Alchah veya aldchah her iki tarafta dalgalı bir çizgi desene sahiptir. Ayrıca seyahatnamenin 187. sayfasında Marata şefi Şivaci'nin Hollandalı bir sanatçı tarafından canlı olarak çekilmiş portresinde, alchah giymiş olarak tasviri mevcuttur. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.120 dipnot 1; Görsel 9.

⁶⁸⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.120.

⁶⁸⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.127.

⁶⁸⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.127, dipnot 3.

⁶⁸⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.127; Manucci, a.g.e., C.2, s.62.

Bernier, elçinin geliş tarihi ile ilgili bir bilgi vermese de, kaynaklarda 29 Ekim 1662 yılında Âlemgîr'in huzuruna çıktığı belirtilmektedir.⁶⁸⁹ Diğer taraftan, Adrican'ın Âlemgîr'in huzuruna çıkışından bahseden söz konusu yazar, onun nezaketle karşılandığını hatta saraya uygun selamlaşmanın yapılmasından sonra Avrupa tarzı selam vermesine müsaade edildiğini aktarmaktadır.⁶⁹⁰ Tavernier de, Bâbürlü ülkesine gelen elçileri anlatırken özellikle Adrican'a iyi muamelede bulunduğunu belirtmektedir.⁶⁹¹ Öte yandan Manucci, elçinin önce Avrupa tarzı selam verdiğini ve ardından Bâbürlülerin geleneklerine uygun selamladığını ifade etmektedir.⁶⁹² Anlaşılan o ki söz konusu üç seyyah da Adrican'ın nezaketle karşılandığını belirtmektedir. Ancak bu durumun, karşılama töreninin diğer elçilere göre daha nazik yapılmasından ziyade, elçinin Avrupalı olmasıyla ilgili olduğu ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Adrican'ın getirdiği mektuplar, Özbek elçilerinde olduğu gibi umerâ tarafından kabul edilmiştir. Bernier mektubu alan kişinin adını belirtmemekle birlikte, Manucci bu kişinin Murteza Han olduğunu ve mektubu alarak vezire teslim ettiğini aktarmaktadır.⁶⁹³ Diğer taraftan Bernier, mektubun vezirler tarafından kabul edilmesinin saygısızlık olarak algılanmaması gerektiğini; çünkü diğer ülkelerden gelen elçilerin de bu şekilde muamele gördüğünü ifade etmektedir.⁶⁹⁴ Ancak Özbek elçilerinden bahsederken bu durumu aşağılayıcı davranış olarak gören Bernier'in, söz konusu Avrupalı elçiye olumsuz eleştiride bulunmadığı görülmektedir.

Karşılama töreninin ardından, Adrican'a ve maiyetindeki birkaç kişiye brokardan bir serapa verilir; sonrasında ise elçilikle birlikte gelen hediyeler Âlemgîr tarafından kabul edilir. Bu hediyeler, çok sayıda kırmızı ve yeşil ince kumaştan, birkaç büyük aynadan, Çin ve Japon işçiliğine ait eşyalardan ve hediyeler arasında en çok beğenilen Taht-ı revan'dan⁶⁹⁵ oluşmaktadır.⁶⁹⁶ Bernier, elçilerin hürmetini kabul etmenin ve onları sarayının hizmetkârları arasında saymanın, kendi büyüklüğüne ve gücüne yakıştığı düşüncesine sahip olan Bâbürlü hükümdarlarının, elçileri uzun bir

⁶⁸⁹ Manucci, a.g.e., C.2, s.62, dipnot 1; Bernier, **Mogol Empire**, s.127 dipnot 3; Ishrat Alam, "Dutch Trade in Awadh: Farmans Of Shahjahan and Aurangzeb", **Proceedings of the Indian History Congress**, V.62, 2001, s.257.

⁶⁹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.127-128.

⁶⁹¹ Tavernier, a.g.e.. Book II , s.120.

⁶⁹² Manucci, a.g.e., C.2, s.62-63. Ayrıca Manucci hükümdarın huzuruna bir kişiden fazla kişinin girmesinin yasak olmasına rağmen beş kişinin de Adrican'a eşlik ettiğini ve bu durumun bir ihsan kaynağı olduğunu ifade etmiştir.

⁶⁹³ Manucci, a.g.e., C.2, s.63.

⁶⁹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.127-128.

⁶⁹⁵ Hareket etmek, ilerlemek anlamına gelen *raftan* fiilinin şimdiki zaman kipi olan *rawan* kelimelerinden türemiştir. Takht-i rawan erkeklerin omuzlarında taşınırdı ve yalnızca hükümdar ve ailesi tarafından kullanılırdı. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.128 dipnot 2. Ayrıca Bernier'in söz konusu tahtı tarifi için bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.370.

⁶⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.128. Hediyeler için ayrıca bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.62-63.

süre sarayda tuttıklarını belirtmektedir.⁶⁹⁷ Bu nedenle Adrican'ın, Özbeklerden gelen elçiler kadar olmasa da, bir süre Delhi'de kaldığı bilinmektedir.⁶⁹⁸

Bernier'in belirttiğine göre Hollanda elçisinin asıl amacı Âlemgîr'in gözüne girmek ve ona kendi ülkeleri hakkında bilgi vermektir. Böylece, fabrika kurdukları bölgelerde nüfuz elde edebilmeyi ve ticaret yaptıkları limanlarda yaşanan herhangi bir sorunda Bâbürlü hükümdarları ile iletişime geçerek şikâyetlerini aktarabilmeyi ummaktadırlar.⁶⁹⁹ Diğer taraftan, Bâbürlü Devleti ile yapılan ticaretin oldukça kazançlı olduğu fikrini aşlamaya çalışan elçiler, bu sayede her yıl Hindistan'a getirdikleri altın ve gümüşün hatırı sayılır bir meblağa ulaştığını dile getirmektedirler.⁷⁰⁰

Adrican, Delhi'de kaldığı sürede maiyetindeki kişilerden hastalananlar hatta ölenler olur; bu nedenle de daha fazla kalmak istemeyerek kendisi ile Batavia⁷⁰¹ valisi için verilen hediyelerin yanı sıra nazik bir mektup eşliğinde Delhi'den ayrılır.⁷⁰² Söz konusu bu mektup muhtemelen Hollandalıların isteklerine olumlu bir cevabı içermektedir; zira kaynaklarda Adrican'ın 1662 yılında Delhi'de iken bir imtiyaz elde ettiği ifade edilmektedir.⁷⁰³ Ayrıca hem Bernier hem de Manucci, mektubun nazik bir şekilde yazıldığını dile getirmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler, söz konusu mektubun bir imtiyaz elde etme amacıyla yazılmış olma olasılığını kuvvetlendirmektedir.⁷⁰⁴

3.1.4. Habeşistan'dan Gelen Elçiler

Âlemgîr'in tahta çıkışından sonra elçi gönderen ülkelerden birisinin de Habeşistan olduğu bilinmektedir.⁷⁰⁵ Habeşistan Krallığı, Portekizlilerle birlikte gelen misyonerler tarafından Roma Katolik kilisesinin tesiri altına almak istenir ve bunun sonucunda 1607-1632 yılları arasında hüküm süren Susenios, 1626'da Katolikliğe geçer.⁷⁰⁶ Ancak daha sonra yerli Hristiyan halk, putperest sayılarak yeniden vaftiz edilmek istenince büyük bir isyan çıkar, kanlı biçimde bastırılan bu isyan sonunda Kral, oğlu Fasilidas lehine tahttan çekilmek zorunda kalır. 1632 yılında tahta geçen

⁶⁹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.128.

⁶⁹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.128. Manucci dört ay olduğunu aktarmıştır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.63.

⁶⁹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.128,129.

⁷⁰⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.129. Burada Manucci elçilerin Âlemgîr'e minnettarlık göstergesi olarak, Hollanda Şirketi'nin gemilerini ve filolarını hatta Hindistan'da sahip oldukları her şeyi, yani birçok kaleyi, toprakları ve adaları kullanmayı teklif ettiğini aktarmıştır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.63.

⁷⁰¹ Doğu Hint Adaları'ndaki tüm Hollanda fabrikalarının ve mülklerinin şefi, aslında Hollanda Hint Adaları Genel Valisi. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.128.

⁷⁰² Bernier, **Mogol Empire**, s.128.

⁷⁰³ Alam, a.g.m., s.257; Bernier, **Mogol Empire**, s.127, dipnot 3.

⁷⁰⁴ Manucci, a.g.e., C.2, s.63; Bernier, **Mogol Empire**, s.128.

⁷⁰⁵ Tavernier, a.g.e.. Book II, s.120; Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷⁰⁶ Levent Öztürk "Etiyopya", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.494.

Fasilidas, 1636 yılında Gonder'i merkez yapar ve Cizvit papazlarını ülkesinden çıkarır.⁷⁰⁷ Bunun üzerine Roma Katolik kilisesi, söz konusu ülkeye Fransisken rahiplerini göndermek ister; ancak Fasilidas bunu engeller. Öte yandan, Fasilidas'ın Yemen imamları ve Türk paşaları ile diplomatik ilişkiler kurarak İslama karşı ilgi duyduğu bilinmekte ve Bâbürlü Devleti'ne gönderilen elçilik heyetinin de söz konusu bu döneme rastladığı görülmektedir.⁷⁰⁸ Bernier'in eserinde kesin bir tarih belirtilmese de, *Meâsir-i Âlemgîrî*'ye baktığımızda elçilerin 1665 yılı başlarında Delhi'de olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁷⁰⁹

Habeşistan'dan gelen elçiler hakkında detaylı bilgilere yer veren Bernier, elçilerin iki kişi olduğunu ve onlarla daha önceki seyahatleri sırasında karşılaştığını dile getirmektedir. Yazar, Müslüman bir tüccar olarak belirttiği ilk elçinin adını zikretmemekte; ancak onunla Moka'da tanıştığını, bu şahsın söz konusu bölgeye köle satmak ve elde ettiği gelirle Hint malları satın almak amacıyla gönderildiğini aktarmaktadır.⁷¹⁰ Diğer elçinin ise Halep'te dünyaya gelmiş bir Hristiyan olduğunu ve Habeşistan'da "Murat" ismiyle tanındığını ifade etmektedir. Ayrıca, söz konusu kişiyle de Moka'da tanıştığını, bir müddet aynı odada ikamet ettiklerini ve nihayetinde Habeşistan'a gitme fikrinden Murat'ın telkinleri sonucunda vazgeçtiğini dile getirmektedir.⁷¹¹ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de gelen elçilerden sadece birinin adı zikredilmekte ve buna göre söz konusu elçinin adı Siddi Kâmil olarak belirtilmektedir.⁷¹² Adı geçen elçi, Bernier'inn ismini vermediği Müslüman tüccar olacağı gibi tamamen farklı bir kişi olma ihtimali de bulunmaktadır. Ancak bu durumun teyidi için kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. Nitekim Bâbürlü sarayına gelen elçilere dair bilgi veren Tavernier söz konusu elçilik heyetinden bahsetmezken; Manucci, Bernier gibi sadece Murat ismini aktarmaktadır.⁷¹³

Bernier'in verdiği bilgilere göre, elçiler; maiyetinde yirmi beş seçkin köle, on beş at, katır, bir çift fildişi, misk yağı ile dolu bir öküz boynuzu olduğu hâlde, Habeşistan'ın başkenti Gonder'den yola çıkarlar. Önce Moka'ya ulaşan elçiler, oradan da Surat'a giden bir Hint gemisine binerek, beş günlük bir yolculuğun ardından söz konusu şehre ulaşırlar. Bu yolculuk esnasında birkaçının hayatını kaybettiğini aktaran Bernier, elçilerin maiyetinde getirdikleri hediyelerin de telef olduğunu

⁷⁰⁷ Öztürk, "Etiyopya", s. 494

⁷⁰⁸ Öztürk, "Etiyopya", s. 494.

⁷⁰⁹ Must'ad Han, a.g.e., s.32. İslam Ansiklopedisi'nde de 1665 yılında elçilik heyetinin gönderildiği belirtilir. Bkz. Öztürk, "Etiyopya", s.494. Diğer taraftan Manucci Âlemgîr'in Keşmir ziyaretinden dönüşünde daha Delhi'ye varmadan Habeşistan elçilerinin onu tebrik etmek için geldiğini aktarmıştır. Manucci, a.g.e., C.2, s.109-110 Ancak *Meâsir-i Âlemgîrî*'de, Âlemgîr'in Delhi yakınlarına varışı Kasım 1663 olarak belirtilmiştir. Bkz. Must'ad Han, a.g.e., s.29. Dolayısıyla burada Manucci ile *Meâsir-i Âlemgîrî*'de geçen tarihlerin uyuşmadığı sonucu çıkmaktadır.

⁷¹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s. 134.

⁷¹¹ Bernier, **Mogol Empire**, s. 134-135. Bernier'in söylemine göre Murat Habeşistan'a gitmenin tehlikeli olabileceğini söyler ve bu nedenle söz konusu bölgeye gitmekten vazgeçen Bernier Surat'a doğru yola çıkar. Ayrıca Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.2.

⁷¹² Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷¹³ Manucci, a.g.e., C.2, s.110.

belirtmektedir.⁷¹⁴ Diğer taraftan söz konusu yazar, elçilerin Surat'a vardktan hemen sonra Şivaci⁷¹⁵ adında bir Bicapur isyancısının kasabaya girerek şehri yağmaladığını aktarmakla birlikte elçilerin bulunduğu evin ve eşyalarının yandığını, bu nedenle sefil bir hâlde kaldıklarını ifade etmektedir.⁷¹⁶

Şivaci'nin saldırısından bir süre sonra Surat Valisi'nin yardımıyla Delhi'ye ulaşan elçiler, ilk etapta Âlemgîr'in huzuruna kabul edilmez ve bu durum karşısında Bernier, *Beş veya altı yıllık bir aradan sonra böyle beklenmedik bir şekilde karşılaşmak hoş bir sürprizdi. Eski dostumu sevgiyle kucakladım ve ona elimden gelen tüm hizmeti sunacağıma söz verdim* ifadeleriyle elçilere yardımcı olduğunu dile getirmektedir.⁷¹⁷ Bu bağlamda Danışmend Han ile konuşan Bernier, elçilerin kabulünü sağladığını şu şekilde aktarmaktadır: *Dışişleri Bakanı olan Agâh Danechmend-kan'la gizlice görüştiğimizde, Etiyopya hükümdarının azametini o kadar başarılı bir şekilde anlattım ki, Âlemgîr elçileri kabul etmeye ve mektuplarını almaya ikna oldu.*⁷¹⁸ Diğer taraftan, Habeşistan hükümdarının elçileri göndermedeki amacının Âlemgîr'den alacağı hediyeler olduğuna dair söylentilerin çıktığını belirtmektedir.⁷¹⁹

Bir süre bekletildikten sonra, nihayet saraya davet edilen elçilerin her ikisine de brokar yelek, ipek kuşak ve aynı malzemeden yapılmış bir sarık sunulur; ayrıca yaklaşık altı bin rupi verilir. Bernier, bu paranın eşitsiz bir şekilde bölündüğünden, Müslüman olan elçinin dört bin rupi ve Murat'ın bir Hristiyan olduğu için sadece iki bin rupi aldığından söz etmektedir. Ayrıca Habeşistan hükümdarı için de bir serapa, gümüş yaldızlı iki büyük trompet; iki gümüş davul, yakutlarla süslü bir hançer, yaklaşık yirmi bin frank değerinde altın ve gümüş rupiler verildiğin belirtmektedir.⁷²⁰ Söz konusu yazarın ifadesine göre, verilen paralar Bâbürlü Devleti içerisinde harcanmalıydı ve bu nedenle elçiler; baharat, ince pamuklu kumaş, hükümdarları için gömlek ve abba⁷²¹ (Arap yelegi) yapımında kullanılan kırmızı-yeşil İngiliz kumaşı gibi malzemeler satın almakla birlikte bütün bu malları, gümrük vergisi ödmeden ihraç etme ayrıcalığına sahip olurlar.⁷²²

Bernier, elçiler hakkında olumlu bahsetse de arkadaşı olarak gördüğü Murat'a bazı noktalarda kızgın olduğunu belirtmektedir.⁷²³ Eleştirdiği noktalardan ilkin, elçinin Portekizliler zamanından

⁷¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.135.

⁷¹⁵ Şivaci, 1627'de doğdu ve 5 Nisan 1680'de öldü. Bernier, **Mogol Empire**, s.136 dipnot 3. Söz konusu kişiden Şivaci'nin İsyanı başlığı altında ayrıntılı şekilde bahsedilmiştir.

⁷¹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.135-136.

⁷¹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.137-138.

⁷¹⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.138.

⁷¹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.134.

⁷²⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s. 139-140.

⁷²¹ Aba, iyi bilinen kısa ceket veya yelektir. Bernier, **Mogol Empire**, s.139, dipnot 3.

⁷²² Bernier, **Mogol Empire**, s.139-140.

⁷²³ Bernier, **Mogol Empire**, s.140.

beri harap halde olan Habeşistan'daki bir caminin onarımı için hükümdarlarını ikna edeceğine dair Âlemgîr'e söz vermesi ve karşılığında para alması olarak aktarmaktadır.⁷²⁴ Söz konusu caminin ise, Müslümanlığı yaymak amacıyla Mekke'den gelen bir dervişin türbesi olarak inşa edildiği bilinmektedir.⁷²⁵ Murat'ı eleştirdiği diğer bir noktayı ise Habeş hükümdarına götürmek için Âlemgîr'den Kuran ve sekiz kitap istemesi olarak belirtmektedir. Ayrıca Bernier, kitapların adlarını bilmediğini ve Müslüman inancını savunmak adına yazılmış risaleler olabileceğinden söz etmektedir.⁷²⁶ Her iki gerekçe birlikte değerlendirildiğinde, yazarın eleştirilerinin asıl nedeninin Hristiyan olan arkadaşının İslam diniyle ilgili meselelerde faaliyet göstermesi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Bernier, söz konusu bu durumu açıklarken *Hristiyan Hükümdar adına hareket eden yine Hristiyan elçinin yaptığı bu eylemlerde bana son derece alçakça ve aşağılık geldi* sözleriyle dile getirmekte; bu da eleştirilerinin dini nedenlerden kaynaklandığını kuvvetlendirmektedir.⁷²⁷

Bernier, elçilerin Delhi'de kaldıkları süre boyunca Danışmend Han'ın onları sık sık evine davet ettiğini ve ülkeleri hakkında birçok soru sorduğunu, asıl amacının ise Nil'in Nehri hakkında bilgi edinmek olduğunu belirtmektedir. Diğer taraftan, Âlemgîr'in Habeşistan'daki Müslümanlık hakkında bilgi almak için elçileri iki kez yanına çağırdığını aktarmaktadır.⁷²⁸ Elçilerin hükümdar tarafından kabul edilmesine rağmen, kaynaklarda özellikle de Manucci'nin eserinde aktarılanlara göre Habeşistan'dan gelenlerin elçi sıfatı ile gönderilip gönderilmediği konusunda şüpheler bulunmaktadır. Bernier onların sahteliğine dair bir bilgi vermese de Manucci, söz konusu elçilerin sarhoş olduğu bir anda bazı gerçekleri kendisine itiraf ettiğini belirtmekte hatta bu kişilere inandığı gerekçesiyle Bernier'i eleştirmektedir.⁷²⁹ Manucci'nin aktardığına göre, Habeşistan hükümdarı kendisini "müzik aletlerinin sultanı" olarak adlandırır ve izni olmaksızın hiçbir hükümdarın bu aletleri kullanamayacağını iddia eder. Bu durumun farkında olan Murat ve arkadaşı, Habeş hükümdarının itibarını koruyormuş gibi görünerek ona, Bâbürlü sarayında müzik aletlerini izinsiz kullanan yeni bir hükümdarın olduğunu bildirirler. Söz konusu haberi alan Habeş hükümdarı ise onlara müzik aletlerini⁷³⁰ teslim almalarını emreder. Böylece asıl amaçları elçilere verilen hediyeleri elde etmek olan bu iki tüccar Bâbürlü sarayına gitme fırsatı yakalar. Hatta Manucci'nin

⁷²⁴ Bernier ve Manucci'nin söz konusu durumu farklı şekilde ifade etmişlerdir. Bernier bu isteğin Âlemgîr tarafından olduğunu belirtirken Manucci isteğin elçiler tarafından yöneltildiğini bu bağlamda hükümdarları adına sahte mektup hazırladıklarını ve cami onarımı bahansenisye para elde ettiklerini belirtir. Bkz Bernier, **Mogol Empire**, s.140; Manucci, a.g.e., C.2, s.110-114.

⁷²⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.140.

⁷²⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.140-141.

⁷²⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.140-141.

⁷²⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.141-143.

⁷²⁹ Manucci, a.g.e., C.2, s.110-113.

⁷³⁰ Bahsettiğimiz üzere Bernier, elçilere verilen hediyeler arasında davul ve trompetin olduğunu belirtmektedir. Bu da elçilerin, Habeş Hükümdarı'na sunabilmek için müzik aleti istemiş olabileceğini akla getirir ancak öte yandan Manucci gelen elçilere cübbe (serpa), trompet ve davulun detten olduğu için verildiğini, elçilerin ise bu durumdan faydalanarak hükümdarlarına müzik aleti götürebileceklerini belirtmiştir. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.113-114.

ifadelerin göre, hazırladıkları mektupları⁷³¹ Habeş hükümdarından gelmiş gibi göstererek Âlemgîr'in huzuruna çıkarlar ve bu sayede büyük miktarda para elde ederler.⁷³²

Manucci'nin elçilerin sahteliğine ilişkin aktardığı bilgilerin doğruluğunu teyid edecek bir veriye ulaşılamamaktadır. Öte yandan, yukarıda belirttiğimiz üzere Bernier, elçilerin gerçekliğini kabul etmekte ve bu doğrultuda bilgi vermektedir. Bununla birlikte, hem cami inşası hem de kutsal kitaplar meselesi bağlamında eleştirilerde bulunarak, bir elçinin bu şekilde hükümdar adına hareket etmesini yanlış bulduğunu ifade etmektedir. Söz konusu duruma bakacak olursak Âlemgîr de Manucci gibi yapılan elçilik görüşmelerinin gerektiği şekilde olmadığını düşünmekte ancak buna rağmen elçilerin sahte olabileceğine dair bir imada bulunmamaktadır.

3.1.5. Mekke, Basra ve Yemen'den Gelen Elçiler

Bernier, Habeşistan'dan gelen Murat ve arkadaşının Bâbürlü sarayına kabul edildiği dönemlerde Mekke, Basra ve Yemen'den de elçiler geldiğini bizlere aktarmaktadır.⁷³³ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de aktarılanlara baktığımızda, Bernier'i destekler nitelikte bilgilere rastlanmaktadır. Bu bağlamda söz konusu eserde de, Basra hariç diğer elçilerin aynı dönemde hükümdarın huzuruna çıktığına dair bilgilere ulaşmak mümkündür.⁷³⁴ Diğer taraftan, Bernier Habeşistan'dan gelen elçiliğin ötekilere kıyasla biraz daha iyi karşılandığını, hatta Mekke, Basra ve Yemen'den gelen elçilerin saygı görmediğini ifade etmektedir. Söz konusu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

Bu elçilerin ilk üçüne çok az veya hiç saygı gösterilmedi. Donanımları o kadar kötüydü ki herkes onların sadece hediyeleri karşılığında para almak ve elçilere ait mülk olarak tüm vergilerden muaf olarak getirdikleri çok sayıda at ve farklı mallar sayesinde daha da önemli meblağlar elde etmek için geldiklerinden şüpheleniyordu. Bu atların ve malların ürünleriyle, Hindistan'ın mamullerini satın aldılar; ayrıca, ihraç edilen bütün mallar için alınan vergiyi ödmeden bunları krallıktan çıkarma ayrıcalığına da sahip olduklarını iddia ettiler. Habeşistan Hükümdarı'nın elçiliği biraz daha fazla dikkate değer olabilir.⁷³⁵

Bernier'in; Mekke, Basra ve Yemen elçilerine dair aktardıklarına bakıldığında, söz konusu üç elçilikle ilgili pek fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Öyle ki, Bernier'in yalnızca elçilerin maiyetlerinde getirdikleri hediyeleri kaydetmekle yetindiği görülmekte ve bu bağlamda her birinin, Arap atlarından oluşan hediyelerle Âlemgîr'in huzuruna çıktıkları bilinmektedir.⁷³⁶ Bunu nedini,

⁷³¹ Manucci'nin aktardığına göre söz konusu mektubun içeriğinde, cami onarımı için para talebi ile hükümdarlarına götürülmek üzere kutsal kitap istekleri yer almaktadır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.111.

⁷³² Manucci, a.g.e., C.2, s.110-114.

⁷³³ Bernier, *Mogol Empire*, s.133.

⁷³⁴ Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷³⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.134.

⁷³⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.133.

heyetlerin önem atfedilmeyen bir şekilde karşılanmalarına ya da yazarın bu hadiseyi mühim görmemesine bağlanabilir. Öte yandan, dönemin diğer kaynakları incelendiğinde, söz konusu elçilik heyetlerine dair daha ayrıntılı ve açıklayıcı bilgilere rastlanmaktadır.

Manucci, Âlemgîr'in saltanatının başlarında kendisine gönderdiği parayı kabul etmediği için pişmanlık duyan Mekke Şerifi'nin, şimdi tebriklerini iletmek üzere bir elçilik heyeti gönderdiğini belirtmektedir.⁷³⁷ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de yer alan bilgilere göre ise, Âlemgîr'in saltanatının dördüncü yılında⁷³⁸ Mekke'ye gönderdiği Hacı Ahmed Seyyid, 1665 yılında dönerken Seyyid Yahya adında kişi da onlarla Bâbürlü sarayına gelir.⁷³⁹ Buradan hareketle, Mekke Şerifi tarafından elçi sıfatı ile gönderilen Seyyid Yahya'nın Mart 1665 tarihinde Delhi'de olduğu bilgisine ulaşılmaktadır.⁷⁴⁰ Diğer taraftan Bernier, Mekke'den gelen elçinin hediye olarak Arap atının yanı sıra Kâbe'yi süpürmek için kullanılan bir süpürgeyi Âlemgîr'e sunduğunu belirtir.⁷⁴¹ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de süpürge den bahsedilmemekle birlikte, hediyeler arasında kutsal emanetlerin olduğu bilgisi verilmektedir.⁷⁴² Karşılığında ise bir hilat ve altı bin rupi alarak döndüğünü belirtilmekte ve ayrıca Yemen'den gelen elçinin de Bernieren ifade ettiği gibi dokuz Arap atını Âlemgîr'e sunduğunu aktarılmaktadır.⁷⁴³

Basra'dan gelen elçiliğe baktığımızda Yusuf Hikmet Bayur'un kitabında yer alan bilgiye göre, Âlemgîr'in huzuruna çıkan ilk elçi 1661 yılında gelen Kasım Aka'dır.⁷⁴⁴ Ayrıca, söz konusu yazar 1665 yılına gelindiğinde, aynı elçinin ikinci kez Bâbürlü sarayına geldiğini de belirtmektedir.⁷⁴⁵ Bernier'in aktarımında yer alan Basra elçisi de kuvvetle muhtemel 1665 yılında gelen Kasım Aka'dır; çünkü yukarıda da değindiğimiz üzere söz konusu yazar, Mekke, Basra, Yemen ve Habeşistan'dan gelen elçilerin neredeyse aynı tarihte geldiği bilgisini eserinde belirtmektedir. Buradan hareketle Basra elçisinin de diğer elçilerle birlikte 1665 yılının başlarında Bâbürlü sarayında olduğu bilgisine ulaşılabilir. Diğer yandan Manucci, Basra'dan gelen elçilerin asıl amacının yanlarında getirmiş oldukları Arap atlarını satmak ve aldığı malları vergi vermeden ihraç edebilmek olduğunu aktarmaktadır.⁷⁴⁶ Kaynaklarda söz konusu durumla ilgili bir bilgiye

⁷³⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.114.

⁷³⁸ Must'ad Han, a.g.e., s. 251.

⁷³⁹ Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷⁴⁰ Must'ad Han, a.g.e., s.32. Ayrıca Yusuf Hikmet Bayur ve Farooqi'nin kitabında da verilen bilgilerde söz konusu tarih belirtilmiştir. Bayur, a.g.e., C.2, s. 251. Naimur Rahman Farooqi, **Bâbürlü-Osmanlı İlişkileri**, Çev. Mehmet Akif Erdoğan, Selenge, İstanbul 2023, s.145.

⁷⁴¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.133.

⁷⁴² Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷⁴³ Must'ad Han, a.g.e., s.32.

⁷⁴⁴ Must'ad Han, a.g.e., s.20; Bayur, a.g.e., C.2, s.252.

⁷⁴⁵ Bayur, a.g.e., C.2, s.253. *Meâsir-i Âlemgîrî*'de 1661 yılında gelişi ile ilgili bilgi yer alırken 1665 yılına dair bilgi yer almamaktadır.

⁷⁴⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.115-116.

rastlanmamakla birlikte Bernier, özellikle Basra Yemen ve Mekke'den gelen elçilerin donanmalarının çok kötü olduğunu, bu nedenle de onların para elde etmek, vergilerden muaf olmak gibi beklentilerle geldiklerine dair düşüncelerinin yayıldığını belirtmektedir.⁷⁴⁷

3.1.6. İran'dan Gelen Elçi

Âlemgîr tahta çıktığı dönemde, İran'da hüküm süren Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah II. Abbastır. Bernier, söz konusu hükümdarın Âlemgîr'e elçi gönderdiğini belirtmekle birlikte, hangi tarihte geldiğine dair net bir bilgi vermemektedir. *Meâsir-i Âlemgîrî*'de elçinin 19 Nisan 1661 Cuma günü Multan'a girdiği ve 22-23 Mayıs'ta mektubunu Âlemgîr'e sunduğu belirtilir.⁷⁴⁸ Ancak Manucci, İran'dan gelen elçinin Âlemgîr'in saltanatının ikinci yılında gönderildiğini aktarır.⁷⁴⁹ Diğer taraftan, Yusuf Hikmet Bayur da elçinin geliş tarihini Mayıs 1661 olarak ifade eder.⁷⁵⁰

Bernier, elçilerin karşılanmasına dair Bâbürlü sarayında bulunan İranlı devlet adamlarının söylentiler yaydığını belirtmektedir. Bu söylentilere göre, elçi daha Delhi'ye girmeden önce Âlemgîr tarafından görevlendirilen kişiler onu karşılamaya gider. Karşılamanın amacı ise, gelen elçinin niyetini öğrenmek ve Âlemgîr'in huzuruna çıkarken selamın nasıl verileceği ile mektubunun vezirler tarafından hükümdara nasıl ulaştırılacağı konusunda elçiyi bilgilendirmektir.⁷⁵¹ Manucci, görevlendirilen kişinin Abdullah Bey olduğunu ve ayrıca elçinin geleneksel selamlamayı kabul etmemesi hâlinde onun geri gönderileceği iddiasının olduğundan söz etmektedir.⁷⁵² Fakat Bernier, söz konusu söylentilerin yalan olduğunu; *Ancak tanık olduğumuz şeylerden, bunların boş hikâyeler olduğu ve Âlemgîr'in bu tür çarelere başvurma zorunluluğunun çok üstünde olduğu yeterince açıktır* cümleleri ile ifade etmektedir.⁷⁵³

Bernier, elçinin adından söz etmese de *Meâsir-i Âlemgîrî*'de gelen kişinin Budag Bey olduğu belirtilmektedir.⁷⁵⁴ Ayrıca söz konusu eserde, elçinin Multan'a vardığında Terbiyet Han tarafından, Lahor'a girişinde ise Halilullah Han tarafından misafirperver bir şekilde karşılandığı, hatta

⁷⁴⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.134.

⁷⁴⁸ Must'ad Han, a.g.e., s.21.

⁷⁴⁹ Manucci, a.g.e., C.2, s.47. Âlemgîr ilk taç giyinme töreni Temmuz 1658 yılında gerçekleştirmiştir. Kardeşleri ile olan mücadelesi bitmediği için tam bir tören düzenlenmemiş ve bu nedenle ikinci töreni Haziran 1659 yılında gerçekleştirmiştir. Manucci eğer Âlemgîr'in tahta çıkışını 1659 olarak kabul ettiyse elçinin geliş tarihi ile ilgili verdiği tarih *Meâsir-i Âlemgîrî* ile uyusmaktadır. Çünkü Meas-ir Âlemgîride tahta çıkış tarihi 1658 olarak alınmıştır ki söz konusu eserde 1 Mayıs 1660 ile 19 Nisan 1661 aralığını saltanatın üçüncü yılı olarak aktarılmıştır. Bkz. Must'ad Han, a.g.e., s.18.

⁷⁵⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.249.

⁷⁵¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.146.

⁷⁵² Manucci, a.g.e., C.2, s.48.

⁷⁵³ Bernier, **Mogol Empire**, s.146.

⁷⁵⁴ Must'ad Han, a.g.e., s 21.

hediyeler sunulduğu aktarılmaktadır.⁷⁵⁵ Bernier, Delhi'ye ulaşan Budag Bey'in büyük bir saygı ile karşılandığı; güzergâh üzerindeki mekânların bu vesileyle yeniden düzenlendiği ve sarayın kapısından girişinde, çok sayıda ümeranın hazır bulunduğu resmi bir merasimle selamlandığı üzerinde durmaktadır. Ayrıca Âlemgîr'in elçiyi nezaketle karşıladığını ve Fars usulü selamlama sonrasında hoşnutsuzluk göstermeden mektubu kendisi aldığını belirtmektedir. Hatta özel bir saygı göstergesi olarak mektubu başının tepesine kadar kaldırdığını ve saray görevlisinin yardımıyla mührünü açtığını da vurgulamaktadır.⁷⁵⁶ Ancak Manucci, Budag Bey'in selamını iki elini göğsüne koyarak Fars usulüne göre yaptığını; bunun üzerine yanına gelen adamların onu bir şey öğretiyormuş gibi ellerini indirip başını eğdiğini, elçinin ise direnmeden Bâbürlü geleneklerine uygun şekilde selam verdiğini dile getirmektedir. Ayrıca mektubun ise saray görevlileri tarafından alınarak şehzadeye ve ondan da Âlemgîr'e teslim edildiğinde söz etmektedir.⁷⁵⁷ Buradan hareketle, söz konusu merasimin iki seyyah tarafından farklı şekilde yorumlandığı görülmektedir. *Meâsir-i Âlemgîrî*'ye baktığımızda ise yazar, elçinin nasıl selam verdiğine dair fazla bilgi vermemekle birlikte yalnızca Budag Bey'in eğildiği ve Şah tarafından gönderilen mektubu Âlemgîr'e sunduğundan söz etmektedir.⁷⁵⁸

Bernier'in aktardığına göre, gelen mektubu açan Âlemgîr, ciddi bir ifadeyle içindikileri inceler ardından elçiye brokar bir yelek, sarık ve serapa verilmesini emreder.⁷⁵⁹ Daha sonra elçinin getirdiği hediyelerin takdim edilmesini ister. Böylece yirmi beş at, yirmi deve; gül suyu ve Bedmuskh⁷⁶⁰ adı verilen, çok değerli ve nadir bulunan bir tür damıtılmış su, beş veya altı halı, küçük çiçeklerle işlenmiş birkaç parça brokar⁷⁶¹ dört Şam palası, hepsi değerli taşlarla kaplı aynı sayıda hançer ve son olarak beş veya altı takım at mobilyası Âlemgîr'e sunulur.⁷⁶² Söz konusu yazarın ifadesine göre, Âlemgîr bu hediyeler karşısında son derecede memnun olur ve elçiye kalacak yer tahsis ederek sık sık onu görmek isteğini belirtir.⁷⁶³ Manucci, elçinin Ali Merdan Han'ın yanında kaldığını aktarırken *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Rüstem Han'ın konağı olarak aktarır.⁷⁶⁴ Diğer taraftan Bernier, elçinin Delhi'de dört-beş ay kaldığını ve devlet görevlileri ile birlikte güzel

⁷⁵⁵ Must'ad Han, a.g.e., s.21.

⁷⁵⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.147.

⁷⁵⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.50.

⁷⁵⁸ Must'ad Han, a.g.e., s.21.

⁷⁵⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.147.

⁷⁶⁰ Kuzey Hindistan'da çok itibar gören, söğüt türünden damıtılan bir içkidir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.147, dipnot 1.

⁷⁶¹ Bernier öylesine ince ve narin bir üslupla ki Avrupa'da böylesine zarif bir şey görüldüğünden şüphe ediyorum der.

⁷⁶² Bernier, **Mogol Empire**, s.147-148.

⁷⁶³ Bernier, **Mogol Empire**, s.148.

⁷⁶⁴ Manucci, a.g.e., C.2, s.51; Must'ad Han, a.g.e., s.22.

vakit geçirdiğini dile getirir.⁷⁶⁵ Ancak Manucci eserinde, elçinin Muhammed Amir Han (Emir Cumla'nın oğlu) dışında kimsenin davetini kabul etmediği bilgilerine yer verir.⁷⁶⁶

Bernier, elçinin gelişi ile ilgili bazı söylentilerin yayıldığını aktarmaktadır. Buna göre, Delhi sarayında bulunan İranlılar, Şah tarafından gönderilen mektupla ilgili iddialarda bulunmaktadır. Söz konusu iddialara göre Şah Abbas elçilerle birlikte gönderdiği mektubunda, Dârâ Şükûh'un ölümü ve Şah Cihan'ın hapsedilmesi nedeniyle Âlemgîr'i sert bir şekilde kınar; bu tür eylemlerin bir kardeşe, bir oğul ve sadık bir Müslüman'a yakışmadığını söyleyerek onu eleştirir.⁷⁶⁷ Ayrıca Şah Abbas mektubunda *O zamandan beri sen bu Âlemgîrsin*⁷⁶⁸, *Besm-Allah, Tanrı adına sana bir kılıç ve atlar gönderiyorum. Bu nedenle şimdi birbirimize karşı gelelim* ifadelerine yer vererek Âlemgîr'i savaşa davet eder.⁷⁶⁹ ncak Bernier, çevresinden edindiği bilgilere dayanarak böyle bir durumun gerçekleşmediğini belirtir ve İranlıların kibirli bir tutuma sahip olduklarını kabul etmekle birlikte, Bâbürlar gibi güçlü bir devlete karşı saldırgan bir tavır sergileyebilecek durumda olmadıklarını ifade eder.⁷⁷⁰ Diğer taraftan, Kandahar'ı elinde tutmak ve Türkiye'ye⁷⁷¹ karşı sınırlarını korumak zorunda olan İran Şahı'nın, böyle bir düşmanlığı yapamayacağını dile getirir.⁷⁷² Manucci de söz konusu söylemlerin yayıldığını, ancak mektupta ne yazdığını kimsenin bilmediğini çünkü Âlemgîr'in bunu kendi vezirlerine bile söylemediğinden söz eder.⁷⁷³ Yusuf Hikmet Bayur ise mektubta, Şah Abbas'ın iki hanedan arasındaki dostluğu hatırlattığı ve ihtiyaç halinde yardıma hazır olduğu ifadelerinin yer aldığını belirtir.⁷⁷⁴ Yine Söz konusu yazarın aktardığına göre, Şah Abbas'ın teklifine öfkeyle karşılık veren Âlemgîr, yalnızca Allah'ın yardımına güvendiğini ifade eder.⁷⁷⁵

Mektubun içeriğine dair verilen bilgilere bakıldığında, kuvvetle muhtemeldir ki Âlemgîr, yazılanlardan pek memnun olmamaktadır. Çünkü Bernier, mektub için çıkan dedikoduların asılsız olduğunu belirtmekle birlikte yazılanların saldırgan bir dille kaleme alındığı ihtimailni de dile getirmektedir. Bu bağlamda, yazarın aktardığına göre elçiliğin Delhi'den ayrılmasından iki veya üç gün sonra, İran Şah'ı adına sunulan atların elçi tarafından sakatlandığını öne süren Âlemgîr söz konusu kişinin sınırda yakalanması ve götürdüğü tüm Hintli kölelerin elinden alınması emrini

⁷⁶⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.148.

⁷⁶⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.52-53.

⁷⁶⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.149.

⁷⁶⁸ Dünyanın Fatih.

⁷⁶⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.149.

⁷⁷⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.149.

⁷⁷¹ Osmanlı Devleti kastedilmektedir.

⁷⁷² Bernier, **Mogol Empire**, s.149.

⁷⁷³ Manucci, a.g.e., C.2, s.52.

⁷⁷⁴ Bayur, a.g.e., C.2, s.249.

⁷⁷⁵ Bayur, a.g.e., C.2, s.249.

verir.⁷⁷⁶ Ayrıca yazar, kölelerin kıtlık nedeniyle son derece ucuza satın alındığını ve elçilikle gelen hizmetçilerinin çok sayıda çocuğu çaldığını da dile getirir.⁷⁷⁷ Diğer taraftan Bernier, elçinin tutuklatılmasındaki asıl nedenin ya İran Şahı'nın gönderdiği mektubun saldırgan ifadeler içermesi ya da elçinin davranışlarından rahatsız duymasından ötürü olabileceğini dile getirir.⁷⁷⁸ Manucci ise sınırda yapılan denetimin, elçiliğin dönüşü sırasında Hindistan'dan herhangi bir kişinin İran'a götürülmesini önlemek için olduğunu belirtir.⁷⁷⁹ Ayrıca, bunun nedenini İranlıların Hindistan halkını köle olarak görmelerine bağlayan Manucci, olayın arka planındaki asıl sebebin tam olarak bilinmediğini de ifade eder.⁷⁸⁰

Bernier, Bâbürlü sarayına gelen elçiden bahsettikten sonra, ilerleyen süreçte Âlemgîr'in Terbiyet Han'ı elçi olarak Şah Abbas'a gönderdiğini; ancak nezaketsiz bir şekilde karşılandığını aktarmaktadır. Bu nedenle de hükümdarın İran üzerine bir sefer düzenlemeyi planladığını, fakat Şah'ın ölümü üzerine bu seferden vazgeçtiğini dile getirmektedir.⁷⁸¹ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîr*'de de Bernier'i destekler nitelikte bilgiler yer almaktadır. Söz konusu eserde aktarılanlara göre, 1666 yılında İran'a elçi sıfatı ile gönderilen Terbiyet Han'dan mektup alınır ve mektupta Şah Abbas'ın kibirli ve saldırgan tavırlarına rastlanır. Bunun üzerine Âlemgîr, İran seferi için yola çıkar; ayrıca görevini layıkıyla yerine getirmediği için Terbiyet Han'ın saraya girmesini yasaklar. Fakat yolculuk esnasında Şah'ın ölüm haberini alan hükümdar, İran Şahı'nın cezasını çektiği düşüncesiyle sefer fikrinden vazgeçer.⁷⁸²

3.2. Âlemgîr'in Hastalanması

Kaynaklarda, 1662 yılının Mayıs ayına gelindiğinde Âlemgîr'in ağır bir hastalık geçirdiği bilgisine ulaşılmaktadır.⁷⁸³ Bernier'in ifadelerine göre, ateşinin şiddetinden dili felç olan Âlemgîr neredeye konuşamaz hâle gelir; hatta doktorlar⁷⁸⁴, bu ciddi hastalığı atlatamayacağı düşüncesine kapılırlar.⁷⁸⁵ Aynı şekilde, Manucci de Âlemgîr'in ateşinin çok yüksek olduğunu ve düşürülemediğini belirtir; ayrıca dilinin felç olma nedenini, hekimlerin ateşi düşmesi için ona

⁷⁷⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.150-151.

⁷⁷⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.150.

⁷⁷⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.150-151.

⁷⁷⁹ Manucci, a.g.e., C.2, s.53.

⁷⁸⁰ Manucci, a.g.e., C.2, s.53-53.

⁷⁸¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.185.

⁷⁸² Must'ad Han, a.g.e., s. 37-38.

⁷⁸³ Must'ad Han, a.g.e., s.25; Bayur, a.g.e., C.2, s.257; Jadunath Sarkar, *History of Aurangzib (1618-1707)*, C.3, Calcutta 1925, s.10; Elliot, a.g.e., s.266.

⁷⁸⁴ Bernier Âlemgîri tedavi eden doktorlar hakkında bilgi vermezken *Meâsir-i Âlemgîr*'de Muhammed Emin ve Mehdi isimlerinden bahsedilmiştir. Must'ad Han, a.g.e., s.25. Manucci ise *Hukimül Mülk* isimli hekimin Âlemgîri tedavi ettiğini aktarmıştır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s. 54.

⁷⁸⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.123

yedirdiği karpuz olarak ifade etmektedir.⁷⁸⁶ Öte yandan, Âlemgîr'in hastalığından bahseden Sarkar, onun sıkı çalışmasından ve dinine bağlılığından dolayı daha da kötüleştiğini belirtmektedir.⁷⁸⁷ Öyle ki, son derece sıcak ve uzun olan ramazan ayında oruç tutan Âlemgîr'in, yaptığı işler nedeni ile dinlenemediğini ve susuz kaldığını; diğer taraftan, düzenli olarak namazlarını kılmaya devam ettiğini ve gecelerini bile ibadetle geçirdiğini dile getirmektedir.⁷⁸⁸ Söz konusu yazar, bu ifadelerinin devamında Delhi'nin sıcaklığında düzgün beslenemeyen ve dinlenemeyen Âlemgîr'in büyük ölçüde zayıf düştüğünü, bu nedenle ateşlendiğini belirtmektedir.⁷⁸⁹ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de yer alan bilgilere göre Âlemgîr'in hastalığı Ramazan ayının hemen sonrasında olduğuna ulaşmakta, ancak sebebinin sık yapılan ibadet olduğuna dair bilgiye rastlanmamaktadır.⁷⁹⁰ Ayrıca, zaman zaman Âlemgîr'in dindarlığına vurgu yapan Bernier de söz konusu hastalığın dini nedenlerden olduğuna dair bir imada bulunmamaktadır.⁷⁹¹ Ancak belirtmek gerekir ki Âlemgîr, torunu Bahadır'ın hastalandığı bir dönemde ona mektup göndererek hastalığını atlatabilmesi için sabah namazına devam etmesi gerektiğini tavsiye eder; ayrıca sureler okuyup suya üflemesini ve o suyu içmesini de söyler.⁷⁹² Dolayısıyla mektupta yazanlara bakıldığında, Âlemgîr'in ibadete önem verdiği ve hastalandığı dönemde de bunu sürdürmüş olma ihtimalinin kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Sarkar'ın dile getirdiği sebeplerin temelinde de muhtemelen Âlemgîr'in bıraktığı söz konusu bu "dindar" izlenimi yatmaktadır.

Bernier'in ifadelerine göre, kardeşinin rahatsızlandığını bilen Roşanara Begüm, bu durumu gizli tutmaya çalışmaktadır.⁷⁹³ Diğer taraftan, Gücerât valisi raca Cesvent Singh'in, Âlemgîr'in hastalığı bahanesiyle Şah Cihan'ı tutuklu bulunduğu kaleden kurtarmak için yola çıktığı; Mahabet Han'ın aynı niyetle üç-dört bin atlı ile Agra'ya doğru ilerlediği ve Şah Cihan'ı gözetim altında tutan Etbarhan'ın⁷⁹⁴ da onu serbest bırakmayı sabırsızlıkla beklediği haberleri yayılır.⁷⁹⁵ Ayrıca, Sultan Muazzam'ın, saraydaki devlet adamlarına verdiği rüşvet ve vaatlerle onları kendi yanına çekmeye çalıştığı, hatta bir gece kılık değiştirerek raca Cai Singh'e gittiği, ondan kendi lehine hareket etmesini istediği öğrenilir. Öte yandan, Roşanara Begüm, Âlemgîr'in yedi sekiz yaşlarında olan üçüncü oğlu Ekber adına destekçi toplamaya başladığı haberleri yayılır ve bu da telaşa neden

⁷⁸⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.54. Ayrıca hem Manucci hem de *Meâsir-i Âlemgîrî*'de geçenlere göre hastalığı sırasında çok fazla kan kaybettiği bilgilerine ulaşılmaktadır. Must'ad Han, a.g.e., s.25.

⁷⁸⁷ Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3, s.10.

⁷⁸⁸ Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3, s.10-11.

⁷⁸⁹ Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3, s.11.

⁷⁹⁰ Must'ad Han, a.g.e., s. 25.

⁷⁹¹ Dindarlığı ile ilgili aktardıkları için bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.10.

⁷⁹² *Ruka'ât-ı Âlemgîrî*, s.129.

⁷⁹³ Bernier, *Mogol Empire*, s.123. Ayrıca Manucci, Roşanara Begüm'ün Âlemgîr hastalandığı sırada yanına kimseyi almamasından dolayı özellikle şehzade Muazzam'ın babasının ölümünden şüphelendiğini ve bu yüzden harekete geçtiğini aktarmıştır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.55..

⁷⁹⁴ Şah Cihan ve diğerlerini kontrol altına tutmak için Âlemgîr tarafından görevlendirilmiş olan kişi.

⁷⁹⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.123-124.

olur.⁷⁹⁶ Burada belirtmemiz gerekir ki Bernier, söz konusu şehzadenin Âlemgîr'in üçüncü oğlu olduğunu belirtse de Ekber, Âlemgîr'in dördüncü oğlu olarak 1657 yılında dünyaya gelir. Üçüncü oğlu ise Sultan Azam'dır ve söz konusu şehzadenin 1653 yılında doğduğu bilinmektedir.⁷⁹⁷ Ayrıca Manucci, Roşanara Begüm'ün desteklediği şehzadenin Âlemgîr'in üçüncü oğlu Sultan Azam olduğunu aktarmaktadır.⁷⁹⁸ Dolayısıyla Bernier'in Ekber olarak belirttiği şehzadenin aslında Azam olduğu sonucu çıkmaktadır.

Bernier, aslında Şah Cihan'ın tahta geri dönmesini isteyen neredeyse hiç kimsenin olmadığını dile getirmekte ve bunun sebebini Cesvent Singh, Mahabet Han ve şimdiye kadar ona karşı açıkça hareket etmekten kaçınan birkaç kişi hariç, Şah Cihan'a ihanet etmeyen kimsenin olmamasına bağlamaktadır. Ayrıca söz konusu yazar, *Hapishane kapısını açmanın öfkeli bir aslanı serbest bırakmak olacağının farkındaydılar. Böyle bir olayın olasılığı saray mensuplarını dehşete düşürüyordu ve bu durumdan en çok korkan kişi, zavallı kurbanına gereksiz yere kaba ve sert davranan Etbar'dı* sözleri ile de asıl amacın Şah Cihan'ı kurtarmak olmadığını belirtmektedir.⁷⁹⁹ Bernier ifadelerinden anlaşıldığına göre, Âlemgîr'in hastalanmasıyla harekete geçen saray mensuplarının asıl isteği, bir şehzadeyi tahta çıkarmaktır.⁸⁰⁰

Âlemgîr, ciddi rahatsızlığına rağmen kontrolü elden bırakmayarak Etbarhan'a sürekli mektup göndererek babasını gözetim altında tutması için onu uyarır.⁸⁰¹ Diğer taraftan, hastalığının beşinci gününde, kendisinin öldüğüne dair dedikoduların çıkmaması ve Şah Cihan'ın serbest bırakılmasına neden olabilecek ayaklanmaların yaşanmaması için devlet adamları ile divana katılır. Bu bağlamda, rahatsızlığının yedinci, dokuzuncu ve onuncu günlerinde de divanı ziyaret eder.⁸⁰² Ancak on üçüncü güne geldiğinde çok derin ve uzun süren bir baygınlık yaşar, bu nedenle de hükümdarın öldüğüne dair dedikodular yayılır. Bir süre sonra baygınlığını atlatan Âlemgîr, hayatta olduğunu kanıtlamak amacı ile raca Cai Singh ve önemli emirleri yanına çağırır. Ardından, Roşanara Begüm'e teslim edilen Büyük Mühür'ü⁸⁰³ getirmesi için haberci göndererek Sultan'ın bu mührün herhangi bir amaç için kullanıp kullanmadığından emin olmak ister.⁸⁰⁴ Bernier, söz konusu

⁷⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.124.

⁷⁹⁷ Must'ad Han, a.g.e., s.320.

⁷⁹⁸ Manucci, a.g.e., C.2, s 54-55. Ayrıca Yusuf Hikmet Bayur söz konusu şehzadenin dördüncü çocuk olan Ekber olduğunu dile getirmiş ve referans olarak Bernier'i göstermiştir. Bkz. Bayur, a.g.e., C.2, s.257.

⁷⁹⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.124.

⁸⁰⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.257.

⁸⁰¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.125.

⁸⁰² Bernier, **Mogol Empire**, s.125.

⁸⁰³ Mektuplarını mühürlemesi gerektiğinden, hükümdarın parmağında taşıdığı küçük mühürle mühürlenmiş bir çantada saklanan büyük mühür. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.59.

⁸⁰⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.125. Ayrıca Manucci'nin aktardığına göre Âlemgîr daha sonra Roşanara'nın, Sultan A'zam'a hizmet etmesi için emirlere mektuplar yazdığını ve bunları hükümdarın mührüyle mühürlendiğini öğrenir. Bu nedenle de kardeşine duyduğu sevgi artık eskisi gibi olmaz. Manucci, a.g.e., C.2, s.59-60.

bilgileri verdikten sonra "Agâh'ım" olarak adlandırdığı Danişmend Han'dan öğrendiğini ve Âlemgîr'in sağlığına kavuştuğunu belirtmektedir.⁸⁰⁵ Şahid olduklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Agâh'ımın bütün bu ayrıntıları öğrendiği sırada ben de oradaydım ve onun, Ne kadar da güçlü bir akıl! Ne yenilmez bir cesaret! Tanrı seni daha büyük başarılar için saklasın, Âlemgîr,! Henüz ölmeye mahkûm değilsin.' diye bağırdığını duydum. Ve gerçekten de bu nöbetten sonra Kralın sağlığı giderek düzeldi.

Bernier, Âlemgîr'in iyileşir iyileşmez Dârâ'nın kızını, Şah Cihan ve Cihanara Begüm'ün elinden almak ve onu üçüncü oğlu Sultan Ekber'la evlendirmek istediğinde olduğunu aktarmaktadır. Bunu yapmaktaki amacının, halefî olarak düşündüğü Ekber'in otoritesini güçlendirmek ve onun taht hakkını garanti altına almak olduğunu belirtmektedir. Halefî olarak düşünmesindeki sebebin ise Ekber'in güçlü komutanardan Şahnavaz Han'ın kızından doğması olduğunu vurgulamaktadır.⁸⁰⁶ Ancak daha önce de belirttiğimiz üzere, Bernier her ne kadar Âlemgîr'in üçüncü oğlu olarak Ekber'i belirtse de, aslında söz konusu şehzadenin Azam olduğu bilinmektedir. Bu nedenle evlendirilmek istenen şehzadenin Azam olduğu kabul edilmelidir. Diğer taraftan, Âlemgîr'in bu konudaki niyetinden dolayı hayal kırıklığına uğradığı anlaşılmaktadır; zira Şah Cihan ile Cihanara Begüm, teklifi küçümseyerek reddeder, genç sultan ise evliliğe karşı isteksizliğini dile getirir. Hatta Âlemgîr, babasını öldürenin oğluna kavuşmaktansa ölmeyi tercih edeceğini ifade eder.⁸⁰⁷

Bernier, Âlemgîr'in hastalığından kısa bir süre sonra, en seçkin emîrlerden birinin ona aralıksız çalışmasının sağlığına zarar vereceği ve hatta zihninin sağlamlığı ile canlılığını bozabileceğini söyleme cesaretini gösterdiğini belirtmektedir. Âlemgîr'in ise bunu duymamış gibi yaparak o kişiden uzaklaştığını ve yavaşça önde gelen emîrlerden bir diğerine yönelerek bir konuşma yaptığını aktarmakta; ayrıca bu konuşmanın kendisine, söz konusu emîrin oğlu olan yakın arkadaşı tarafından anlatıldığını da dile getirmektedir. Bu konuşmanın bir kısmı şu şekildedir:

Hiç şüphesiz, bu uçsuz bucaksız devletin yönetimini bir vezire bırakmamı isterdi. Bir kralın oğlu olarak doğduğumu ve bir tahta oturtulduğumu, Tanrı'nın takdiriyle dünyaya kendim için değil, başkaları için yaşamak ve çalışmak üzere gönderildiğimi; halkımın mutluluğuyla ayrılmaz bir şekilde bağlı olmadığı sürece kendi mutluluğumu düşünmemenin benim görevim olduğunu düşünmüyorum gibi görünüyor. Bana düşen, tebaanın huzuru ve refahıdır; bunlar, adaletin gerekleri, kraliyet otoritesinin sürdürülmesi ve devletin güvenliği dışında hiçbir şeye feda edilmemelidir.⁸⁰⁸

⁸⁰⁵Bernier, *Mogol Empire*, s.126. *Meâsir-i Âlemgîr*'de Âlemgîr'in Mayıs 1662 yılında hastalandığı ve Haziran 1662 yılında iyileştiği belirtilmiştir. Bkz. Must'ad Han, a.g.e., s.25.

⁸⁰⁶Bernier, *Mogol Empire*, s.126.

⁸⁰⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.166.

⁸⁰⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s. 125.

Âlemgîr'in, söz konusu emîrin sözlerine karşılık yaptığı konuşmadan da anlaşılacağı üzere, her ne sebeple olursa olsun tahttan ve devlet yönetiminden uzak kalmayacağını kesin bir dille belirtir.

3.3. Şah Cihan ile Âlemgîr Arasındaki İlişki

Bernier, Âlemgîr'in babasını Agra Kales'inde sıkı bir şekilde hapsedmesine ve kaçışını engellemek için hiçbir önlemi ihmal etmemesine rağmen, tahttan indirilen hükümdara hoşgörü ve saygıyla davrandığını belirtmektedir. Hatta Şah Cihan'ın güzel vakit geçirmesi için eğlenceler düzenlendiğini, hayvan dövüşlerinin tertip edildiğini de dile getirmektedir. Diğer taraftan mollaların, Şah Cihan'ın yanına girmesine izin verildiğini ve birlikte kuran okuduklarını ifade etmektedir.⁸⁰⁹ Ayrıca, söz konusu yazarın aktardıklarından Âlemgîr'in babasına karşı nazik olduğu ve mektuplar göndererek fikirlerine danıştığı bilgilerin ulaşılmakta; Şah Cihan'ın da oğluna karşı öfkesini bastırmış bir şekilde cevap yazdığı anlaşılmaktadır.⁸¹⁰

Bernier, Şah Cihan ile Âlemgîr'in başlangıçta iyi anlaştıklarına dair bilgiler vermekle birlikte, bu ilişkinin zamanla aynı şekilde sürmediğini de belirtmektedir.⁸¹¹ Öyle ki, söz konusu yazar gördüğü bir mektupta Şah Cihan'ın kibirli tavrına karşı Âlemgîr'in kararlı bir şekilde karşılık verdiğinden söz etmektedir.⁸¹² Diğer taraftan tarihçi Elliot'un, Hafî Han'ın Muntakhabul Lubab adlı eserinin yayımladığı kısmında Şah Cihan ile Âlemgîr arasında şikâyet ve sitem dolu mektuplaşmaların olduğu bilgilerine rastlanmaktadır.⁸¹³ Ayrıca, Sarkar'ın aktardığına göre de Âlemgîr ve Şah Cihan arasında sert mektuplaşmalar meydana geldiği bilinmektedir.⁸¹⁴

Manucci, Bernier'in aksine, Şah Cihan ve oğlu arasında sürekli bir gerilimin olduğuna dair bilgiler vermektedir. Söz konusu yazarın aktardığına göre, Âlemgîr babasının itibarını zedelemek için uğraşır; ayrıca gönderdiği mektuplarda onu halkına karşı adaletsizlik yapmak, bakanlarına karşı ihmalkâr davranmak, kadın panayırı düzenlemek gibi nedenlerden dolayı suçlar.⁸¹⁵ Ayrıca Manucci, Şah Cihan'ın da oğluna cevap vermekten kaçınmadığını ve Âlemgîr'e, *babasına isyan*

⁸⁰⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.166.

⁸¹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.166.

⁸¹¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.166.

⁸¹² Bernier'in bahsettiği mektupların bir kısmı şu şekildedir: *Sizin eleştirinizden kaçınmak istiyorum ve karakterim hakkında yanlış bir değerlendirme yapmanıza tahammül edemiyorum. Tahta yükselmem, sizin tahmin ettiğiniz gibi, beni küstahlık ve gururla doldurmadı. Kırk yılı aşkın deneyiminizle, bir tacın ne kadar ağır bir süs olduğunu ve bir hükümdarın halkın gözünden ne kadar üzgün ve sızlayan bir kalple çekildiğini biliyorsunuz...* Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.166-168.

⁸¹³ Elliot, a.g.e., s. 252-253; Bernier, **Mogol Empire**, s 166, dipnot 2.

⁸¹⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, s.112-113.

⁸¹⁵ Manucci, a.g.e., C.2, s.19.

*eden, kardeşlerine zalimce davranan, kendi oğullarını bile esirgemeyen bir adamın başkaları için asla yararlı bir iş yapamayacağı gibi sert sözleri içeren mektup gönderdiğini beilirtmektedir.*⁸¹⁶

Manucci'nin eserinde, Bernier'in hiç bahsetmediği bir detayın yer aldığı görülmektedir. Eserinde aktardığına göre, Âlemgîr 1662 yılında geçirdiği hastalığını atlattıktan sonra Keşmir'e gitmek için hazırlanır. Ancak geride bıraktığı Şah Cihan'ın bir tehlike oluşturabileceğini düşünerek ondan kurtulmak ister ve bu nedenle de babasını zehirletmeye karar verir. Şah Cihan'ın doktoru Mükrem'in Han'a zehir gönderen Âlemgîr onu babasına içirmesini emreder ancak söz konusu doktor böyle bir ihanette bulunmak yerine zehri kendisi içerek intihar eder.⁸¹⁷ Ayrıca Manucci, Âlemgîr'in Keşmir'den dönüşünde bir Avrupalı doktor aracılığıyla tekrardan Şah Cihan'ı zehirletme girişiminde bulunduğunu ama başarılı olamadığını aktarmaktadır.⁸¹⁸ Diğer taraftan, söz konusu doktorun Bernier olduğu düşüncesinin meydana gelmemesi için açıklamada bulunarak şu ifadeleri kullanmaktadır:

Bu şekilde konuştuğumda, adamın yeterince iyi tanınan Monsieur Bernier olduğu varsayılabilirliğinden korktuğum için, onun kastedilmediğini ekliyorum. O benim çok yakın bir arkadaşım ve Babürlü ülkesindeyken bir hekim olarak da çalışmadı. Fakat kendini, saraydaki en bilgili adam olan, ırk olarak Fars olan Danisment Han'ın hizmetinde bir matematikçi olarak tanıttı.⁸¹⁹

Daha öncede belirttiğimiz gibi, Bernier Şah Cihan'ın zehirletilme girişimine dair herhangi bir bilgi vermemekte ve ayrıca kaynaklarda, Manucci'nin söz konusu iddiasını doğrulayacak farklı bilgiye de rastlanmamaktadır.

3.4. Âlemgîr'in Keşmir Yolculuğu

3.4.1. Keşmir

Hindistan'ın uç noktasında, Lahor'un kuzeyinde yer alan ve etrafı dağlarla çevrili olan Keşmir;⁸²⁰ 1586'da Ekber Şah tarafından Bâbürlü topraklarına katılarak bir eyalet haline getirilir.⁸²¹ Ekber'in ölümünden sonra tahta geçen Cihangir, söz konusu bölgeyi birçok kez ziyaret eder ve

⁸¹⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.20

⁸¹⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.65-65.

⁸¹⁸ Manucci, a.g.e., C.2, s.108.

⁸¹⁹ Manucci, a.g.e., C.2, s.108.

⁸²⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.386.

⁸²¹ Saiyid Athar Abbas Rızvî "Keşmir" **İslam Ansiklopedisi**, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2022,s 325.

orada Şalimar Bahçelerini oluşturur.⁸²² Daha sonra babasını yerine gelen Şah Cihan'da bölgeye seyahatlerde bulunduğ ve bahçeler kurduğı bilinmektedir.⁸²³

Haleferi gibi Âlemgîr'in de ziyaret ettiğı Keşmir, Avrupalı gezginler tarafından doğal güzelliğı ve temiz havası ile övülmektedir.⁸²⁴ Bu bağlamda söz konusu gezginlerden birisi de Bernier olarak karşımıza çıkmaktadır. Âlemgîr'in Keşmir'e gitmek için hazırlandığı dönemde kendisinin Delhi'de olduğunu aktaran Bernier, yola çıkıldığı vakit Hükümdarla giden kafiye eşlik ettiğinden söz etmektedir.⁸²⁵ Bu nedenledir ki eserinde hem Keşmir hem de yolculukla ilgili detaylı bilgilere yer verdiği görülmektedir.

Söz konusu yazarın bizlere aktardıklarına göre, Keşmir çevresi ağaçlarla süslenmiş, ineklerin, koyunların, keçilerin, atların ve sığırların otladığı otlaklarla kaplıdır. Ayrıca av hayvanları olan keklikler, tavşanlar ve antilopların yanı sıra arılar da bol miktarda bulunur.⁸²⁶ Ayrıca dağlardan akan akarsular sayesinde toprakların verimliliğinin arttığını ve köylerin yeşil bitki örtüsüne sahip olduğu yine Bernier'in aktardıkları arasındadır.⁸²⁷

Diğer taraftan, bahçelerden de söz eden Bernier, dağ yamaçlarının evler ve çiçek bahçeleriyle dolu olduğunu; bunlar arasında en güzellerinden birinin ise hükümdara ait olan Şalimar Bahçesi⁸²⁸ olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bahçenin girişinin yeşil çimlerle çevrili olduğunu, iki sıra kavak ağacının arasından geçen geniş bir kanalın, bahçenin ortasında yer alan büyük bir yazlık konağı ulaştığını belirtmektedir.⁸²⁹ Öte yandan Keşmir'e hayranlığını dile getiren yazar, bölgenin hayal

⁸²² Türkaya Ataöv, **Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s.65.

⁸²³ Ataöv, a.g.e., s.65.

⁸²⁴ Ataöv, a.g.e., s.65.

⁸²⁵ Yolculuğa çıkarken ki hazırlığını şu şekilde aktarmaktadır: *Tüm işlerimi nihayet ayarladıktan ve rütbeli bir süvari subayımıymışım gibi hemen hemen aynı ihtiyaçlarımı karşıladıktan sonra bu gece yolculuğuma başlayacağım. Aylık maaşım yüz elli kron olduğundan, iki iyi Türkmen atı beslemem bekleniyor ve ayrıca yanımda güçlü bir İran devesi ve sürücüsü, atlarım için bir seyyis, bir aşçı ve ülkenin geleneklerine göre elinde bir şişe su ile atımın önünde gidecek bir hizmetçi götürüyorum. Bana ayrıca her türlü faydalı eşya da verildi, örneğin orta büyüklükte bir çadır, bir halı, dört adet çok sağlam fakat hafif bastondan yapılmış taşınabilir bir yatak, bir yastık, bir tanesi iki katına çıkarılıp şilte olarak kullanılan bir çift yatak örtüsü, yemeklerde kullanılan soufra ya da yuvarlak deri masa örtüsü, boyalı kumaştan birkaç peçete, hepsi büyük bir torbaya konulmuş mutfak araç gereçleriyle dolu üç küçük torba ve bu torba da deri kayışlardan yapılmış çok geniş ve sağlam bir çift çuval veya file içinde taşındı. Bu çift çuval aynı zamanda efendi ve hizmetçilerin erzaklarını, ketenlerini ve giyim eşyalarını da içerir. Beş veya altı günlük tüketim için mükemmel pirinç, anasonla tatlandırılmış tatlı bisküviler, limon ve şeker stoklamaya özen gösterdim. Ayrıca, günleri veya lorları askıya almak ve süzmek amacıyla küçük demir kancalı bir keten torbayı da unutmadım; bu ülkede limonata ve dahl kadar ferahlatıcı hiçbir şey düşünülmemektedir. Daha önce de söylediğim gibi, bütün bunlar tek bir büyük çuvala konur ve bu çuval o kadar hantal hale gelir ki, üç veya dört kişi onu devenin üzerine koymakta zorluk çeker, oysa hayvan hemen onun yanına diz çöker ve yapılması gereken tek şey çuvalın bir kenarını sırtına doğru çevirmektir.* Bernier, **Mogol Empire**, s.353-354.

⁸²⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.396.

⁸²⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.396. Bir başka Avrupalı seyyah *Yüksekliğine rağmen, bu dağların dik yamaçları, verimli olmaları ve her yerde yetişen farklı ağaç ve bitkilerin sayısı nedeniyle hoş ve keyiflidir* ifadeleri ile Bernier'i destekler nitelikte bilgi vermiştir. Ippolito Desideri, **An Account Of Tibet The Travels Of Ippolito Desideri Of Pistoia S.j. 1712-1727**, Edt. Filippo De Filippi, C. Wessels, London 1937, s.71.

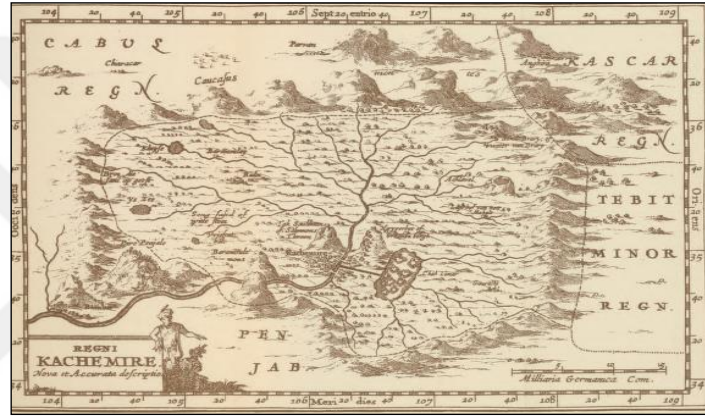
⁸²⁸ İmparator Cihangîr'in emriyle inşa edilen Şalimar bahçeleri.

⁸²⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.399.

gücünün ötesinde olduğunu ve aynı büyüklüğe sahip hiçbir ülke ile kıyaslanamayacağından söz etmektedir. Bâbürlerin Keşmir'i "Hindistan'ın Cenneti"⁸³⁰ olarak nitelendirmeleri ve Cihangir'in, Keşmir'i kaybetmektense diğer tüm eyaletlerden feragat etmeyi göze alabileceğini ifade etmesi, Bernier tarafından haklı bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.⁸³¹

Yukarıda bahsettiğimiz bilgiler doğrultusunda Keşmir, doğasının getirmiş olduğu avantajla Bâbürlü hükümdarları tarafından tercih edilen bir bölge haline geldiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Âlemgîr'in hastalığını atlattıktan hemen sonra doktor tavsiyesi ile temiz hava alabilmek için Keşmir yolculuğuna çıktığı bilinmektedir.⁸³²

Harita 5: Keşmir

Kaynak: Bernier, *Mogol Empire*, s. 408.

3.4.2. Keşmir'e Hareket

Bernier'in seyahatnamesinde, Keşmir'e hareket tarihi ile diğer kaynaklarda verilen tarih arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Söz konusu yazar, Keşmir'e hareket zamanını aktarırken, *Âlemgîr yola çıkmak üzereyken, 14 Aralık 1664'te Delhi'de yazılmıştır* ifadelerini kullandığı görülmektedir.⁸³³ Hükümdarın ilk olarak 6 Aralık'ta 1664'te Delhi'den harekete geçtiğini ve sarayın yakınında bulunan Şalimar'da konakladığını ardından Lahor'a gitmek üzere harekete geçtiğini aktarmaktadır.⁸³⁴ Ancak Manucci, Âlemgîr'in ilk hareketini 6 Aralık 1662 olduğunu söyleyerek

⁸³⁰ İppolitd Desider de verimliliğinden dolayı Keşmirin herkes tarafından "Yeryüzü Cenneti" anlamına gelen "Bihışt" olarak adlandırıldığını belirtir. Bkz. Desideri, a.g.e., s.73.

⁸³¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.400-401

⁸³² Bernier, *Mogol Empire*, s.350; Manucci, a.g.e., C.2, s 64; Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3. , s.13-14; Lal, a.g.e., s.132.

⁸³³ Bernier, *Mogol Empire*, s.350.

⁸³⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.350- 351.

Bernier'in belirttiği tarihin yanlış olduğunu dile getirmektedir.⁸³⁵ Bu durumu aktarırken şu ifadeleri kullanmaktadır:

Mösyö Bernier'in üçüncü kitabında bu ayrılışın altmış dörtte (1664) gerçekleştiğini söylemesi tuhaf bir şey; çünkü kaydettiğim zamanda gerçekleştiği kesin. Bu kadar büyük bir hatayı nasıl yaptığını ve her ne kadar tarihçesinde gerçeğin çok uzağında başka şeyler söylese de bunun yazardan çok matbaacıdan kaynaklandığını nasıl anlayabilirim ki.⁸³⁶

Meâsir-i Âlemgîrî'ye baktığımızda, hükümdarın yola çıkış tarihi Aralık 1662 olarak belirtilir.⁸³⁷ Aynı şekilde Hafı Han da söz konusu tarihi aktarmaktadır.⁸³⁸ Ayrıca, Âlemgîr dönemine dair yapılan çalışmalar incelendiğinde, Keşmir'e hareket tarihinin Aralık 1662 olarak aktarıldığı bilgisine ulaşılmaktadır.⁸³⁹

Yukarıda belirtilen bilgiler doğrultusunda, Bernier'in Keşmir yolculuğuna ilişkin diğer kaynaklardan farklı bir tarihe işaret ettiği anlaşılmaktadır. Bu farklılığın nedeni kesin olarak tespit edilememekle birlikte, tarihsel veriler ışığında yanlış tarihleme yapanın büyük olasılıkla Bernier olduğu söylenebilir. Zira Âlemgîr, hastalığını atlattıktan hemen sonra, hekimleri tarafından temiz havasıyla tanınan Keşmir'e gitmesi ve bir süre burada dinlenmesi yönünde tavsiyede bulunduğu bilinmektedir.⁸⁴⁰ Bu nedenle, Âlemgîr iyileşmesinden kısa bir süre sonra söz konusu bölgeye gitme kararı alır ve daha önce de belirttiğimiz üzere, Âlemgîr'in hastalığı hatta iyileşmesi 1662 yılı içerisinde gerçekleşir. Buradan hareketle, Bernier'in verdiği 1664 yılı, hükümdarın iyileşmesinden oldukça sonraya tekabül etmekte; dolayısıyla Keşmir ziyaretinin daha erken bir tarihte gerçekleşmiş olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu durumda, diğer kaynaklarda belirtilen Aralık 1662 tarihinin doğru kabul edilmesi, daha isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Öte yandan Bernier, Âlemgîr'in hava değişikliğiyle sağlığına kavuşmak için Lahor ve Keşmir'i ziyaret etmeyi planladığına dair sürekli söylentiler olduğunu, ancak babası Agra Kalesi'nde tutukluken bu kadar uzun bir yolculuğa çıkmaya ikna edilemediğini aktarmaktadır.⁸⁴¹ Fakat daha sonra sağlığını düşünen Âlemgîr'in söz konusu bölgeye gitmeye ikna olduğunu belirten Bernier, bu kararda Roşanara Begüm'ün de payı olabileceğini dile getirmektedir.⁸⁴² Diğer taraftan, yola çıkmadan önce yapılan hazırlığın ihtişamından ve Âlemgîr'e eşlik edecek birlikleri eserinde

⁸³⁵ Manucci, a.g.e., C.2, s.66.

⁸³⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.66.

⁸³⁷ Must'ad Han, a.g.e., s.26

⁸³⁸ Elliot, a.g.e., s.266.

⁸³⁹ Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3. s.14; Lal, a.g.e., s.135.

⁸⁴⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.350; Manucci, a.g.e., C.2,s.64; Sarkar, *History of Aurangzib*, C.3, s.13-14; Lal, a.g.e., s.132.

⁸⁴¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.352-353.

⁸⁴² Bernier, *Mogol Empire*, s.353.

belirten yazar, otuz beş bin süvari, sayıları on bini aşan piyade, aynı zamanda ağır ve hafif üzenği topçusunun hükümdara eşlik ettiğinden söz etmektedir.⁸⁴³ Ayrıca kafilere eşlik eden topçuların hükümdarın şahsından ayrılmadığını, zaman zaman gidilecek güzergâhın kontrolü için önceden yola çıktığını da eklemektedir.⁸⁴⁴ Bu bilgilerin yanı sıra, maiyetlerinde bulunan topların çok ağır olduğunu, onları çekmek için ise yirmi çift öküz ihtiyaç duyulduğunu, hatta engebeli yollarda fillerin yardımına başvurulduğunu da yine Bernier'in verdiği bilgiler arasında yer almaktadır.⁸⁴⁵

Orduya ilişkin verdiği bilgilerin ardından, Bernier, güçlü ve kalabalık bir maiyetle gerçekleştirilen hareketin Keşmir ziyareti değil, Kandahar'ın kuşatılması amacıyla düzenlenmiş olabileceği yönünde bir şüphe uyandığını belirtmekte ancak eserinin devamında bu yolculuğun Kandahar'la herhangi bir ilgisinin bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır.⁸⁴⁶ Diğer taraftan Manucci de yolculuğun Kandahar'a sefer düzenlemek niyetiyle yapıldığı söylentilerinden bahsettikten sonra bu düşüncenin yanlış olduğunu dile getirmektedir.⁸⁴⁷

Bir süre yolculuk yaptıktan sonra Lahor'da konakladıklarını belirten Bernier, normalde on beş günlük mesafeden biraz uzak olan söz konusu şehre yaklaşık iki aylık yürüyüşün ardından ulaştıklarını aktarmaktadır.⁸⁴⁸ Ayrıca, Âlemgîr'in seyahati sırasında pişhâne⁸⁴⁹ olarak adlandırılan iki çadırın bulunduğunu ve bu çadırlardan birinin her zaman önden giderek hükümdarın gelişi için hazırlık yaptığını belirtilmektedir. Bu sayede Âlemgîr, yolculuğun sonunda kendisini karşılamaya tamamen hazır bir kamp bulacağından emin bir şekilde ilerleyebilmektedir.⁸⁵⁰ Söz konusu şekilde ilerleyerek Keşmir dağlarının giriş noktası olan Bhimbar'a ulaştıklarını belirten yazar, burada bir süre konakladıklarını ifade etmektedir. Ardından, önce Âlemgîr'in, Roşhanara Begüm ve saray mensubu diğer kadınların yanı sıra vezir olarak görev yapan Raca Ragnat ile Fazıl Han'ın Keşmir'e hareket ettiğini belirtmektedir. Onların ardından Danişment Han, Muhammed Amir Han ve Dianet Han ile birlikte kendisinin de yola çıktığını aktarmaktadır.⁸⁵¹ Bu yolculuk sonucunda Keşmir'e vardıklarından söz eden Bernier, dönüşü ile ilgili bir bilgi vermese de, Manucci'nin eserine baktığımızda Âlemgîr'in sağlığının tamamen düzelmesi ile Delhi'ye döndüğü bilgisine

⁸⁴³ Bernier, *Mogol Empire*, s.352.

⁸⁴⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.352.

⁸⁴⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.352.

⁸⁴⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.352.

⁸⁴⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.66-67.

⁸⁴⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.358.

⁸⁴⁹ Pişhâne, öndeki ev olarak adlandırılan ve Hindistan'da kamp yapmanın konforuna büyük ölçüde katkıda bulunan çift çadır seti. Bernier, *Mogol Empire*, s.359, dipnot 2. Ayrıca bkz. Bayur, a.g.e., s.424

⁸⁵⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.359.

⁸⁵¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.391-392. Burada Âlemgîr'e eşlik eden kişilerin kimler olduğunu öğrenmekteyiz. Manucci bu isimlerden başka Şehzade Muazzam ve Şehzade Azam'ın, Allahverdi Han'ın oğlu Hasan Ali Han ve Şeyh Mir'in oğlunun da eşlik ettiğini belirtmiştir. Manucci, a.g.e., C.2, s.69,76-77.

ulaşılmaktadır.⁸⁵² Ayrıca *Meâsir-i Âlemgîrî*'de, Hükümdar'ın Ağustos 1663'te Keşmir'den ayrılıp 29 Eylül'de Lahor'a vardığı ve oradan da 9 Kasım'da harekete geçerek 29 Kasım'da Delhi yakınlarına ulaştığı belirtilmektedir.⁸⁵³

3.5. Emir Cumla'nın Assam Seferi

Daha önce bahsettiğimiz üzere, kardeşleri ile olan mücadelesinde Âlemgîr'in müttefiklerinden biri Emir Cumla'ydı; bu nedenle Âlemgîr, kendisine destek olan Emir'i 1660 yılında Bengal valiliğine tayin eder.⁸⁵⁴ Bir süre süre sonra hükümdara mektup gönderen Emir, ailesinin de kendi yanına, yani Bengal'e gönderilmesini ister.⁸⁵⁵ Bernier, Emir Cumla'nın sahip olduğu nüfuzdan çekinen Âlemgîr'in tedbirli davrandığını dile getirir ve bu bağlamda Emir'in eşi ile kızını Bengal'e gönderdiğini, kendisine *emîrû'l-ümerâ* unvanını verdiğini ancak Muhammed Amir Han'ın *Büyük Bahşı*⁸⁵⁶ unvanıyla sarayda kalmasını sağladığını belirtmektedir.⁸⁵⁷ Anlaşılan o ki, Âlemgîr baba ve oğlunun söz konusu bölgede birlikte hareket etmesini engelleyerek olası bir isyanın önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Diğer taraftan, 1657'de Şah Cihan'ın oğulları arasında başlayan taht mücadelesi sırasında Bengal'in kuzeyinde bulunan ve Bâbürlülere bağlı Koç Bihar'ın (Bengal'in Kuzeyi) yöneticisi Pran Narayan, yine Bâbürlü egemenliğindeki Kamrup (güney-batı Assam) bölgesine saldırır.⁸⁵⁸ Bunun üzerine Assam⁸⁵⁹ bölgesinde bağımsız şekilde hüküm süren Ahom hükümdarı Cayadvac Singh, Kamrup'u elde etmek için karşı saldırıya geçer ve başkent olan Gavhati'yi ele geçirir.⁸⁶⁰ Söz konusu bölgede karışıklık başlaması üzerine Bengal valiliğini yapan Emir Cumla 1661 yılında Âlemgîr tarafından Assam seferine çıkmak üzere görevlendirilir.⁸⁶¹ Bernier, Âlemgîr'in hırslı bir asker olan Emir Cumla'nın uzun süre dinlenme halinde kalamayacağını ve böyle devam ederse isyan etmek için fırsat arayacağını düşündüğünü dile getirmekle birlikte Emir'in Assam seferi için görevlendirilmesinde söz konusu düşüncenin bir etken olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶² Sebep ne

⁸⁵² Manucci, a.g.e., C.2, s.108.

⁸⁵³ Must'ad Han, a.g.e., s.29-30. Delhi'ye ulaşması 18 Ocak 1664 tarihinde olmuştur. Bkz. Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, s.14; Lal, a.g.e., s.141.

⁸⁵⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, s.156.

⁸⁵⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.170.

⁸⁵⁶ Başkomutan ya da kelimenin tam anlamıyla, baş muhasebeci. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.171, dipnot 2. Ayrıca ordu hazinesinden, askere alım ve teftişiyle ilgilenen, doğrudan hükümdara bağlı olan yüksek rütbeli subay. Bkz. Richards, **Bâbü**, s.366.

⁸⁵⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.170-171.

⁸⁵⁸ Must'ad Han, a.g.e., s.24; Bayur, a.g.e., C.2, 257.

⁸⁵⁹ Harita 6; Bengal'in doğusunda ve kuzeyinde uzun tepeler arasında yer alır. Bkz. Elliot, a.g.e., s.265.

⁸⁶⁰ Must'ad Han, a.g.e., s.24; Bayur, a.g.e., C.2, s.257-258.

⁸⁶¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.171; Must'ad Han, a.g.e., s.24.

⁸⁶² Bernier, **Mogol Empire**, s.171.

olursa olsun neticede Dakka'nın kuzeyinde, Bengal Körfezi'nde bulunan Assam için sefer hazırlığına başlandığı anlaşılmaktadır.⁸⁶³

Kısa süre sonra Âlemgîr, güçlü bir orduyu Dakka'ya⁸⁶⁴ gönderir, diğer taraftan Emir Cumla kuvvetleriyle birlikte Dakka'dan yaklaşık yüz fersah uzaklıktaki Aso (Haco)⁸⁶⁵ adlı kaleye ilerler.⁸⁶⁶ Kaleye varan Emir, iki hafta süren kuşatmanın ardından bölgeyi teslim alarak Assam içlerine doğru girer.⁸⁶⁷ *Meâsir-i Âlemgîrî*'de yer alan bilgiye göre, 1 Kasım 1661'de yola çıkan Emir Cumla 19 Aralık'ta Koç Bihar'ı ele geçirerek şehrin adını Âlemgîrnagar olarak değiştirir.⁸⁶⁸ Daha sonra Emir ve ordusu Assam içlerine doğru ilerlemeye devam ederek başkent Guerguon'a⁸⁶⁹ ulaşır, bunun üzerine raca Cayadvac Singh daha fazla dayanamayarak şehri terk etmek zorunda kalır.⁸⁷⁰ Yine *Meâsir-i Âlemgîrî*'de aktarılanlara göre başkente giren Emir Cumla ve ordusu 17 Mart 1662'de söz konusu bölgeye İslam sancağını diker.⁸⁷¹

Emir Cumla, başarılı bir şekilde seferi tamamlamak üzereydi ki bir taraftan yağın şiddetli yağmur orduyu zor durumda bırakır; diğer taraftan raca Cayadvac Singh, Emir ve ordusuna giden yolları engelleyerek onlara erzak ulaşımını engeller. Tüm bunlar ordunun yağmur mevsimi boyunca başkentte mahsur kalmasına ve yiyecek sıkıntısı çekmesini neden olur.⁸⁷² Ayrıca söz konusu durumdan yararlanan düşman birlikleri, saldırılarını devam ettirirler.⁸⁷³ Nihayet havaların düzelmesi ile hareket şansı yakalayan Emir, ordusunun bitkin durumda olması ve mahsur kalmanın vermiş olduğu moral bozukluğu ile Assam seferine devam etmememe kararı alır.⁸⁷⁴ Böylece geri çekilen Emir, Bengal'e doğru ilerler ve bu arada Assam'a tekrar sefer düzenlemek niyetiyle Aso Kalesi'ne güçlü bir garnizon bırakır.⁸⁷⁵ Ancak Bengal'e döndüğünde, orduya bulaşan dizanteri hastalığına yakalanarak hayatını kaybeder.⁸⁷⁶ Bernier bahsetmese de *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Emir

⁸⁶³ Bernier, *Mogol Empire*, s.171.

⁸⁶⁴ Şehir Ganj'ın ana kolu olan Burhiganga Nehri üzerindedir. Bu nehir, Bernier'in bahsettiği Brahmaputra'nın bir kolu olan Megna'ya dökülür. Bkz. Bernier, *Mogol Empire*, s.171, dipnot 4.

⁸⁶⁵ Kamrup bölgesinde bulunan kale. Manucci, a.g.e., C.2, s.98, dipnot 2. Kamrup, 1680'de Babürlü egemenliğinden çıkar. Richards, *Bâbürlü*, s.214.

⁸⁶⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.172. Manucci, Emir Cumla ile birlikte sevdiği komutanlarından Dilir Han'ın da onula birlikte hareket ettiğini belirtmiştir. Manucci, a.g.e., C.2, s.98.

⁸⁶⁷ Bernier, *Mogol Empire*, s.172.

⁸⁶⁸ Must'ad Han, a.g.e., s.24.

⁸⁶⁹ Hafı Han Garganus (Gharganaw) şeklinde belirtir. Elliot, a.g.e., s.266.

⁸⁷⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.172.

⁸⁷¹ Must'ad Han, a.g.e., s.24.

⁸⁷² Bernier, *Mogol Empire*, s.172.

⁸⁷³ Must'ad Han, a.g.e., s.26.

⁸⁷⁴ Bernier, *Mogol Empire*, s.172-173.

⁸⁷⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.173.

⁸⁷⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.173. Ayrıca Sarkar, Emir Cumla'nın ilk önce plörzi hastalığının nüksetmesiyle sol göğsün altında şişlik ve boğulma ile birlikte ara sıra nefes alma da zorluk yaşadığını ve daha sonra bağırsaklarında çıkan

Cumla'nın geri çekilmeden önce raca ile barış anlaşması yaptığı bilgilerine yer verilir. Söz konusu eserde aktarılanlara göre, orduyu saran akut hastalığının Emir'e bulaşması üzerine endişeye kapılan askerler geri dönmek ister ve bu nedenle Emir, 5 Aralık 1662'de kendisinin esir alınma ihtimalinden dolayı Dilir Han'ı görevlendirerek racaya barış teklifinde bulunur.⁸⁷⁷ Ayrıca Ocak 1663'te ordusu ile birlikte yolan çıkan Emir'in 31 Mart'ta Koç Bihar'ın Khizarpur kentine öldüğü belirtilir.⁸⁷⁸

Emir Cumla'nın ölümünün Bâbürlü Devletin'de büyük bir etki yarattığını aktaran Bernier, Âlemgîr'in Emir'in oğlu Muhammed Amir Han'a karşı son derece nazik davrandığını dile getirmektedir. Ayrıca maaşını azaltmak yerine bin rupi artırdığını ve babasının hazinelerine el koymayarak tamamını Muhammed Amir Han'a bıraktığından da söz etmektedir.⁸⁷⁹ Diğer taraftan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de belirtilene göre, Emir Cumla'nın ölüm haberini Keşmir yolculuğu sırasında alan Âlemgîr; oğlu Muhammed Muazzam'ı, Muhammed Amir Han'ın evine göndererek onu yanına çağırır ve kendisine bir cübbe hediye eder.⁸⁸⁰ Öte yandan Manucci, Emir Cumla'nın Dakka'ya vardığı sırada ölümünün yakın olduğunu anlayarak eşini çağırdığını ve hükümdara iletilmesi için bir mektup yazdığını belirtir.⁸⁸¹ Mektupta ise oğlu Muhammed Amir ve torunu Mirza Abdullah'ın Âlemgîr tarafından himaye edilme isteğinin olduğunu ifade eder.⁸⁸²

Son olarak Manucci'nin de ifade ettiği gibi, Golkonda hükümdarına karşı isyan ederek onun yıkılmasına neden olan; Âlemgîr'in Şah Cihan'ı ele geçirmesinde, Dârâ'nın başının kesilmesinde, Murat Bahş'ın yakalanmasında ve Şah Şücâ'nın mağlup edilmesinde önemli rol oynayan Emir Cumla, ardından söylenecek çok şey bırakarak hayata veda eder.⁸⁸³

rahatsızlık neticesinde hayatını kaybettiğini belirtir. Bkz. Jagadish Narayan Sarkar, **The life of Mir Jumla: The general of Aurangzeb**, Ed. Jadunath Sarkar, Calcutta 1951, s. 272-273.

⁸⁷⁷ Must'ad Han, a.g.e., s.27.

⁸⁷⁸ Must'ad Han, a.g.e., s.27; Elliot, a.g.e., s.269.

⁸⁷⁹ Bernier, **Mogol Empire**, s.173.

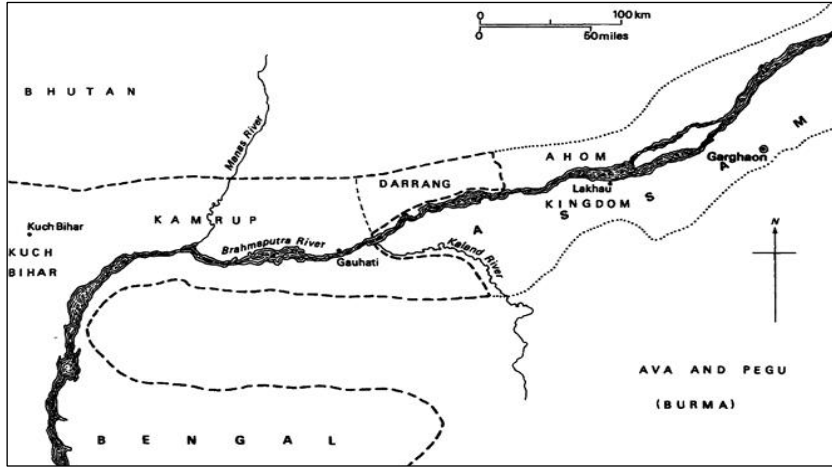
⁸⁸⁰ Must'ad Han, a.g.e., s.28. Burada Bernier Keşmir yolculuğunda Muhammed Amir Han 'ın olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bilgiler örtüşmektedir. Bernier'in verdiği bilgi için bkz. sayfa 85.

⁸⁸¹ Manucci, a.g.e., C.2, s.101.

⁸⁸² Manucci, a.g.e., C.2, s.101.

⁸⁸³ Manucci, a.g.e., C.2, s.102.

Harita 6: Assam Haritası

Kaynak: Richards, *The Mughal Empire*, s. 166.

3.6. Bengal Korsanları ile Mücadele

Bengal eyaleti ile Arakan hükümeti arasında sınır oluşturan Çatgavan limanında yapılan korsanlık faaliyetleri, Bâbürlü Devleti için sorun haline gelmektedir.⁸⁸⁴ Korsanlık faaliyetlerinde bahseden Bernier'in bizlere aktardıklarına göre, Arakan hükümeti uzun yıllar boyunca birçok Portekizli yerleşimciye, çok sayıda Hristiyan köleye ve çeşitli yerlerinden toplanmış diğer Franklara ev sahipliği yapar.⁸⁸⁵ Ayrıca Portekizliler tarafından tutulan Goa, Seylan, Koçin, Malakka ve Hindistan'daki diğer yerleşim yerlerinden kaçanların sığındığı yer haline gelir. Bâbürlü baskısından korkan Arakan hükümdarı ise söz konusu kişileri tampon bölge oluşturmak için Çatgavan limanını işgal etmelerine izin verir. Bu kişiler korkutulmadıkları ve kısıtlanmadıkları için korsancılık faaliyetleri yürüterek Aşağı Bengal adalarına saldırmaktan geri durmazlar.⁸⁸⁶ Manucci'nin eserine baktığımızda Bernier'i destekler nitelikte bilgilere rastlanır. Nitekim söz konusu yazar, Arakan hükümdarının Bâbürlülerden çekindiği için korsanların Çatgavan'da korunduğunu aktarmaktadır.⁸⁸⁷

Bengal'in Bâbür Devleti'ne ilhak edildiği Ekber'in saltanatından, Şaheste Han'ın valiliği sırasında Çatgavan'ın fethine kadar Arakan korsanları, sürekli Bengal'i yağmalayarak ele geçirebildikleri Hinduları ve Müslümanları esir ederler.⁸⁸⁸ Bu esirelerden kimilerini hizmetlerinde çalıştırır, kimilerini ise Dekken limanlarındaki Hollanda, İngiliz ve Fransız tüccarlara satarlar.⁸⁸⁹

⁸⁸⁴ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.192-193.

⁸⁸⁵ Bernier, *Mogol Empire*, s.174.

⁸⁸⁶ Bernier, *Mogol Empire*, s.175.

⁸⁸⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.117.

⁸⁸⁸ Sarkar, *Mogol Empire*, a.g.e., s.197.

⁸⁸⁹ Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, a.g.e., s.197.

Bernier korsanların yaptığı faaliyetlerin ne derece yıpratıcı olduğunu belirtmek için şu cümlelerini sarf eder:

Yağmacılar talihsiz tutsaklarını köleleştirdiler ve çıkaramadıkları her şeyi yaktılar. Bu tekrarlanan yağmalamalar sayesinde ki, Ganj'ın ağzında, eskiden yoğun nüfuslu, şimdi ise tamamen insanlar tarafından terk edilmiş ve kaplanların ve diğer vahşi hayvanların ıssız inleri haline gelmiş çok sayıda güzel ada görüyoruz.⁸⁹⁰

Ayrıca kaynaklarda da Bernier'in söylediklerine yakın bilgiler yer almaktadır.⁸⁹¹ Bu suretle, yanı başında gerçekleşen korsanlık faaliyetlerinin durdurulması için harekete geçen Âlemgîr, Emir Cumla'ya Assam seferinden sonra Arakan'a yönelmesini için talimat verir ancak Emir hayatını kaybedince hükümdarın verdiği görevi yerine getiremez.⁸⁹² Daha sonra Emir Cumla'nın yerine Bengal valiliğine tayin edilen Şaheste Han⁸⁹³, yarım kalan işleri tamamlanmak için harekete geçer.⁸⁹⁴ Bernier, Şaheste Han'ın ilk amacının söz konusu bölgedeki korsanlık faaliyetlerini durdurmak olduğunu belirtmekle birlikte gizli bir emelinin olduğunu da ekler.⁸⁹⁵ Yazarın belirttiğine göre Arakan hükümdarı tarafından Şah Şücâ ile ailesine yapılan zulmü unutmayan Âlemgîr, kardeşine yapılanın karşılığını vermek ve saraya mensup bir kişinin her koşulda saygıyla muamele görmesi gerektiğini onlara öğretmek ister.⁸⁹⁶

Yukarıda bahsettiğimiz amaçlar doğrultusunda harekete geçen Şaheste Han, sefer hazırlığı yapar. Bernier söz konusu sefer hazırlığı sırasında Batavia valisine elçi gönderilerek Hollanda şirketinden yardım istendiğini ve bunun sonucunda Bâbürlü birliklerinin Çatgavan'a girmesini kolaylaştırmak amacıyla Bengal'e iki savaş gemisi gönderildiğini belirtir.⁸⁹⁷ Hazırlıkların ardından harekete geçen birlikler, Kasım 1665'te Arakan Hükümeti'nin elinde Sondip⁸⁹⁸ adasını fethederek üs haline getirirler.⁸⁹⁹ Ardından Çatgavan'a ilerleyerek, Ocak-Şubat 1666'da bölge ele geçirilir ve daha sonra adı İslamabad olarak değiştirilir.⁹⁰⁰

⁸⁹⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.175

⁸⁹¹ Manucci, a.g.e., C.2, s.117; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, a.g.e., s.198; Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.197-198.

⁸⁹² Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, s.193

⁸⁹³ Bernier Âlemgîr'in amcası (dayısı) Şaheste Han'ın yeğenini oldukça destek olduğunu ve böyle önce Agra daha sonra Dekken ve son olarak Bengal valiliğine tayin edildiğini belirtmiş, bu derece önemli işler yapan kişinin icraatlarını anlatmanın gerekli olduğunu da eklemiştir. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.174.

⁸⁹⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.3, , s.193; Bernier, **Mogol Empire**, s.174.

⁸⁹⁵ Bernier, **Mogol Empire**, s.179.

⁸⁹⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.180.

⁸⁹⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.181. Ayrıca Bernier söz konusu gemileri Bengal'de gördüğünü aktarır.

⁸⁹⁸ Sundeeep (Sandwip), Çatgavan kıyılarında bulunur. Bernier, **Mogol Empire**, s.178, dipnot 2.

⁸⁹⁹ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.210.

⁹⁰⁰ Sarkar, **Anecdotes of Aurangzib**, s.224-225; Elliot, a.g.e., s.275.

Bernier, bu dönemde korsanlardan bazılarının Arakan hükümdarının başlıca subaylarından birini öldürdüğünü ve bu suçtan dolayı mı yoksa Şaheste Han'ın vaatlerinden dolayı mı bilinmemekle birlikte Bengal'e geldiklerini belirtir. Diğer taraftan, Şaheste Han'ın onları iyi karşıladığını belirtmekle birlikte korsanların da Bâbürlü kuvvetleriyle birlikte hareket etme konusunda istekli olduklarını dile getirir. Böylece Sondip ve Çatgavan'ın ele geçirilmesinde katkı sağladılar.⁹⁰¹ Ayrıca, Manucci'nin aktardıkları ile *Ahkâm-ı Âlemgîrî*'de yer alan bilgiler Bernier'in ifadelerini teyit eder niteliktedir.⁹⁰²

Çatgavan'ın ele geçirilmesinden sonra Şaheste Han, Âlemgîr'e mektup gönderir ve mektupta asıl kazancın korsanlık faaliyetlerini durdurmak olduğunu belirtmekle birlikte bu sayede de Bengal'deki tarımsal faaliyetlerin artış göstereceğini ekler.⁹⁰³ Neticede korsanların sığınağı olan Çatgavan Bâbürlü Devleti'nin eline geçer, *Meâsir-i Âlemgîrî*'de ve *Ahkâm-ı Âlemgîrî*'de yer alan bilgilere göre, söz konusu bölgenin fethinde etkili olan Şaheste Han'ın oğlu Buzurg Ümmid Han ve diğer komutanlar birçok lütuflarla ödüllendirilir.⁹⁰⁴

3.7. Şah Cihan'ın Ölümü

Ömrünün yaklaşık sekiz yılın Âlemgîr'in gözetimi altında geçiren Şah Cihan, 1666 yılına gelindiğinde hayatını kaybeder. Aqil Han, onun ölümüne dair bilgi verirken idrar tutma hastalığına yakalandığını ve birkaç gün yatakta kaldıktan sonra hayatını kaybettiğini belirtmektedir.⁹⁰⁵ Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'ye baktığımızda Şah Cihan'ın ölümüne dair daha detaylı bilgilere rastlanmaktadır. Söz konusu eserde Şah Cihan'ın 8 Ocak 1666 günü idrar yolları hastalığına yakalandığı ve hastalığının giderek şiddetlendiği doktorların ise hastalığın tedavi edilemez olduğunu anladıkları için ilaç uygulamaktan vazgeçtiklerini aktarılmaktadır.⁹⁰⁶ Bu suretle 22 Ocak Pazartesi günü hastalığına yenik düşerek öldüğü belirtilmektedir.⁹⁰⁷

Bernier, Şah Cihan'ın hastalığına dair ayrıntılı vermemekte ancak o dönemde Âlemgîr'in sergilediği tavırdan bahsetmektedir. Söz konusu yazar, ölüm haberini alan Âlemgîr'in derinden etkilendiğini ve vakit kaybetmeden Agra'ya doğru yola çıktığını aktarmaktadır. Ayrıca, onun bir çocuğun babasının kaybı karşısında gösterebileceği en derin üzüntüyü sergilediğini de ifade

⁹⁰¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.18.

⁹⁰² Manucci, a.g.e., C.2, s.118; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.203.

⁹⁰³ Richards, *Babür*, s.216.

⁹⁰⁴ Must'ad Han, a.g.e., s.35; Sarkar, *Anecdotes of Aurangzib*, s.224. Hatta Âlemgîr'in söz konusu kişileri müzik eşliğinde karşıladığı belirtilir.

⁹⁰⁵ Aqil Khan Razi, a.g.e., s.56.

⁹⁰⁶ Must'ad Han, a.g.e., s.34.

⁹⁰⁷ Must'ad Han, a.g.e., s.35. Ayrıca bkz. Elliot, a.g.e., s.275.

etmektedir.⁹⁰⁸ Diğer taraftan Hafi Han'ın eserine baktığımızda da Âlemgîr'in çok üzüldüğü bilgilerine ulaşılmaktadır.⁹⁰⁹

Yukarıda da belirtildiği üzere Bernier, Şah Cihan'ın ölümüne Âlemgîr'in derinden üzüldüğünden söz etmektedir. Ancak Manucci'nin aktarımlarına bakıldığında, bu duruma ilişkin farklı bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Manucci, babasının ölüm haberini alan Âlemgîr'in bundan emin olmak için harekete geçtiğini dile getirmektedir ve bu suretle yaptıklarını şu şekilde ifade etmektedir:

Hapishaneden çıkmak ve krallığı geri almak için benzer bir yöntem aramış olamaz mıydı? Bu nedenle Âlemgîr, babasının ayaklarının üzerinden ısıtılmış bir demir çubuk geçirilmesi ve eğer ceset kırılmazsa kafatasını boğazına kadar delmesi için güvenilir bir adam gönderdi, böylece gerçekten öldüğünden emin oldu.⁹¹⁰

Ayrıca, Manucci'nin aktardıklarına göre Âlemgîr, ölmesini beklediği babasının cenazesi başında sanki ağlıyormuş gibi gözlerini silmekte, ancak aslında arzularına kavuşmuş olmanın rahatlığını yaşamaktadır.⁹¹¹ Bu bağlamda Manucci, Bernier'den farklı olarak, Âlemgîr'in babasının ölümüne içten bir yas tutmadığını, aksine siyasi emellerine ulaşmanın getirdiği bir rahatlama yaşadığını açıkça belirtmektedir.

Öte yandan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de, üzücü haberi alan Âlemgîr'in mektuplarda ve fermanlarda Şah Cihan'ın ünvanının "Firdevs Aşiani" olarak verilmesi emrinden sonra 4 Şubat Pazar günü babasının mezarını ziyaret etmek üzere tekneyle Agra'ya doğru yola çıktığından söz edilmektedir.⁹¹² Bernier, Âlemgîr'in saraya vardığında, Cihanara Begüm tarafından saygıyla karşılandığını ve onun hem kendi mücevherlerini hem de Şah Cihan'a ait olan mücevherleri Âlemgîr'e sunduğunu belirtmekte, ayrıca bu davranışın ardından Âlemgîr'in de Cihanara Begüm'ün geçmişteki tutumlarını⁹¹³ affettiğini aktarmaktadır.⁹¹⁴ Diğer taraftan *Meâsir-i Âlemgîrî*'de, Âlemgîr'in Cihanara Begüm'e ve harem diğer tüm hanımlarına nazik sorular sorduğu ve teselli verdiği belirtilmektedir.⁹¹⁵ Öte yandan Manucci, Âlemgîr'in söz konusu kardeşi ile olun ilişkisine biraz daha farklı bir şekilde yaklaşıp da yine de olumlu bir buluşmanın olduğunu belirtmektedir. Nitekim Manucci, Âlemgîr Agra'ya geldiğinde Cihanara Begüm kendisine mücevherlerle birlikte

⁹⁰⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.198-199.

⁹⁰⁹ Elliot, a.g.e., s.275.

⁹¹⁰ Manucci, a.g.e., C.2, s.127.

⁹¹¹ Manucci, a.g.e., C.2, s.127.

⁹¹² Must'ad Han , a.g.e., s.35.

⁹¹³ Bernier'in bahsetmiş olduğu tutum kuvvetle muhtemelen Cihanara Begüm'ün Dârâ'nın tarafında olarak hareket etmesidir. Çünkü Bernier Cihanara'dan bahsederken söz konusu tutumunu da dile getirmiştir.

⁹¹⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.198-199.

⁹¹⁵ Must'ad Han , a.g.e., s.35.

Şah Cihan'a ait olan bir af mektup verdiğini, ancak bu mektubun sahte olduğunu bilen Âlemgîr'in söz konusu mektubun halk nezdinde kendisini haklı çıkaracağını düşündüğü için inanmış gibi yaptığını belirtmektedir.⁹¹⁶ Ardından Cihanara Begüm'e "Sultanların Sultanı" unvanını vererek onunla birlikte Delhi'ye döndüğünü aktarmaktadır.⁹¹⁷ Dolayısıyla her üç kaynaktan geçen bilgiler doğrultusunda Âlemgîr'in kardeşine karşı kötü bir yaklaşımda olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3.8. Şivaci'nin İsyanı

Görsel 9: Şivaci

Kaynak: Bernier, Mogol Empire, s.187.

Şivaci, Marata ulusundan, Şahci'nin oğlu olarak 1627 yılında dünyaya gelir.⁹¹⁸ Maratalar ise Narbada ve Taptı ırmakları arasındaki Satpura dağ zincirinin güneyinde, Godavari'nin kuzey kolu olan Veynganga ırmağıyla Dekken'in batı kıyısı arasında kalan bölgede dağınık halde bulunan bir millettir.⁹¹⁹ Ancak en toplu bulundukları yer Batı Gat dağlarının kuzeyindeki Konkan bölgesidir ve söz konusu bu coğrafya Maharashtra olarak adlandırılmaktadır.⁹²⁰ Diğer taraftan, söz konusu milletin çoğunlukla Golkonda ve Bicapur devletlerinde askeri veya sivil olarak görev aldığı bilinmekte; Şahci'nin de bu görevi sırasında önemli mevkilere yükseldiği görülmektedir.⁹²¹

Nizamşâhîler çöküş sürecindeyken, 1633 yılında hanedan mansubu III. Murtaza Nizamşah'ı sultan ilan ederek onun adına hareket eden Şahci, 1636 yılına kadar bu hareketini sürdürür.⁹²² Bu süre boyunca Bâbürlülerin ilerlemesine engel olabileceği düşüncesi ile Bicapur hükümeti

⁹¹⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s.127.

⁹¹⁷ Manucci, a.g.e., C.2, s.127.

⁹¹⁸ Jadunath Sarkar, **History of Aurangzib (1618-1707)**, C.4 , Calcutta 1925, s.16.

⁹¹⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.273. Ayrıca Marata coğrafyasına dair detaylı bilgi için bkz. Duff, a.g.e., s.1-6.

⁹²⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.273.

⁹²¹ Bayur, a.g.e., C.2, s.274.

⁹²² Sıddıqui, "Nizamşâhîler", s.194.

tarafından desteklenir.⁹²³ Ancak Şah Cihan'ın 1636 yılındaki saldırısı üzerine daha fazla dayanamayan Şahci, Nizamşah'ı Bâbürlülere teslim ederek Bicapur hükümetinin hizmetine girer.⁹²⁴ Sarkar, Şahci'nin Bicapur hizmetine girmesinden sonra fetih hareketleri için farklı bölgelerde görev aldığını ve bu yüzden Şivaci'nin ondan uzak kaldığını belirtmekte; ayrıca çok erken yaştan itibaren kendi fikirleri doğrultusunda hareket etmeye alışkın olduğunu ve iyi bir savaş eğitimi aldığını da aktarmaktadır.⁹²⁵ Diğer taraftan, Elphinstone Mountstuart eserinde, *Güçlü bir şefin oğlu olmasına rağmen, hayatına cüretkâr ve kurnaz bir haydut kaptanı olarak başlamıştı, yetenekli bir general ve yetenekli bir devlet adamı olarak olgunlaşmıştı ve o zamandan beri hiçbir vatandaşının denk olmadığı veya yaklaşmadığı bir karakter bıraktı* sözleri ile Şivaci'nin başarısını dile getirmektedir.⁹²⁶

Şivaci için söylenenler doğru olacak ki Maharashtra'da bağımsız bir krallık kurarak hem Bâbürlülerle hem de Bicapur ile savaşmak zorunda kaldığı görülmektedir.⁹²⁷ Öyle ki, krallığını kurma adına faaliyetlere girişen Şivaci, Âlemgîr'i harekete geçirir. Bu suretle, 1659 yılında dönem Dekken valisi olarak atanan Şaheste Han, Âlemgîr tarafından Şivaci üzerine gönderilir ve vali 1660 yılında söz konusu isyancının ikamet yeri olan Pune kentini ele geçirir.⁹²⁸ Şivaci ise 1663 yılına gelindiğinde Şaheste Han'ın karargâhının bulunduğu Pune'ye baskın yapar.⁹²⁹ Bernier, bu baskın sırasında Şaheste Han'ı ağır yaraladığını ve oğlunu ise öldürdüğünü belirtir.⁹³⁰ Bu olaydan sonra Dekken işleri için Şehzade Muazzam görevlendirilir ve Şaheste Han Bengal'e tayin edilir.⁹³¹ Şivaci ise 1664 yılının başlarında Surat üzerine yürür. Bernier'in belirttiğine göre şehrin yakınına geldiğinde bölgenin valisini⁹³² şehre girmeden yolculuğunu sürdüreceğine inandırır. Ancak hemen sonra Surat'a girerek yağma hareketlerinde bulunur.⁹³³ Bu hareket sırasında, raca Cesvent Singh'in Şivaci ile işbirliği yaptığı şüphesinin doğduğunu ve bu yüzden görevden alınarak Delhi'ye çağrıldığını belirten Bernier, racanın kendi topraklarına çekildiğini de ekler.⁹³⁴ Kaynaklarda

⁹²³ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.15.

⁹²⁴ Sıddıqui, "Nizamşâhîler", s.194; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.15.

⁹²⁵ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.17.

⁹²⁶ Elphinstone, a.g.e., s.647; Bernier, **Mogol Empire**, s.136-137. dipnot 3.

⁹²⁷ Savaş, **Hindistan**, s.219. Elliot, a.g.e., s.258.

⁹²⁸ Elliot, a.g.e., s.261; Savaş, **Hindistan**, s.220; Bayur, a.g.e., C.2, s.263-264. Manucci bu görev sırasında Şaheste Han'a Bicapur ve Golkonda hükümdarlarını tehdit edip daha yüksek haraç ödemelerini kabul ettirmeleri emri verildiğini belirtir. Ayrıca söz konusu hükümdarların Âlemgîr'in isteklerin yerine getirdiğini ancak Şivaci'nin, birçok kale ve bölgeyi ele geçirdiğini de aktarır. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.25.

⁹²⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.264.

⁹³⁰ Bernier, **Mogol Empire**, s.188. Ayrıca bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.105; Elliot, a.g.e., s.270; Bayur, a.g.e., C.2, s.264.

⁹³¹ Manucci, Şaheste Han'ın Dekken'de kalıp Şivaci'den intikam almak istediğini ancak Âlemgîr'in onu Bengal'e gönderdiğini belirtir. Bkz. Manucci, a.g.e., C.2, s.106-107.

⁹³² İneyet Han. Bkz. Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.51.

⁹³³ Bernier, **Mogol Empire**, s.188. Habeşistan'dan gelen elçilik heyeti sırasında gerçekleşen isyan.

⁹³⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.188. Ayrıca şehzade Muazzam da çekilir. Bkz. Bayur, a.g.e., C.2, s.265; Duff, a.g.e., s.149.

Cesvent Singh'in ihanetinden ziyade başarısızlığı nedeniyle geri çağrıldığı belirtilmektedir. Nitekim *Meâsir-i Âlemgîrî*'de Cesvent Singh'in başarılı olamamasından ötürü görevden alındığını, yerine ise Cai Singh'in getirildiği belirtilmektedir.⁹³⁵ Diğer taraftan Bernier, Cai Singh'in görevlendirildiğinde ilk amacının Şivaci'ye karşı şiddetli bir saldırı düzenlemek olduğunu belirtmektedir.⁹³⁶

Cai Singh, aldığı emir doğrultusunda saldırıya geçer; bu sırada Bicapur kuvvetlerinin de Şivaci'ye karşı harekete geçmesi, söz konusu isyancıyı zor duruma düşürür.⁹³⁷ Bu gelişmelerin ardından Cai Singh, kazandığı birkaç başarılı çarpışmanın sonucunda, 1665 ilkbaharında Şivaci'nin başlıca askerlerinin bulunduğu Purandar⁹³⁸ bölgesini ele geçirir.⁹³⁹ Bunun üzerine köşeye sıkışan Şivaci, Cay Singh'i görmek ister ve görüşme neticesinde barış kararı alınarak Haziran 1665 yılında yapılan Purandar barışı neticesinde söz konusu isyancı, Bâbürlü Devleti'nin hizmetine girmeyi kabul eder.⁹⁴⁰ Sarkra'nın belirttiğine göre yapılan anlaşma neticesinde, yıllık geliri 4 lakh⁹⁴¹ olan 23 kale gelirleriyle birlikte Bâbürlü hakimiyetine geçer, diğer taraftan Âlemgîr'e hizmet ve sadakat şartıyla Racgarh⁹⁴² dahil 12 adet kale de Şivaci'yea bırakılır.⁹⁴³ Ayrıca Şivaci, oğlunun Bâbürlü hizmetine girmesini kabul eder.⁹⁴⁴ Mayıs 1666 yılına gelindiğinde, Şivaci Agra'da Âlemgîr'in huzuruna çıkar.⁹⁴⁵

Bernier, Şivaci ile yapılan barış anlaşması hakkında verdiği bilgilerde, Bicapur'a karşı Bâbürlülerle işbirliği⁹⁴⁶ yapmayı kabul eden Şivaci'nin, Âlemgîr tarafından raca olarak tayin edildiğini ve oğluna da emîr maaşı verdiğini belirtir. Ayrıca bu durum karşısında Şaheste Han'ın eşinin hoşnutsuzluğunu dile getirdiğini, hatta oğlunu öldüren ve kocasını yaralayan adamın tutuklatılmasını istediğini de aktarır.⁹⁴⁷ Diğer taraftan, saraya gelen Şivaci'nin kendisinin askerler tarafından izlendiğin fark ettikten sonra kılık değiştirerek kaçtığını aktaran Bernier, kaçış sırasında Cai Singh'in oğlu Rab Singh'in Şivaci'ye yardımcı olduğunu ve bu nedenle saraydan

⁹³⁵ Must'ad Han , a.g.e., s.39; Ayrıca bkz. Duff, a.g.e., s.149; Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.52.

⁹³⁶ Bernier, **Mogol Empire**, s.190.

⁹³⁷ Bayur, a.g.e., C.2, s.265.

⁹³⁸ Pune'nin yirmi mil güneyinde. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.192, dipnot 2.

⁹³⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.265.

⁹⁴⁰ Bayur, a.g.e., C.2, s.265.

⁹⁴¹ 100 bin değerindedir. Bernier, **Mogol Empire**, s.456, dipnot 1.

⁹⁴² Şivaci, 1674'te kurduğu Marata Devleti'nin başkentini Racgarh (Raigarh) yapar. Bkz. Savaş, **Hindistan**, s.220.

⁹⁴³ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.67; Elliot, a.g.e., s.275.

⁹⁴⁴ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.67; Elliot, a.g.e., s.275.

⁹⁴⁵ Sarkar, **History of Aurangzib**, C.4, s.71. Bernier ve Manucci Şivaci'nin Âlemgîr'in huzuruna çıktığı şehri Delhi olarak belirtir. Diğer taraftan Freyer, Agra olarak aktarır. Bkz. Bernier, **Mogol Empire**, s.190; Manucci, a.g.e., C.2, s.137-138; Freyer, a.g.e., C.2, s.65.

⁹⁴⁶ Söz konusu ittifak Babürlü kuvvetlerinin 1666 yılı başlarında Bicapur'a karşı yürüttüğü sefer sırasında gerçekleşmiştir. Bkz. Fisher, a.g.e., s.288. Bu seferde başarılı olamayan Babürlü kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalırlar.

⁹⁴⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.190.

uzaklaştırılması emrinin verildiğini belirtir.⁹⁴⁸ Bunun üzerine Âlemgîr'in topraklarını ele geçirmesi için söz konusu durumu bahane olarak kullanabileceğinden çekinen Cai Singh'in, Dekken'deki komutasını terk ederek egemenlik alanlarını savunmak için hareket geçtiği; ancak Burhanpur'a vardığında öldüğü yine Bernier tarafından aktarılanlar arasındadır.⁹⁴⁹

Söz konusu bilgilerin yanı sıra racanın ölüm haberini alan Âlemgîr'in Rab Singh'e şefkatle yaklaştığını ve babasından kalan gelirleri kendisine teslim ettiğini belirtir, bu nedenle de aslında Şivaci'nin kaçıışı Âlemgîr'in izni dâhilinde olduğunu ekler.⁹⁵⁰ Çünkü yukarıda belirtildiği üzere, saraya gelen Şivaci, Şaheste Han'ın eşi tarafından eleştirilir ve Bernier Âlemgîr'in de elini akrabalarının ve dostlarının kanına bulayan kişinin sarayda bulunmasından rahatsızlık duyduğunu, bu nedenle kaçmasına göz yummuş olabileceğini belirtir.⁹⁵¹ Bernier'in aktardıkların destekler nitelikte bilgi veren Freyer, Âlemgîr'in Şivaci'yi itaatine alıp alamayacağını öğrenmek için saraya çağırdığını; o sırada, akrabaları öldürülenlerin bu duruma tepki gösterdiğini ve bunun üzerine, hükümdarın bilgisi dahilinde hapsedildiği yerden kaçtırtıldığını belirtir.⁹⁵² Ancak *Meâsir-i Âlemgîrî*'de yer alan bilgilere göre, Şivaci 1666 yılında Âlemgîr'in huzuran geldiğinde saygısız bir tavır sergilediği için gözetim altına alınır ve hasta numarası yaparak oğlu Sambucu⁹⁵³ ile birlikte kaçar.⁹⁵⁴ Hafî Han'ın eserine baktığımızda, aynı şekilde Şivaci'nin memnuniyetsiz tavrına karşılık gözetim altına alındığı bilgilerine ulaşılır.⁹⁵⁵ Diğer taraftan Manucci, Şivaci'nin, yapılan anlaşmada kendisine vaat edilen rütbenin verilmediğini ileri sürerek memnuniyetsizlik sergilediğini ve bu durum üzerine hükümdarın kendisiyle yalnız görüştüğünü, görüşme esnasında ise bir süre sabretmesi hâlinde verilen sözlerin yerine getirileceğini ifade ettiğini aktarır.⁹⁵⁶ Devamında ise Şivaci'nin gözetim altında tutulduğu sırada öldürülmesi emrinin verildiğini belirten Manucci, bunun üzerine onun kaçtığını dile getirir.⁹⁵⁷ Netice itibarıyla kayanklarda farklı şeklide olduğu aktarılsa da Şivaci'nin Bâbürlü hizmetinde uzun süre kalmadığı ve kaçtığı bilgilerine ulaşılmaktadır.

Bernier, Şivaci'nin kaçıışının ardından Bicapur'da, büyük bölümü dağlarda bulunan birçok kaleyi ele geçirdiğini belirtir.⁹⁵⁸ Ayrıca bir hükümdarın bütün yetkilerini kullandığını, hem

⁹⁴⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.190; Elliot, a.g.e., s.281.

⁹⁴⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.191; 1667 yılında Burhanpur'da ölür. Bkz., Freyer, a.g.e., s.65, dipnot 2.

⁹⁵⁰ Bernier, *Mogol Empire*, s.191.

⁹⁵¹ Bernier, *Mogol Empire*, s.191.

⁹⁵² Freyer, a.g.e., s.65.

⁹⁵³ Bayur, a.g.e., C.2, s. 276.

⁹⁵⁴ Must'ad Han, a.g.e., s. 36-37.

⁹⁵⁵ Elliot, a.g.e., s.276. Ayrıca kaçabilmek için hastalık numarası yaptığını da belirtmektedir. Bkz. Elliot, a.g.e., s.279.

⁹⁵⁶ Manucci, a.g.e., C.2, s. 138.

⁹⁵⁷ Manucci, a.g.e., C. 2, s.139. Ayrıca bkz. Duff, a.g.e., s.156-157.

⁹⁵⁸ Bernier, *Mogol Empire*, s.197.

Bâbürlülerin hem de Bicapur hükümdarının tehditlerine aldırmadan sık sık akınlar düzenlediğini ve Surat'ten Goa kapılarına kadar yağma hareketlerinde bulunduğunu da belirtir.⁹⁵⁹ Diğer taraftan Freyer, Şivaci'nin altmıştan fazla kaleye ele geçirdiğini aktarmakta; bu durumu açıklarken Bâbürlü askerlerinin söz konusu coğrafyayı yeterince tanımadıkları için bölgeyi terk etmek zorunda kaldıklarını dile getirmektedir. Ayrıca Şivaci'nin de söz konusu bölgeleri yağmalayıp soymaktan başka bir şey yapamadığını, hatta bu nedenle Âlemgîr tarafından "Dağ Faresi" olarak adlandırıldığını belirtmektedir.⁹⁶⁰

Bernier'in, Şivaci ve Âlemgîr'in mücadelesine dair verdiği bilgiler yukarıda bahsettiklerimizle sınırlı kalırken, kaynaklarda 1668 yılında Şivaci ile barış yapıldığı hatta Âlemgîr'in ona "raca" unvanı verdiği belirtilmekte; ancak 1670 yılında Âlemgîr'le tekrardan mücadeleye girdiği aktarılmaktadır.⁹⁶¹ Bu mücadeleler sırasında yaptığı yağma hareketleri ve kazandığı zaferlerle özgüvenli hale gelen Şivaci'nin, 1674 yılında taç giyme töreni ile tahta çıktığı ve böylece Marata Devleti'nin resmen kurduğu bilinmektedir.⁹⁶² Daha sonraki süreçte Surat'ın güneyinden Goa'nın güneyine kadar giden dağlık bölgeyi, ayrıca Bağlana bölgesiyle Karnatik'in birçok kısımlarını ele geçiren Şivaci, 1680 yılında hayatını kaybeder ve yerine oğlu Sambuci geçer.⁹⁶³

Harita 7: Batı Dekken, 1701

Kaynak: Richards, *The Mughal Empire*, s. 206.

3.9. Golkonda ve Bicapur Hükümetleri ile İlişkiler

Bilindiği üzere, Âlemgîr şehzadeliği döneminde Bicapur'da hüküm süren Âdilşâhîler ve Golkonda'da egemen olan Kutupşâhîler üzerine sefer düzenler; ancak Şah Cihan'ın emriyle barış

⁹⁵⁹ Bernier, *Mogol Empire*, s.198-199.

⁹⁶⁰ Freyer, a.g.e., s.58-59.

⁹⁶¹ Savaş, *Hindistan*, s.220; Bayur, a.g.e., C.2, s.268, 276-278.

⁹⁶² Richards, *Bâbürlü*, s.267.

⁹⁶³ Bayur, a.g.e., C.2, s. 285-286.

yapmak zorunda kalır. Daha sonraki süreçte hükümdarlığını ilan eden Âlemgîr, Bicapur topraklarında fetih politikası gütmeye devam eder. Bu suretle Cai Singh görevlendirilir ve 1666 yılının başlarında Şivaci'nin de yardımı ile söz konusu devletle mücadeleye başlanır. Ancak Golkonda hükümetinin de Bicapur'a yardım etmesi üzerine Bâbürlü ordusu başarısız olarak geri çekilmek zorunda kalır.⁹⁶⁴ Diğer taraftan, dah önce de bahsettiğimiz üzere Şivaci, Bâbürlü sarayından kaçarak mücadeleye girer ve bu suretle Bicapur topraklarında bulunan birçok kaleyi ele geçirir. Söz konusu topraklarda hareketlilik sürerken 1681 yılın geldiğinde şehzade Ekber babasına karşı isyan girişiminde bulunarak Şivaci'nin ölümünden sonra yernie geçen Sambuci'nin sarayına gider. Oğlunun Maratalarla işbirliği yapması karşılığında Dekken bölgesine gelen Âlemgîr, önce Sambaci'nin kuvvetleri ile savaşır ve 1685 yılına kadar devam eden bu mücadeleler sonucunda Marata gücü büyük oranda kırılır; Ekber ise Safevilere sığınır.⁹⁶⁵ Ekber'in isyanı sebebi ile Dekken'e gelen Âlemgîr, söz konusu bölgede kalmaya devam eder ve asayişini sağlamak adına faaliyetlerine sürdürür. Bu suretle 1686 yılında Bicapur toprakları elde edilerek "Dar-üz-Zafer" adı verilir, ardından 1687 yılında Golkonda Bâbürlülerin eline geçer.⁹⁶⁶

Bernier, 1668 yılına kadar geçen süreci aktarırken Golkonda ve Bicapur hükümetleri ile yapılan savaşların detaylarına girmemekle birlikte, söz konusu devletlerle Bâbürlüler arasında ilişkinin ne şekilde ilerlediğinden bahsetmektedir. Bu bağlamda Bernier, Bicapur ve Golkonda hükümetlerinin birbirlerine verdikleri destek sayesinde bölgelerini Âlemgîr'in seferine karşı koruduklarını belirtmektedir.⁹⁶⁷ Hatta Golkonda hükümetinin, olası bir tehdit karşısında yalnızca iç savunma hazırlıkları yapmakla yetinmediğini, aynı zamanda Bâbürlülere, aşırıya kaçmaları hâlinde Bicapur'a yardım edecek bir müttefikin hazır olduğu mesajını verdiğini aktarmaktadır. Ayrıca Devletabad ile Golkonda arasında direniş gösterebilecek herhangi bir kalenin kalmadığını ve bu nedenle ülkenin fethi için tek bir seferin yeterli olacağından emin olan Âlemgîr'in, muhtemelen Dekken'in Bicapur hükümdarı tarafından ele geçirilmesi endişesiyle harekete geçmediğini ifade etmektedir.⁹⁶⁸

Âlemgîr'in Bicapur üzerine ilerlediği dönemde yaşananlar, Bernier'in ifadelerini destekler niteliktedir. Nitekim daha önce bahsettiğimiz üzere 1666 yılında gerçekleşen Bâbürlü-Bicapur mücadelesi sırasında, Golkonda hükümetinin Bicapur'a verdiği destek sonucunda Bâbürlü ordusu geri çekilmek zorunda kaldığı bilinmektedir. Diğer taraftan, yine kaynaklarda aktarılanlara göre Bicapur'da hüküm süren Âdilşâhîler, Âlemgîr'in saldırısına karşı Golkonda'da hüküm süren

⁹⁶⁴ Bayur, a.g.e., C.2, s.266-267.

⁹⁶⁵ Demir, a.g.t., s.146-147.

⁹⁶⁶ Savaş, **Hindistan**, s.221.

⁹⁶⁷ Bernier, **Mogol Empire**, s.193-194.

⁹⁶⁸ Bernier, **Mogol Empire**, s.194.

Kutupşâhîlere mektup göndererek yardım talebinde bulunmaktadır.⁹⁶⁹ Ancak burada söz konusu iki devletin anlaşmasının, yalnızca birbirlerine olan sadakatten değil, çıkar ilişkilerine de dayandığı anlaşılmaktadır. Çünkü 1677 yılında gerçekleşen Bâbürlü- Âdilşâhîler ve Kutupşâhîler mücadelesi sırasında, bu kez Bâbürlüler ile Âdilşâhîler arasında bir ittifakın kurulduğu görülmektedir.⁹⁷⁰

Öte yandan Bernier, Bicapur'dan bahsederken özellikle Şivaci'nin üzerinde durmaktadır. Daha önce ifade ettiğimiz üzere, Şivaci'nin söz konusu bölgede birçok yeri ele geçirdiği ve hükümdar edasıyla hareket ettiği Bernier'in aktardıkları arasındadır. Diğer taraftan, Şivaci'nin Bicapur'a karşı harekete geçmiş olmasına rağmen, Bernier onun bu devlete dolaylı yoldan fayda sağladığını ifade etmekte ve Şivaci'nin Âlemgîr'in dikkatini başka yöne çekerek Bicapur'un fethedilmesini engellediğini belirtmektedir.⁹⁷¹ Bunların yanı sıra, Şivaci başlığı altında belirttiğimiz üzere söz konusu isyancının Âlemgîr'in sarayından kaçtıktan sonra giriştiği faaliyetler sonucunda Marata Devleti'ni resmen kurduğu ve Bâbürlü ordularına karşı savaştığı görülmektedir. Yaşanan gelişmelerden hareketle Bernier'in de belirttiği gibi, Şivaci'nin faaliyetleri Âlemgîr'in Bicapur topraklarındaki fetihlerini engelleyici nitelikte olduğunu ortaya koymaktadır.

Diğer yandan, Golkonda hükümetine dair bilgi veren Bernier, söz konusu hükümetin Bâbürlüler karşısında küçük düştüğünü ifade etmektedir. Öyle ki, 1667 yılında kendisinin de Golkonda'da bulunduğu sırada Âlemgîr tarafından bir elçi gönderildiğini dile getiren Bernier, bu elçi aracılığıyla Bicapur'a karşı düzenlenecek sefer için Golkonda'dan ordu talep eldiği ancak onun yerine para alındığından söz etmektedir. Ayrıca, sıradan bir elçinin bile söz konusu bölgede istediği gibi davrandığını ve emirler verdiğini dile getirmektedir.⁹⁷² Bernier'in üzerinde durduğu elçiliğe dair bilgiye ulaşamamaktadır. Ancak Yusuf Hikmet Bayur, 1677 yılında Âlemgîr'in Kutupşâhîlerden para istediğini dile getirmektedir. Söz konusu yazarın aktardıklarına göre 1667 yılında Âlemgîr, Kutupşâhîlerin Şivaci ile işbirliği yapmasının cezası olarak onlardan on milyon rupi ve on bin at ister ancak yalnızca elli bin rupi alabilir. Bu da iki devletin savaşmasına neden olur.⁹⁷³ Buradan hareketle, Bâbürlülerin Kutupşâhîler karşısında üstünlük sağladığı ve onlardan haraç alabilecek bir konuma geldiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, Bernier'in gözlemleriyle örtüşmektedir.

Bernier, Golkonda hükümetinin bu tutumuna dair verdiği bilgilerin ardından, birçok kişinin kendisine aslında Golkonda hükümdarının Âlemgîr'i aldatmak amacıyla bu şekilde davrandığını ve

⁹⁶⁹ Bayur, a.g.e., C.2, s.280,281-297; Must'ad Han, a.g.e., s.159.

⁹⁷⁰ Bayur, a.g.e., C.2,s.281.

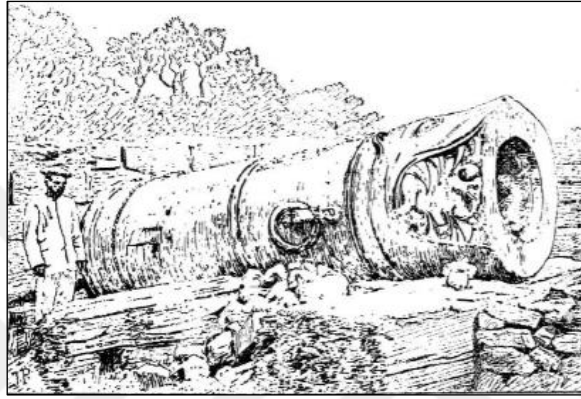
⁹⁷¹ Bernier, **Mogol Empire**, s.198.

⁹⁷² Bernier, **Mogol Empire**, s.195.

⁹⁷³ Bayur, a.g.e., C.2, s.281. Ayrıca 1677 yılında Kutupşâhîler ve Golkonda ittifakı için bkz. Richards, **Bâbürlü**, s.269.

uygun bir zamanda ona karşı harekete geçeceğini söylediğini de aktarmaktadır.⁹⁷⁴ Ancak kaynaklarda Kutupşâhîlerin bir plan içerisinde olduğuna dair bilgilere rastlanmamaktadır. Söz konusu durum, kuvvetle muhtemel, ya Kutupşâhî hükümdarının itibarını artırma çabasından ya da her devletin kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek güçsüzken boyun eğip, güçlendiğinde saldırıya geçmesi anlayışının doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Neticede Kutupşâhîlerin Âlemgîr'e karşı harekete geçerek başarı elde edemediği ve Bâbürlü ordusunca ilhak edildiği bilinmektedir.

Görsel 10: Bicapur Kalesi'nde Bulunan Bir Top (1688)

Kaynak: W.S. Caine, Picturesque India, London 1898, s. 460.

Görsel 11: Alemgir'in Golkonda Kuşatması (1687)

Kaynak: Turschke, a.g.e., s. 91.

⁹⁷⁴ Bernier, **Mogol Empire**, s.196.

SONUÇ

1658 yılında Surat'a gelerek yaklaşık on yıl Hindistan topraklarında kaldığı ve 1668 yılında Fransa'ya döndüğü bilinen François Bernier'in, bu süre zarfında hem şahit olduklarını hem de etrafından duyduklarını okuyucuya aktardığı görülmektedir. Diğer taraftan Bernier, Fransa'ya döndükten sonra Bâbürlü Devleti'nde yaşananlara yakından şahitlik edememesinden dolayı Âlemgîr'in son dönemlerine dair bilgi vermemektedir. Ancak bilinmelidir ki, şehzadeligi döneminde başladığı başarılı icraatlarını hükümdarlığı süresince devam ettiren Âlemgîr, son yıllarında ise beklediği başarıyı elde edemez. Özellikle Şivaci'nin önderliğinde başlatılan bağımsızlık hareketi onun ölümünden sonra da devam eder ve Âlemgîr söz konusu isyancılara karşı koymakta zorlanır. 1707 yılına geldiğinde topraklarında süregelen isyanları bir sonuca kavuşturamadan hayatını kaybeder. Öte yandan, Âlemgîr'in ölümüyle birlikte oğulları arasında başgösteren taht mücadelesi devletin gücünü iyice kırar. Bu suretle hem meydana gelen isyan hareketleri hem de Âlemgîr'den sonraki haleflerinin başarısız siyaseti Bâbürlü Devleti'ni yıkım sürecine sokar.

Hindistan coğrafyasında önemli bir güç haline gelen Bâbürlüler, pek çok seyyahın ilgisini çektiği ve bu doğrultuda Batılı seyyahlar tarafından ziyaret edildiği görülmektedir. Seyyahların sunduğu bilgiler; dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yapısını anlamak açısından büyük önem taşımakla birlikte bu bilgilerin değerlendirilmesinde yazarların benimsedikleri ideolojik yaklaşımların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Nitekim François Bernier'in, Âlemgîr'in tahta çıkış sürecinden itibaren aktardıkları, dönemin olaylarını kendi zihninde oluşturduğu bir hükümdar imajı çerçevesinde yansıttığını göstermektedir. Öyle ki Bernier, daha en başta Âlemgîr ile onun taht mücadelesindeki rakibi Dârâ Şükûh hakkında bilgi verirken, Dârâ'nın olumsuz özelliklerinden bahsederken onu daha ılımlı bir çerçevede eleştirmektedir. Bu bağlamda, Âlemgîr'in güçlü ancak acımasız ve ikiyüzlü bir kişilik sergilediğini ileri sürerek Dârâ Şükûh'un nazik huylu olduğunu vurgulamaktadır. Hatta daha sonra Âlemgîr için "mutlak egemenliğe erişebilmek için her türlü ahlaksız ve aşağılık entrikaya başvurdu" ifadelerini kullanmaktadır. Bu değerlendirme kuvvetle muhtemeldir ki, Âlemgîr'in İslam dinine bağlılığı ile Dârâ'nın daha liberal ve hoşgörülü olduğu genel kabulüne dayanmaktadır; zira yazar, Dârâ'nın Hindu ile Hindu, Hristiyan ile Hristiyan olduğuna dair vurgu yapmaktadır.

Farklı bir perspektiften bakıldığında, Bernier'in Âlemgîr'e yönelik eleştirilerinin ardında yatan nedenlerden birinin, doğrudan tanıklık ettiği veraset savaşları ve bu süreçte yaşanan sert mücadeleler olabileceği düşünülebilir. Çünkü Bernier, kardeşler arasında gerçekleşen ve Şah Cihan'ın da dahil olduğu veraset savaşlarının tam ortasında, Bâbürlü Devleti'nde bulunur. Bu

suretle yaşananlara canlı şahit olan Bernier, Dârâ Şükûh, Murat Bahş, Şah Şücâ ve Şah Cihan'ın Âlemgîr karşısında düştüğü durumları görerek onlara karşı acıma duygusu beslediği görülmektedir. Nitekim zaman zaman söz konusu kişilerin düştüğü durumu açıklarken bu duygudan söz etmektedir. Dolayısıyla, Bernier'in Âlemgîr'in savaş sürecindeki eylemlerini değerlendirirken, duygusal bir bakış açısı sergilemiş olma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Bernier'in ifadelerine karşılık, yerli kaynakların aktarımlarına bakıldığında, Âlemgîr'in son derece yetenekli ve siyasi açıdan başarılı bir hükümdar olarak tasvir edildiği görülmektedir. Bu anlatımlarda, onun özellikle dini değerlere bağlılığı, gösterişten uzak yaşam tarzı ve adalet anlayışı ön plana çıkarılmaktadır. Âlemgîr, yerli kaynaklarda Müslüman hükümdar profili çerçevesinde ele alınmakta; bu yönüyle de Avrupalı seyyahlardan dolayısıyla Bernier'in yaklaşımlarından belirgin şekilde ayrılmaktadır.

Öte yandan, aynı dönemde Hindistan'ı ziyaret eden diğer Avrupalı seyyahların da Bernier'le örtüşen gözlemler ve değerlendirmeler sundukları anlaşılmaktadır. Özellikle İtalyan seyyah Manucci, Bernier'nin aktardıklarını destekler nitelikte bilgiler sunarak, Âlemgîr'e eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Hatta Manucci'nin, Bernier ile kıyaslandığında çok daha sert ifadelerle yer verdiği görülmektedir. Nitekim Âlemgîr'i, yalnızca taht hırsıyla hareket eden ve bu uğurda babasına karşı nefret besleyen biri olarak tasvir ettiği; hatta onu öldürme arzusuna sahip olduğunu dahi belirttiği görülmektedir. Oysa Bernier, baba-oğul ilişkisine bu denli keskin bir bakışla yaklaşmaz ve Âlemgîr'in sert, otoriter tutumlarını doğrudan Şah Cihan üzerinden açıklamaya yönelmez. Bu durum, her ne kadar benzer bir perspektiften baksalar da iki Avrupalı seyyahın aktarımlarında kişisel gözlem ve duygu farklılıklarının belirgin şekilde öne çıktığını göstermektedir.

Dönemin yerli kaynakları incelendiğinde, Bernier'in anlatımlarıyla belirgin farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıklar, çoğunlukla olayların siyasi seyrinden ziyade, yaşananların arka planının değerlendirilmesi ve Âlemgîr'in tutumlarının belirli bir bağlama oturtulması sürecinde kendini göstermektedir. Yerli kaynaklar, özellikle de Âlemgîr devrini ele alan eserler Âlemgîr'in icraatlarını olağan bir bakışla ele alırken; Bernier bu unsurları kendi değer yargıları ve dış gözlemleriyle yorumlamaktadır. Bu doğrultuda söz konusu yazar, Âlemgîr'in icraatlarını aktarırken yalnızca gözlemlerini sunmakla kalmaz, aynı zamanda kendi düşünce yapısı doğrultusunda hükümdarı ve Bâbürlü yönetim anlayışına eleştirilerde bulunur. Bu eleştirilerinde ise oryantalist izler görülmektedir. Özellikle 'Doğu despotizmi' kavramı etrafında şekillenen değerlendirmeleri, Bernier'nin yalnızca hükümdarı değil, genel olarak Doğu yönetim geleneklerini ve toplum yapılarını da olumsuz bir çerçevede ele aldığını göstermektedir. Bu bağlamda Bernier, Bâbürlü emîrlerinin, itaatsiz davranışlar sergilemesinde bir sebep olarak gördüğü toprak sistemini açıklarken, özellikle cagir sistemine dikkat çekmektedir. Ona göre, bu sistemde Fransa'nın aksine özel mülkiyetin bulunmaması, hem köylüler hem de toprakları idare eden cagir sahipleri açısından

ciddi bir verimsizlik doğurur. Toprak, bireylere kalıcı olarak ait olmadığından, hiçbir kesim toprağı uzun vadeli olarak ıslah etme veya geliştirme çabasına girmez. Bunun yerine, hem köylüler hem de yöneticiler, yalnızca kısa vadeli kazançlara odaklanmakta; bu da tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca Bernier, bu sürecin devletin çöküşüne zemin hazırladığını da belirtmektedir. Bernier'in ifadelerinden hareketle, uygulanan sistemi yalnızca Batılı değer yargıları çerçevesinde yorumladığı görülmekte ve bu da onun söylemlerinde oryantalist bakış açısının hissedilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan Bernier'in, Fransa Kralı'na ithafen yazdığı yazıda, sözlerinin zarafetten yoksun olduğunu belirtmesi ve bunun sebebini ise Bâbürlü sarayında geçirdiğı uzun süreçte dilinin kabalaşması, hatta yarı-barbar bir hâl almasına bağlaması, onun söz konusu devlete karşı bakışını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Öte yandan Bernier, Bâbürlü sarayına gelen elçilerin kabulüyle ilgili gözlemlerinde, Özbek elçilerinin mektuplarının doğrudan hükümdara sunulmadan önce umerâ tarafından alındığını belirtir. Bu durumu da elçilerin düşük konumlarıyla ilişkilendirir ve onların bu muameleyi doğal karşıladıklarını ifade eder. Aynı uygulamanın Hollanda elçisine karşı da gerçekleştirilmesini ise sıradan bir durum olarak yorumlar; zira ona göre Bâbürlüler tüm elçilere bu şekilde davranmaktadır. Burada Bernier'in değerlendirmelerinde, Avrupa dışı elçilerin konumunu küçümseyici bir üslupla ele alırken Avrupalı temsilcilere karşı daha hoşgörölü bir dil kullanması, anlatısında oryantalist bir bakış açısının izlerini ortaya koymaktadır.

Bâbürlü Devleti'ne gelen diğer Avrupalı seyyahların anlatılarında da oryantalist bir bakış açısının izleri hissedilmektedir. Nitekim İtalyan seyyah Manucci, diğer Müslüman ülkelerde olduğu gibi Bâbürlü topraklarında da İslam dinini batıl inançlar bütünü olarak değerlendirmekte ve dini meselelerde tartışma yerine kılıca başvurulduğunu iddia etmektedir. Bu ifadeleriyle, Doğı toplumlarını barbarlıkla ilişkilendiren bir söylem ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, İngiliz seyyah Ovington da Bâbür ülkesine dair gözlemlerinde, Doğı toplumlarında tahta geçiş sürecinin acımasız kardeş katli uygulamalarıyla yürütüldüğünü belirtir. Ona göre, Âlemgîr de bu insanlık dışı yöntemlere başvurarak iktidara gelmiştir. Ayrıca Ovington, hükümdarların tahtlarını güvence altına alabilmek için akrabalarını ortadan kaldırmayı zorunlu gördüklerini ve bu barbarca uygulamaları meşru kabul ettiklerini ifade eder. Bu durumu ise Doğı saraylarının "yazgısal bir talihsizliği" olarak nitelendirir. Öte yandan, İngiliz seyyah Norris, Alemgir'in dini reformlarını despotluk ve halk üzerinde baskı kurma çabası olarak değerlendirmektedir. Tüm bu anlatımlar, yalnızca Fransız seyyah Bernier'in değil; İtalyan ve İngiliz seyyahların da Bâbürlü Devleti'ne yönelik söylemlerinde oryantalist bir tutum benimsediklerini ortaya koymaktadır.

Bernier, Âlemgîr'in karakterine ilişkin eleştirilerinde çoğunlukla olumsuz bir tutum sergilediğı, ancak onun siyasi yeteneklerini ve hükümdarlık vasfını takdir etmekten geri durmadığı görülmektedir. Nitekim söz konusu yazar, hükümdarın kişisel özelliklerinden olumsuz şekilde bahsetse de, özellikle devlet yönetimindeki becerisi, otoriteyi sağlama konusundaki kararlılığı ve

merkezi yapıyı güçlendirme çabaları gibi hususlarda övgüye değer nitelikler taşıdığını vurgulamaktadır. Öyle ki Bernier başta dile getirdiği ağır eleştirilerin daha sonra yumuşatıldığı ve Âlemgîr'in uygulamalarını belirli bir tarihsel ve siyasi bağlam içerisinde değerlendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, Bernier'in söz konusu hükümdarın icraatlarını yer yer anlayışla karşıladığı, hatta bazı yönlerden meşru ve gerekli bulduğu da ifade edilebilir. Nitekim Bernier, Hindistan'da yönetim hakkının hükümdarın tüm oğulları arasında tartışma konusu olduğunu, buna karşın Avrupa'da bu hakkın en büyük oğula ait sayıldığını belirtmekte; bu durumun ise şehzadelerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerine yol açtığını ifade etmektedir. Söz konusu durumu gerekçe gösteren Bernier, Âlemgîr'in icraatlarında haklılık payı olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Bâbürlü toplumunda hâkim olan söz konusu düşünce yapısının, Âlemgîr'in veraset savaşı sürecindeki tutumunu ve icraatlarını mazur göstermeyeceğini düşünenlerin olabileceğine değinen Bernier, buna rağmen bu görüşte olanların dahi Âlemgîr'i nadir bir zekâyâ sahip, dört dörtlük bir devlet adamı ve büyük bir lider olarak kabul etmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, Bernier burada Âlemgîr'e karşı olumlu bir yaklaşım sergilese de oryantalist bakış açısının varlığı devam etmektedir. Nitekim Bâbürlüler dönemindeki yönetim anlayışı ile Avrupa'daki işleyişin farkını ortaya koyarak, Bâbürlü aleyhine ilerleyen bir durumun olduğunu ileri sürdüğü anlaşılmaktadır. Bu karşılaştırma, Bernier'in gözünde Doğu toplumlarının aleyhine bir dengesizlik olarak görülmekte ve dolayısıyla Âlemgîr'in mecburi davranışlarının sebebini ve içinde bulunduğu sistemin Batılı değerlere göre olumsuz bir havada olduğunu hissettirmektedir.

Sonuç olarak Bernier, Âlemgîr dönemine dair aktardığı bilgilerde her ne kadar ona karşı eleştirel ve olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşıp da, neticede elde ettiği yönetim gücünü takdir etmiş, bu yönüyle ona duyduğu saygıyı ifade etmiştir. Söz konusu ifadeler, Bernier'in Âlemgîr'e yönelik yaklaşımında bir çelişki ve değerlendirmelerinde tutarsızlık olduğu izlenimini doğurmuştur. Ancak bu durum çelişki olmaktan ziyade, Âlemgîr'in yönetimi ile davranışlarını ayırarak değerlendirmesinden kaynaklanmış olabileceğini ortaya koymuştur. Bu da, aslında Doğu toplumuna karşı taraflı bir anlatımı benimseyen Bernier'in, Âlemgîr'i kendi içinde değerlendirdiği durumunun söz konusu olabileceğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

- Abul Fazl Allami (1873), **Ain-i Akbari**, V.1, (Çev. Henry Blochmann), : Asiatic Society of Bengal, Calcutta.
- Ahmad, Amir (2000), **Bundelâ Nobility and Chieftaincy Under The Mughals**, Centre Of Advance Study Department Df History Aligarh Muslim University Aligarh (India).
- Alam, Ishrat (2001), "Dutch Trade in Awadh: Farmans Of Shahjahan and Aurangzeb", **Proceedings of the Indian History Congress**, V.62, s.256-262.
- Ataöv, Türkkaya (2014), **Keşmir, Hindistan ve Komşuları: Öykü, Terör, Barış**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Aqil Khan Razi (1946), **The Waqaiat-i-Alemgiri of Aqil Khan Razi**, Ed. By Khan Bahadur Maulvi Haji Zafar Hasan, Publications of the Aligarh Historical Instute, Delhi.
- Ayan, Ergin (2011), "Gurluların Menşei Meselesi", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 4(6), s.38-45.
- Bâbürnâme (Babur'un Hâtıratı)** (1970), C.1, (Çev. Reşit Ahmeti Arat), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Baykuzu, Tilla Deniz (2018), "Asya Hunları", **İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü**, Ed. Muhammed Bilal Çelik, Ankara, s.21-41.
- Bayur, Yusuf Hikmet (1945), "Evrenğzîb Âlemğîr ve Dinî Siyaseti Üzerinde Bir İnceleme", **TTK Belleten**, 9(33), s.1-63.
- _____ (1947), **Hindistan Tarihi Gurkanlı Devletinin Büyük Tarihi (1526-1737)**, TTK Basımevi, C.2, Ankara.
- _____ (1987), **Hindistan Tarihi Gurkanlı Devletinin Büyük Tarihi (1526)**, TTK Basımevi, C.1, Ankara.
- Bernier, François (1916), **Travels in the Mogul Empire, A.D. 1656–1668**, Translated on the Basis of Irving Brock's version and annotated by Archibald Constable (1891), 2nd Edition Revised by Vincent A. Smith, Oxford University Press.
- _____ (2025), **Bâbürlü Devleti'nde Seyahatler (1656-1668)**, (Çev. Emre Ömür, Divan Kitap) , İstanbul.
- Bıyıktaş, Ömer Halis (2023), **Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu**, Dorlion Yayınları, Ankara.

- Birlik, Nazmiye (2024), **Bâbürlü Elçilik Müessesesi ve Osmanlı-Bâbürlü Diplomatik Münasebetler Üzerine Bir Değerlendirme**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Koçatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Caine, W.S. (1898), **Picturesque India**, London.
- Catrou, François (1826), **History of the Mogul Dynasty in India: From Its Foundation by Tamerlane in the Year 1399 to the Accession of Aurengzebe in the Year 1657**, Londra.
- Chandra (2015), Satish, **Medieval India (From Sultanat to the Mughals)**, Har-Anad Puplication, New Delhi.
- Conerman, Stephan (2024), **Bâbür İmparatorluğu (Müslüman Hindistan'ın Tarihi ve Kültürü)**, Çev. Muhammed M. Albayrak ve Nurettin Demir, Runik Kitap, İstanbul.
- Cönce, Salim, "Dehli Türk Sultanlığı'nda Memlûk Sistemi", s.11-32, <https://ttk.gov.tr/10-37879-9789751751003-2022/>.
- Çelikaş, Müslüme Melis (2019), **Gupta Tarihi ve Kültürü**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Das, Harihar (1959), **The Norris Embassy to Aurangazb (1699-1702)**, Firma K.L. Mukhopadhyay, Calcutta.
- Demir, Hami (2022), "Bâbürlü Devleti'ne Dair Seyahatnâmeler", Ed. Cihan Oruç, **Hindistan'da Kurulan Türk-İslam Devletlerinin Tarihi Kaynakları**, Bilgeoğuz, İstanbul, s.383-432.
- _____ (2023), **Bâbürlü Hükümdarı Evrengzîb (Âlemgîr Şah): Hayatı ve Siyaseti (1658-1707)**, Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- _____ (2024), **Evrengzîb (Âlemgîr) Büyük Türk-Hint Hükümdarı**, Selenge, İstanbul.
- Desideri, Ippolito (1937), **An Account Of Tibet The Travels Of Ippolito Desideri Of Pistoia S.j. 1712-1727**, Edt. Filippo De Filippi, C. Wessels, London, s.71.
- Duff, James Grant (1912), **A History of the Mahrattas**, C.1, Calcutta.
- Dufrenoy, M.L. (1950) , "A Precursor of a Modern Anthropology: François Bernier" **The University of Chicago Press on behalf of The History of Science Society**, 41(1) s.27-29.
- Durak, Neslihan (2007), "Hindistan'da Saka, Kuşan, Ak Hunlar", **Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri**, Ankara, s.139-145.
- Elliot, H.M (1877), **The History of India as Told bu its own Historians (The Mohammedan Period)**, Ed. John Dowson, C.7, London.
- Elphinstone, Mountstuart (1874), **History Of India By The Honourable Mountstuart Elphinstone (1847)** Ed. Br. E.B. Cowell, M.A., London.
- Farooqi, Naimur Rahman (1993), "Dârâ Şükûh ", **İslam Ansiklopedisi**, C.8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.483-484.

- _____ (1994), "Delhi Sultanlığı", **İslam Ansiklopedisi**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.130-132.
- _____ (2023), **Bâbürlü-Osmanlı İlişkileri**, (Çev. Mehmet Akif Erdoğan), Selenge, İstanbul.
- Faruki, Zahiruddin (1935), **Aurangzeb and His Times**, Bombay: D. B. Taraporevala Sons and Co.
- Fisher, Michael H. (2022), **Bâbürlüler (Hindistan'da Bir Türk İmparatorluğu)**, Çev. M. Fatih Çalışır, Kronik Kitap, İstanbul.
- Flüchter, Antje (2016), "Diplomatic Ceremonial and Greeting Practice at the Mughal Court", **Transkulturelle Verflechtungsprozesse in der Vormoderne**, s.89-120.
- Foster, William (1899), **The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul 1615-1619, As Narrated in his Journal and Correspondence**, V.1, London: Printed At The Bedford Press.
- _____ (1899), **The Embassy of Sir Thomas Roe to the Court of the Great Mogul 1615-1619, As Narrated in his Journal and Correspondence**, V.2, London: Printed At The Bedford Press.
- Frey, Jhon (1912), **New account of East India and Persia Being Nine Years Travels 1672-1681**, V.2, London.
- Gömeç, Saadettin Yağmur ve Çeliktaş, Müslüme Melis (2019), **Hindistan'da Türkler**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Grousset, Rene (2017), **Bozkır İmparatorluğu**, (Çev. Reşat Uzman), İstanbul.
- Göksoy, İsmail Hakkı (2020), "Arakan", **İslam Ansiklopedisi**, C.1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.103-107.
- Halaçoğlu, Yusuf, "Fersah", **İslam Ansiklopedisi**, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.412.
- Hamilton, Alexander (1739), **New Account of the East-Indies(1688-1723)**, C.1, London.
- <https://archive.thedailystar.net/magazine/2008/08/03/history.htm>
- Humar, Kadir Can (2020), **Timurlu Devletinde Elçilik Müessesesi ve Haber Alma Teşkilatı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Inayat Khan (1990), **The Shah Jahan Nama of Inayat Khan: an Abridged History of the Mughal Emperor Shah Jahan**, (Ed.W. Begley and Z. Desai), Delhi: Oxford University Press.
- Kafesoğlu, İbrahim (2017), **Türk Milli Kültürü**, Ötüken, İstanbul.

- Kalra, Siddhant(2014), "François Bernier Travels to India", s.1-8.
https://www.researchgate.net/publication/292615870_Bernier_Travels_to_India.
- Konukçu, Enver (1991), "Bâbürlüler", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.400-404.
- _____ (1991), "Bahtâver Han", **İslam Ansiklopedisi**, C. 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.522-523.
- _____ (1993), "Cihangir", **İslam Ansiklopedisi**, C.7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.538-539.
- _____ (1994), "Ekber Şah", **İslam Ansiklopedisi**, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.542-544.
- _____ (1996), "XIII.-XVI. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", **Atatürk Kültür Merkezi Dergisi**, 9(27), s.1177-1182.
- _____ (1998), "Hümâyün", **İslam Ansiklopedisi**, C.18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.481-483.
- _____ (2002)," Kutupşâhîler", **İslam Ansiklopedisi**, C.26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.500.
- Koç, Bilal (2017), **Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklar Dönemi Siyasi Tarihi(1320-1414)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kortel, S. Haluk (2012), "Tuğluklular", **İslam Ansiklopedisi**, C.41, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.333-336.
- Kurtuluş, Rıza (2008), "Sa'dullah Han", **İslam Ansiklopedisi**, C.35, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.432.
- Lal, Muni (1923), **Aurangzeb**, New Delhi: Vikas Publishing House Pvt. Ltd.
- Majumdar, R.C. vd. (1978), **An Advanced History of India**, Macmillan, Delhi.
- Manucci, Niccolao (1907), **Storia Do Mogor Or Mogul India 1653-1708**, C.1, (Çev. William Irvine), London.
- _____ (1907), **Storia Do Mogor Or Mogul India 1653-1708**, C.2, (Çev. William Irvine), London.
- Merçil, Erdoğan (1996), "Gazneliler", **İslam Ansiklopedisi**, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.480-480.
- Must'ad Han, Saqi (1947), **Maâsir-i Âlamgiri: A History of the Emperor Aurangzib-Alamgir (reign 1658-1707)**, (Çev. Sir Jadu-Nath Sarkar), Kalküta.
- Nagars, Ishwardas (1978), **Futuhât-ı Alamgiri**, (Çev. Tasneem Ahmad), Delhi.

- Naim, Arif (1992), "Bîcâpûr" **İslam Ansiklopedisi**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.127-128.
- _____ (2003) , "Bihâr", **İslam Ansiklopedisi**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.138-139.
- Nizami, Khaliq Ahmad (1994), "Delhi", **İslam Ansiklopedisi**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.126-128.
- _____ (1994), "Dekken" , **İslam Ansiklopedisi**, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.112-113.
- _____ (1995), "Evrengzîb", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.537-539.
- _____ (1996), "Gevâliyâr", **İslam Ansiklopedisi**, C.4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.38-39.
- _____ (1996), "Gucerât", **İslam Ansiklopedisi**, C.14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.171-173.
- Oruç, Cihan (2009), **Şah Cihan Dönemi Bâbürlü Devletinin Dış Politikası**, Sakarya Üniversitesi, S.B.E, Doktora Tezi.
- Ovington, Jhon (1629), **A Voyage to Suratt In The Year 1689**, Edt. H.G. Rawlinson, M.A, London.
- Özcan, Azim (1992), "Bengal", **İslam Ansiklopedisi**, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.436-437.
- _____ (2004), "Meysûr", *İslam Ansiklopedisi*, C.29, **Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**, Ankara, s.510-511.
- _____ (2009), "Sind", **İslam Ansiklopedisi**, C.37, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.242-244.
- _____ (2010), "Şah Cihan", **İslam Ansiklopedisi**, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.251-252.
- _____ (2020), "Muhammedâbâd", **İslam Ansiklopedisi**, C.30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.582-583.
- Öztuna, Yılmaz (2005), **Devletler ve Hanedanlar İslâm Devletleri**, C.1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Öztürk, Levent (1995), "Etiyopya", **İslam Ansiklopedisi**, C.11, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.491-496.

- Pool, Stanley Lane (1901), **Aurangzeb and the Decay of the Mughal Empire**, Oxford: Clarendon Press.
- Plynn, Vincent Jhon Adams (1974), **Adab-ı Âlemgîri(The Period Before Tha War of Succession being The Letters of Prince Muhamme Aurangzib Bahâdur to Muhammad Shihâbu'd-dîn Shah Jahan Sâhib-i-Qiran-1i-Sânî Emperor of Hindûstân**, Australian National University.
- Richard, Jhon F (2021), **Bâbü Türk İmparatorluğu (Tarih, Kültür, Teşkilat)**, Çev. Yasin Tekin, Selenge, İstanbul.
- _____ (1975), **Mughal Administration in Golconda**, Oxford University London.
- _____ (1995), **The Mughal Empire**, Cambridge University Press.
- Rızvi, Saıydı Athar Abbas (2022), "Keşmir" **İslam Ansiklopedisi**, C.25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.325-327.
- Roy, Yogendra P. (2008), "Rajmahal Port-Twon In Seventeenth Centrury Bengal", **Proceedings of the India History Congrees**, C.69, s.349-360.
- Ruka'ât-ı Âlemgîrî (Bâbürlü Padişahı Âlemgîr Evrengzîb'in Mektupları)** (2004), (Çev. H. Hilal Şahin ve Vedat Meral), Selenge, İstanbul.
- Sarkar, Jagadish Narayan (1951), **The life of Mir Jumla: The general of Aurangzeb**, Ed. Jadunath Sarkar, Calcutta.
- Sarkar, Jadunath (1917), **Anecdotes of Aurangzib and Historical Eassay**, Calcutta
- _____ (1925), **History of Aurangzib (1618-1707)**, C.I-II. , Calcutta.
- _____ (1925), **History of Aurangzib (1618-1707)**, C.III. , Calcutta.
- _____ (1925), **History of Aurangzib (1618-1707)**, C.IV. , Calcutta.
- Savaş, Müslüme Melis (2004), **Hindistan Türk Tarihi**, Selenge, İstanbul.
- _____ (2020), "Âlemgîr Şah'ın (Evrengzib) Hindu Politikaları ve Bunun Üzerine Bir Değerlendirme", **Apjir**, 4(3), s.291-303.
- _____ (2021), **Ak Hunlar**, Selenge, İstanbul.
- Sevim Ali ve Merçil Erdoğan (2014), **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Sıddıqui, İqtıdar Husain (2003), "Mâlîvâ", **İslam Ansiklopedisi**, C.27, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s.547-548.
- _____ (2007), "Nizâmşâhîler", **İslam Ansiklopedisi**, C.33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.192-194.

- Sunar, Lütü (2010), **Karl Marx ve Max Weber'in Doğu Toplumlarına Yaklaşımları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Stuurman, Siep (2000), "François Bernier and the Invention of Racial Classification" **History Workshop Journal**, No. 50, s.1-21.
- Tavernier, Jean Baptiste (1678), **The Six Voyages of John Baptista Tavernier**, (Çev. John Phillips), Londra: R.L. and M.P.
- Terry, Edward (1777), **Voyage to Easet-India**, London.
- Truscket, Audrey (2017), **Aurangzeb: The Life and Legacy of India's Most Controversial King**, Stanford: Stanford University Press.
- Yozgat, Sevilay Karataş (2024), "Babürlü Devleti'nde Vekil ve Vezirlik Makamı Bağlamında Öne Çıkan İsimler (1556-1707)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 23(3), s.1010-1028.

ÖZGEÇMİŞ

Bahar TAŞKIN, 2008 yılında Mustafa TAŞKIN İlkokulu'nu; 2011 yılında Araklı Bereketli YİBO Ortaokulu'nu; 2015 yılında Borsa İstanbul Kız Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ni; 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi- Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü'nü bitirdi. 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı'nda yüksek lisans programına başladı.

TAŞKIN, bekâr olup orta derecede İngilizce bilmektedir.